

VEZÉRCIKK

Lectori salutem!

Jelen vezércikk írásának pillanatában hat nap telt el a magyarországi «Költészet Napja»-tól, amelyet minden évben, József Attila születésnapján, április 11-én tartanak. Fontosnak tartom kiemelni, hogy ugyanezen a napon született Márai Sándor író is, aki

Olaszországban is nagyon jól ismert. 1964-től ez alkalommal Magyarországon az iskolai intézményektől kiindulva mindenhol ünnepségeket rendeznek egybekötve szavalóversenyekkel, különféle irodalmi színpadi és színházi előadásokkal, megzenésített verseket előadó koncertekkel, a költészettel kapcsolatos rendezvényekkel, találkozókkal, konferenciákkal stb., amelyekből nem marad ki a sajtó sem. Nehéz felsorolni minden ezzel kapcsolatos kulturális megmozdulást. Több mint 24 esztendeje, hogy hiányzik nekem ez alkalmából is a hazai atmoszféra. Emlékszem, akár diák-, akár magyartanár koromra gondolok, hogy ilyenkor milyen izgatottan és lelkesedéssel készültem, vagy készítettem fel tanítványaimat az e célból rendezett megemlékezésekre, szavalóversenyekre, irodalmi színpadi előadásokra vagy éppen az erre a napra eső óráimra.

Itt, Olaszországban nem éreztem ezt az izgatottságot, nem volt ilyen élményem, annak ellenére, hogy 1999-től, most már minden évben Olaszországban és az UNESCO tagállamaiban március 21-én tartják a «Költészet Világnapját»-t («Giornata Mondiale della Poesia»). Azzal a szándékkal jelölték ki a tavasz első napját e rendezvény számára, hogy serkentsék a költői nyelv, a költészet terjesztését, népszerűsítését. Mivel ez évben ez a nap egybeesett a keresztény világ nagypénteki majd a húsvéti rendezvényeivel, a költészet napi rendezvényeket e dátumot megelőzően, vagy utána tartották meg eltérő időpontokban az ország területén. (Az olasz nyelvű eredeti vezércikkemben megemlített rendezvényeket itt nem sorolom fel.) Mindezen kulturális és irodalmi rendezvénysorozatok ellenére nem éreztem a magyarországi hazámban tapasztalt hangulatot, ünnepérzést, a költészetet ünneplő élmény magasztos érzését. Itt sem most, sem a korábbiakban az iskolákat nem vonták be ebbe a mozgalomba, itt nem szokás mint ahogy nálunk. (Most nem tudom, hogy a mai iskolai intézményekben megmaradt-e ez a tradíció számító költészet napi megemlékezés, mint otthon létem alatt.) Imitt-amott az olasz sajtóban lehetett olvasni néhány rendezvényről – mint ahogy máskor is, évfordulóhoz nem kötődő alkalmakkor –, s mégis valami hiányzik ezekből a rendezvényekből. Néhány évvel ezelőtt egyik vezércikkemben írtam vázlatosan a költészet és a próza különbségéről és jellegzetességeiről, de vajon felmerült-e olasz olvasóimban a kérdés, hogy tulajdonképpen honnan ered a költészet? Ugyanis akár a birtokomban lévő régi

és mostani középiskolai irodalomkönyveket lapozom, vagy akár az én olasz egyetemi irodalmi és nyelvészeti tankönyveimet nézem, sehol sincs erre utalás. A magyarországi tanárképzős világirodalom történetét tárgyaló tankönyvem a primitív, íratlan költészettel kezd a témakör tárgyalását (pl. munkadalok, varázssénekek, a primitív költészet prózai formái: a mesék), s a tankönyv ezután tér rá a görög mitológiára és ősköltészetre, s onnan tovább tárgyalja a világirodalom történetét, beleértve az irodalmi műfajokat is. Az olasz középiskolai irodalomkönyvek és az irodalomtörténeti egyetemi tankönyveim szerzői, a költők életrajzára, műveik tartalmi összefoglalására, azok keletkezési körülményeire koncentrálnak. Az irodalomtörténetet az olasz irodalom történetével s az olasz nyelv kialakulásával kezdik, visszatekintvén a latin nyelvre, a latin irodalomra (utalván a görög hatásra), s ezen belül szólnak az írókról, költőkről. De sokszor a költészetet tárgyaló fejezetek azzal kezdődnek, hogy az olasz költészet nyelve Szicíliában, egy nagyon kifinomult, művelt és multikulturális környezetben, II. Frigyes (1194-1250) udvarában született. Az első itáliai költők nyelve az azon idők illusztris szicíliai nyelve. Nos, elkerülvén a hazai felsőfokú tanulmányaimban tanult lefordítását a vers, a költészet eredetével kapcsolatban az interneten kutattam, de tulajdonképpen alig találtam ezzel kapcsolatban olasz nyelvű anyagot. Egynek azért nagyon megörültem, mert az «Agrigentum» Népvűvészeti Kutatóintézet honlapján találtam egy olasz nyelvű rövid írást, ami éppen az általam feltett kérdésre ad választ, ami a tulajdonomban lévő középiskolai és egyetemi tankönyvekben egyáltalán nem olvasható:

«A költészet eredete meglehetősen régi. Azon célból keletkezett hogy megőrizze, továbbadja a az embereknek a tényeket, tetteket, fontos eseményeket, egy nép történelmét stb.. Ezáltal átadták az etikai, kulturális és antropológiai értékeket, amelyek tulajdonképpen a modern civilizáció alapja. Ezek a „költők” mindent az emlékezetükben őriztek meg, mivel akkoriban még az írás ismeretlen volt, csak később jelent meg.

Úgy gondolják, hogy az égei civilizáció alapját megteremtő Baltikumon élő népekig vezethető vissza a költészet eredete (Kr. e. XVIII. sz.), mégpedig a Mediterránra, a görög szigetekre való elvándorlásuk előtti időkhöz. Az itteni megjelenésükkor magukkal hozták mítoszaikat, dicsőségeiket, szerelmet, a halottak tisztelését, az anya és apa tisztelését a mítoszok és legendák váltakozásával. Ezek az emberek voltak az ún. poéták vagy dalnokok. Innen Michel de Montaigne (1533-1592) és Gian Battista Vico (1668-1744) tudósok elméletei, akik a klasszikus görögökkel, a rómaiakkal és különösképpen Plutarchossal (Plutarkosz, Kr. e. 120.) foglalkoztak. Ők azt feltételezték a homéroszi eposzok (Kr. e. IX. sz.) eredetéről, hogy az elmesélt események nem Ó-Görögországban, hanem a Baltikumon készültek, de nem Homérosz írta, mint ahogy hitték. N.b. több Homérosz is létezett, azt se feledjük, hogy az Iliász és Odüsszea között 50 év eltérés van. Mindezt professzor

Felice Vinci, nukleáris mérnök bizonyítja a legfrissebb felfedezéseiben, aki évtizedeken keresztül tanulmányozza a homéroszi kérdést, s az ő felfedezései alátámasztják Plutarkosz hipotéziseit. Azok után, hogy a szájhagyományt felváltotta az írás, az első, akik ezeket a leírt elbeszéléseket változatlanul emlékezetükbe vésve terjesztették, az ún. kristályosítók, azaz a népi énekesek, a regósok voltak. Őket követték később az vándorénekesek és a históriás énekesek, de ők már el-elhagytak a szövegből, módosították a balladákat, dalokat epikus szövegeket.»

Ezek után eszembe jutott a vers és a zene kapcsolata. Mindig szerencsésnek tartották a vers és a zene egyesülését, s éppen azért, mert mindegyik ugyanazoknak a ritmikai törvényeknek engedelmeskedik. Ezekhez csatlakozik a tánc is. (A kimondottan klasszikus korban szétválaszthatatlanul együvé tartozott ez a három ritmikai művészet: a vers, a zene, a tánc.) Az is ismert, hogy a beszéd – még a mindennapos társalgási – is képzett hangoknak, az egymást fedő modulációknak és a ritmusnak köszönhetően zene. Kipróbálhatjuk: ha ügyelünk ezekre az effektusokra, úgy, hogy világossá és közvetlenné tehesük az üzenetünket, eljutottunk egy normális társalgási- vagy vitaszöveghez többé-kevésbé kisebb-nagyobb hangváltozásokkal. Ha a hangeffektust jelentősen erősítjük, akkor eljutunk a vershez és a kimondottan igazi dalhoz. A versben, de különösen a dalban érezzük annak szükségességét, hogy a szavak bizonyos hangzását kiemeljük, bizonyos szótagok kombinációit erőteljesebben hangsúlyozzuk (így jönnek elő a rímek), ismételjük vagy változtatjuk a ritmust (és ezért a mondat verssorokra tagolódik), hogy néhány szó egymástól való eltávolításával létrehozzunk egy sajátos effektust. Különösen a dalban módosul erősen a hangok magassága és intenzitása.

Apropó, a zene eredete! Ebben az esetben, amikor zenetörténetről esik szó, általában az európai művelt (művészi) zene történetére gondolnak s teljesen kívül hagyják e körön a primitív népek zenéjét, a keleti népek zenéjét, a nyugati fehér emberek népzenejét. A XIX. századig e területek zenei civilizációjának kutatását elhanyagolták mégpedig azon okokból, mert nehéz volt átadni és megismertetni azon zenéket, amelyekről nem léteztek írásban rögzített emlékek, csak szájhagyomány útján – akárcsak a legelső költemények – terjedtek nemzedékről nemzedékre. De szerencsére színtérre léptek az etnomuzikológia első művelői...

Az európai civilizáció bölcsője és szülőanyja az ókori Görögország. Az itt született filozófiát, irodalmat, figuratív művészeteket századokon át egy szál fűzte a későbbi korok gondolatmegnyilvánulásaihoz, költészetéhez és más művészi megnyilvánulásaihoz. Ugyanez megállapítható a zenéről is, de valamivel korlátozottabban. Ugyanis, amíg szemlélhetjük és megcsodálhatjuk a görög filozófiát, a történetírást, a tragédiákat, költészetet, építészetet, szobrászatot, addig a görög zenéről nagyon keveset tudunk, a ránk maradt töredékek a poszt-klasszikus korból származnak.

A folyamatosság elemei a hellén és a nyugat-európai zenei civilizáció között elsősorban a görög elméleti rendszerből alakultak ki, amelyet a rómaiak alkottak meg s adták át a keresztény középkornak. A görög zenei civilizációról az ismereteinket legnagyobb részben

a ránk maradt sok irodalmi, történelmi és filozófiai dokumentációkból szereztük és ebben az általános képben néhány zeneelméleti kézikönyvnek jóval kisebb szerepe volt, a zenei emlékek pedig majdnem semmi. Az írott forrásokban, a prózában és a költészetben van szó gyakran a zenéről, mert a görögök zenei aktivitása intenzív volt. A lakosság szociális- és magánéletének minden területére kiterjedt a zene: a vallásos ünnepektől a sportjátékokig, az oktatásig és a magánéletben a bankettekig. A prózai és a lírai megjelenítések szemléltetően illusztrálják a zenei jeleneteket, a hangszereket, a táncot, s ugyanezeket vázák, kancsókon, tányérok, számtalan szoborfigurákkal ábrázolták.

Nagyon meglepett az a tény is, hogy az említett tankönyvekben a verstannal foglalkozó fejezetekben a verselés, a metrika alapvető alapjait meg sem említik még általánosságban sem – amelyekről már voltak alapvető ismereteim még a tanárképzős tanulmányaim előtt a gimnáziumi magyarórán és latinórán tanultaknak köszönhetően -, a versmértékek fogalom alatt csakis az olasz versmértékre jellemzőket tárgyalják: a verssorok szótagszám szerinti fajtáján (három..., hét..., stb. tizenegyszótagos), a szótagfajtákon (diaféle, sineresi, dieresi, piana, sdrucchiola, tronca), a verssorokban ritmikai hangsúly elhelyezkedésén (melyik szótagra kell esnie) és a rímképleteken (AABB; ABAB; ABBA; ABA BCB stb.) kívül szó sincs hangsúlyos- és időmértékes verselésről, verslábakról, mivel ez utóbbiak a latin versmérték sajátosságai. Így nincs min csodálkozni, ha általában nem tudnak válaszolni mit jelent egyáltalán a „versláb” fogalma, mi az a „mora”, mit jelent két-, három..., nyolcmorás versláb. Fiataloknak vagy felnőtteknek – tisztelet azon kivételeknek, akiknek filológiai vagy külön verstani tanulmányaik folytán vannak erről ismereteik – halvány fogalmuk sincs, hogy mi fán terem a jambusz, trocheusz, daktilusz stb. Mivel az olasz - nem zenei - közoktatásban a zeneoktatás is gyatra, ezért sokan, még az ún. általános műveltségi szintű egyének sincsenek tisztában a zenei hangjegyekkel, így a vers és a zene közös metrikai vonásait szemléltető ábrák sem mondanak nekik semmit. (Ld. az olasz nyelvű, eredeti vezércikk metrikai és zenei jelek ábráit.)

Ezennel ebben a témában meg is állok itt és most térjünk a folyóiratunk nagy családjához. Nagy örömmel megosztanék Önökkel egy hírt, amely honfitárs szerzőnkkel, Erdős Olgával kapcsolatos. Végre sajtó alatt áll a «Résznyire tárva» c., első verseskötete, a könyv megjelenése májusban/júniusban várható, kivéve esetleges 1-2 hónapos késést, (amikor ezen sorokat olvassák, addigra már remélhetőleg meg is jelent a kötet.) Ennek úgy örvelem, mintha az én verseskötetemről lenne szó. Ennek a kiadásnak egy szép története van: Olga 2006-ban megnyert egy költői és kiadói pályázatot, amelyet a hódmezővásárhelyi önkormányzat hirdetett meg. Ezek után a kiadási költségek fedezésére meghatározott pénzösszeg elnyerése következett, amihez hazai és külföldi irodalmi, kulturális és oktatási területen elismert személy ajánlására volt szükség. Az a megtiszteltetés ért Olga részéről, hogy egyik ilyen hivatalos ajánlónak engem kért fel, amelyet örömmel vállaltam, s mert úgy mint bemutatkozó levelében küldött alkotásai, úgy mint e

tervezett verses gyűjteményének áttanulmányozásakor hittem és hiszek tehetségében, fejlődésében és így meg is írtam kritikai érvekkel alátámasztott ajánlásomat. A múlt év októberében meg is született a döntés: Olga megnyerte első kötete kiadói költségeinek pénzbeli támogatását! Ezek szerint a mellékelt ajánlásainkkal - a hazai ajánlóival és az enyémmel - egyetértett az önkormányzati zsűri, Olga verseit kritikai értékelését tartalmazó soraink, érveink nyomtak a latban, ajánlásunk nem volt falra hányt borsó. Ezért érzem tehát úgy, s örülök úgy, mintha egy saját verseskötetem kiadásáról lenne szó, amelynek kiadási és terjesztési költségeit teljes mértékben a kiadó és az

lakóhelyi önkormányzat állja! Most pedig izgatottan várom a megígért kötetet. Megjegyzem, hogy Olga az «Osservatorio Letterario» nem egyetlen és első felfedezett tehetsége, több ígéretes alkotónak munkáját publikálta már - sokszor elsőként -, mert hittem értékes művoltukban, tehetségükben s ez igazán nagy öröm számomra. Ezúton, publikusan őszintén, tiszta szívből gratulálok Erdős Olgának!

Most már befejezem ezen hosszúra nyúlt vezércikkemet. Kellemes olvasást és nyári szabadságot, erőt és jó egészséget kívánok minden kedves olvasónak! Viszonthallásra ősszel, novemberben!

LÍRIKA

Bognár János (1962-2006)

ÖSSZETARTOZÁS

Anyám hajtott fővel
térdepek le hozzád,

megnyílt nékem a menny,
és az édes ország,

vár már a szeretet,
vár a béke léte,
előtted térdelek
Jézusom elébe.

Feszengve öllelek,
hisz' már felnőtt vagyok,
mégis, mégis mindig
gyermeked maradok.

Kisfiam mondd te,
szinte síró szemmel,
magadtól engem
nehezen eresztel.

Ünnep, ha ott vagyok,
felragyog az ég is,
akármit is teszel,
tied vagyok mégis.

Bánatban, és búban
aggódva öleltél,
nékem szemrehányást
nagyon ritkán tettél.

Még mindig feszengek,
mit tegyek, nem tudom,
pedig bizton érzem,

hogyan hozzád tartozom.

Sértődött is vagyok,
amikor nem érted,
hogyan én már felnőttem,
és már más a vétkem,

de tengernyi szíved
ezt is megbocsátja,
hűséggel ölelsz át,
lelkem tiszta társa.

Száz tüskét szúrtam már
szép szíved ölére,
de te áthidalod
a szeretet nevébe'.

Anyám te irgalmas,
te mindig jót akaró,
fedjen be pont téged
egy szintiszta takaró.

Ne érezz bánatot,
semmi aggodalmat,
mert minden a világon,
minden elmúlhat.

De a szeretetnek
nem lesz soha társa,
nem lesz ki hirdesse,
nincsen annak mása.

Ó ti szülő anyák,
lélekből lett lelkek,
gyermeketek által

velem ünnepeltek.

Áldjon meg az ég is,
áldjon, aki szeret,
és aki nem vétett,
az vessen rá követ.

Feszengek még mindig,
nem tudom mit adjak,
talán nincs is súlya
most már a szavaknak.

Fénylő lelkem adom
csomagolás nélkül
én, az igaz hitnek
örök jeléül!

Lelkemben ég a szó
fájón, és sötéten,
ó ti Édesanyák,
ti édesen kemények.

Egy-egy szál virágot
csendben bontogatok,
mint az örök létet,
én végleg átadok.

Himnuszok szóljanak,
lágyn legyen az ének
minden percben - Anyák
csakis tinéktek!

(Részlet a költő «Számonkérés» c. kötetéből)

Botár Attila (1944) — *Veszprém* **ÚJABB FÉLCÉDULÁK**

"Aki egyszerre többet ír, mint amennyi egy
névjegyen elfér, nem mond igazat."
(Hamvas Béla)

I.
Ez a fehér ív. Immár idegyűl
a szóközhöz, végig sem olvasottak,

hópille-nyája s némán üdvözlül –
Fölsír a lombik. A látás beroskad.

II.
Szegény hajó. És szegény vitorlák.
Célpontjai és csapdái a szélnek.
Szegény s üres a szem, amikor lát –
A felhők száraz síron legelésznek.

III.

A villanások. Térd- és combközép
irányfényei váltig hívogatnak.
A túnt matézis éli kezdetét
helyén a mérgekkel hizlalt szavaknak.

IV.

Hogy üt az óra néhány háznnyira:
ez forduló. Ahová szelidültél,
egész *mivolt*. Brutális. Nyámnyila.
Mint forró árnyék üldögél a tűznél.

V.

Kristályfonál. Amit élet ereszt.
És leng, szakítva, józan áramokban.
Honnan? Hová? Tovább ne hüvelyezd
a csöndet. Álltam. Álltam. Hallgatóztam

Gyöngyös Imre (1932) — *Wellington (Új-Zéland)*

SHAKESPEARE-SOROZAT

Shakespeare 130 . Sonnet

My mistress' eyes are nothing like the sun;
Coral is far more red, than her lips' red;
If snow be white, why then her breasts are dun;
If hairs be wires, black wires grow on her head.
I have seen roses damask'd, red and white,
But no such roses see I in her cheeks;
And in some perfumes is there more delight,
Than in the breath that from my mistress reeks.
I love to hear her speak, yet well I know
That music has a far more pleasing sound;
I grant I never saw a goddess go —
My mistress when she walks treads on the ground.

A Shakespeare- tudósok szerint ez az egyik kulcs-szonett, ami a Fekete Hölgyhöz íródott. Tudvalevő, hogy Ann Hathawayjel való házassága nem szerelmi házasság volt, mégis három gyerek volt az eredménye. Fia, Hamlet 11 éves korában (az 1596-os pestisjárványban) meghalt és csak két lánya maradt meg, akik nevét és vagyonát nem vihették tovább. Hogy a „Dark Lady” ki volt nem tudjuk, mert az arra vonatkozó találgatások nem találtak bizonyítást. Hogy a kocsmárosné volt-e, akinek Stratford és London között a félúton volt vendégfogadója, nem derül ki.

Mindenesetre az a viszony tűnik olyan rusztikusnak, amelybe a fenti szonett kissé földhöz ragadt hangja beleillik. A kocsmárosné szült neki egy törvénytelen, gyereket, aki szintén nagyon jó kis irodalmár író volt a maga nemében, William D'Avenant.

Fia, Hamlet halála után jöhettek az utódhagyással foglalkozó témájú szonettek, amelyekből van egynéhány. 1596-ban már befutott drámaíró volt és színháza, a „Globe” is megvolt már, de a „Hamlet”-et csak fia halála után írta és Hamlet atyjának szellemét egészen biztosan mindig ő játszotta el.

Kovács Anikó (1953) — *Budapest*
SZERELMEM, POSITANO

Most kezd széledni az árnyék a citrusfák alól...
- gondolom én itthon, Budapesten, - amikor
levegő üvege omlik rá az álmatag hegyekre,
és olyan jó hinni, hogy talán éppen e percben

And yet, by heaven, I think my love as rare
As any she belied with false compare.

Szabó Lőrinc fordítása:

Úrnőm szeme nem nap, sehogyse; rőt
ajkánál a rőt koráll ragyogóbb.
Fehér a hó? Az ő keble sötét.
Drót a haj? A haja fekete drót.
Láttam rózsát: fehéret, pirosat,
de az ő arcán bizony sohase;
s némely parfüm gyönyöre csábosabb,
mint amilyen úrnőm lehellete.
Szívesen hallgatom, — tudom a
muzsikaszó sokkal zengzetesebb;
istennőt járni nem láttam soha, —
az én úrnőm a földön jár, ha megy;
mégis ér annyit nekem, mint akit
hazug hasonlat mennyekbe röpít.

Gyöngyös Imre fordítása:

Úrnőm szeme nem olyan, mint a nap;
hó, ha fehér, az ő keble komor;
ajka színénél korall pirosabb;
fején a haj fekete drótfodor.
Szép rózsából fehér s vörös füzér,
bizony nem rózsás az arca színe;
s orromba is finomabb parfüm ér,
mint úrnőm elhasznált lehelete.
Szeretem hangját, mikor társalog,
noha a zene nagyobb élvezet;
sosem láttam még istennőt gyalog;
úrnőm, ha jár, a földön lépeget,
akit mégis ritkának gondolok:
meghazudtol minden hasonlatot.

szűrőd át a könnyű azúrt két hús tenyeredbe:
a Tirrén-tenger langy kölyök-szele körülfon,
simogat téged, vendég vagy, és az is maradsz
az amalfita kalmároknak örök szentélyében.
Pálmafák hanyatlanak a méltóságos kékre,
utolsót izzik a sárga láng, ahogy félrebillen:
tűz-szín, lila, zöld és bíbor születik az éjbe,
majd átmosódik egy új nap kristályos egére;
nyár van, gyönyörű június, hullámok zaja is
alig sérti már a csöndet: ezt hallhatod Itália

legszebb párkányútja mellett. Fáradt vagy, lassú pillantásod narancsligetek közt barangol, míg csattogó, dagadó vitorlák, és fátyolként lebbenő gályák neszére nehezen elalszol - ott túl Sorrento fényei, - itt illat ül a lombon, és már kirajzolódik a holnap a mérnöki rajzon. A fennsík meredek sziklafallal szakad le a mélybe, tengerből, kő, szirtpadok sem állhatnak elébe: csak szótlán nézik porlásukat a hatalmas vízen, csobban, zenéje is lassul, amint elhal az ütem; szigorú őrtornyok zordon szaracénokat űznek, templomfal hófehére vakít a gyémánt olasz égen.

Mindezt csak elképzelem legszebb álmaimban,
de olyan tisztán érzem: valaki velem van...
Velem van.

Budapest, 2006.

Tolnai Bíró Ábel (1928) — Veszprém RÓZSABOGÁR

Egy rózsabogár tévedt szobámba
a nyitott ablakon át.
Hiába szállt gyorsan a fény felé,
mert az üveg útjába állt.

Kábultan koppant a padlón,
de már tenyeremen pihen.
Vajon véletlen tévedt be hozzám,
vagy vele valaki üzen?

Kinyújtom kezem az ablakon
a tenyeremen vele,
s mikor feleszmél, hogy szabad,
elszáll a nap fele.

Mert a tiszta fény élteti,
s az édes tiszta méz,
- mit nem rabol, csak kér a virágtól -,
s adja az isteni kéz.

Veszprém, 1993. július 4.

PRÓZA

Ady Endre (1877-1919) A HAZUGOK ORSZÁGA

Magyarország olyan forradalmat csinált, amelyet tudott szegény, de Marat-kat bizonyísten különbeket érdemelt volna. Dr. Guillotinük nincs a mi terroristáinknak, de nyakazni a mieink jobban tudnak, mint a franciák. Agyonrémített, borzasztó időben élünk, s nem volna csoda, ha az öregek visszakívánnák a Bach-korszakot. A Bach-korszak őszinteségét tudniillik, mert a Bach-korszak legalább őszinte volt. A Bach-korszakban tudtuk, hogy ki az ellenségünk és ki a barátunk. Talán minden országban s minden korszakban több volt a nyíltság, kevesebb a hazugság. Jönnie kellett a magyar koalíciónak, hogy a históriában minden hazugságra rálicitáljon. Jönnie kellett a magyar koalíciónak, hogy bebizonyítsa: nincs csoda. Nincs határa az emberi

ostobaságnak, s nincs nagyobb úr az életben a hazugságnál. Valamikor a magyar frazeológiában a koalíció olyan fogalom és szó lesz, mint Hosztalek.

Már az ellenkezőjében sem lehet bízni, ha a koalíció ígér valamit. Eddig még csak eligazított bennünket a két zsidó vigéc anekdotája. "A Stern azt mondja, hogy Lembergbe megy, nehogy azt higgyem, hogy Lembergbe megy, tehát Lembergbe megy." A mi politikai vigéceink hiába mondják, hogy Lembergbe mennek, még vigéc-ravaszsággal se süthetjük ki, hova mennek. Jaj, ha ők valamit teljesíteni akarnak. Ha ők azt mondják: "ezt nem csináljuk", holt-bizonyos, hogy megcsinálják. De rosszul és tisztátalanul, mert Perczel Dezső használt zsebkendője a tisztaság szimbóluma a mai renddel szemben. S még rosszabb sors vár arra, amit ők kemény ígéretekkel meg akarnak csinálni. Ez már kész tragikomédia, ez mindennek a megcsúfolása, ez a tételes röhej. De mégse lehet csak őket vádolni, mégse lehet azt mondani, hogy mindennek a koalíció az oka. Úgy tudjuk, hogy a koalíción kívül még ez idő szerint létezik egy ország is. Ez az ország lehet becsapott, elszédített, alvó, de mégis csak ország. Ennek az országnak van népe, olyan-amilyen polgársága, közvéleménye. Ez az ország, mint minden eleven orgánus, él, tendál, vágyik, akar. S ez az ország úgy viselkedik, mintha egyenesen az ő életföltétele volna az a hazugság, mely pedig csak az ő mai urinak életföltétele. Az országnak hazudnak a kormányzói, s az ország azt hazudja vissza, hogy rendben van. "Gúzsba kötlek - üzenik a kormányzók -, megcsinálom, amire Tisza se mert gondolni." Az ország kéjesen, álmosan nyújtózik egyet, s kinyújtja kezét-lábát: tessék.

Nemcsak ők hazudnak és csálnak: mindnyájan részesek vagyunk a bűnben. Miként nekik, mindünknek van titkos célja, áptolt reménye, fekete álma. Íme a nemzeti idealizmus milyen cinikus gazembereket nevelt belőlünk. Nagytiszteletű Baltazár úr már nem irigylő a váradi püspök vagyonát. Apponyhoz hálafelelőiratokat írnak a szabadságukról híres kálvinista gyülekezetek. A házszabályrevízió s a svindleres választói jog elé nyugodtan nézünk: semmi baj. Azzal vigasztalja magát a magyar, hogy mégis csak jobb dolog az, ha a kitűnő Kossuth Ferenc, Apponyi és Andrássy árulják a hazát, mint ha idegenek teszik ezt. Tisza István idegen volt, s mindenki idegen, akit nem Ugron Gábor bélyegez le tüzes vassal, mint a marhát. Nemcsak a kormány csal, általános a csalás; mi is csaljuk a kormányt. Csaljuk a kormányt, csaljuk egymást, csaljuk a jelent és csaljuk a jövőt. Pénzekkel talpra állítottuk a politikai desperádókat, hogy meglegyen az anyagi függetlenségük is - az árulásra. Rábíztuk magunkat és sorsunkat azokra, akikre tíz esztendővel ezelőtt tíz garast és tíz embert nem mertünk volna bízni.

Mi csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy meddig győzzük még hazugsággal és erővel. Mert a fizika szerint mégis csak az erő minden, s az erő elfogy, ha más hivatása nincs, mint - kitartani. Kitartottuk s kitartjuk azokat, akik megölik a jelenünket, de mi lesz a jövővel? Reméljük, hogy egy-két ember akad még ebben az országban, akinek a jövő is eszébe jut?

Van a hazugságnak egy gyönyörű legendája, melyet talán fogjunk rá Demokritoszra, mint mindent, minek gazdáját adni nem tudjuk. Együtt éltek a hazugok, s gyönyörűeket hazudtak egymásnak és végül - mindenki

hitt egymásnak. S mikor az igazság csak egy kicsit közeledett hozzájuk, jajgattak, jajgattak és biztatták egymást, hogy az igazság - nem igaz. Ma is élnének, ha meg nem haltak volna ezek a hazugok, s ha az életnek nem volna princípiuma a valóság. Mi lesz ebből az országból, ha észreveszi, hogy a hazugok országa? Nem vagyunk már optimisták, s jó előre sajnáljuk azt, aki ezt hangosan megmondja. Föltétlenül megkövezik, s az ország tovább hazudik önmagának s úgynevezett vezéreinek. Hogy a vezérek is hazudni fognak, arról talán kár is elmélkedni. Mit tudnak ezek mást, mint hazudni, ámbár azt igazán jól tudták, s jól tudják mindörökké ámen.

Budapesti Napló 1908. január 24.

Ady Endre (1877-1919)

A TARJÁN-BOTRÁNY

- Intellem az újságíróknak -

Budapesten s egy kicsit mindenütt Magyarországon nagy lehetett és lehet az öröm. Miért tagadjuk, titkoljuk, hogy észrevettük, látjuk az újságíró népszerűtlenségét.

És éppen az a lap, amelynek van egy kis része-műve az általános sajtó-undorban, most meghurcolt ártatlan újságírókat. Jegyzőkönyvet közölt le, rendőri jegyzőkönyvet, hogy annál biztosabban öljön. S olyan jegyzőkönyvet, melyről a rendőrség kijelentette, hogy pszeudum. A Tarján-botránynak Tarjánánál s mindennél fontosabb tanulsága ez.

Újságírók állottak a pellengéren, akik ismerik a dörgést. Akik tudják, hogyan kell a szerkesztőségekhez férközni s védeni magukat és ártatlanságukat. S mégis egy bélyeges éjszakát kellett eltölteniök s érezni sokáig azt, hogy a legigaztalanabb sajtóvadászt is nehéz kiheverni.

A konkurencia, a szenzáció-éhség, az olvasók és újságírók rivális léhasága közveszélyessé tették a magyar társadalmat. Az amerikai lincsen kívül nem is ismerünk olyan intézményt, mint a mienk, mely magyar és új. A könnyű fegyverzetű sajtó figyelés, higgadság, megfontolás nélkül vádol és ítél.

Képzeli el ezek a most meghurcolt újságírók, mit okozhatnak olyan ártatlan embernek, aki nem ismeri sem a sajtót, se[m] a módot, amivel a sajtóban való gyors rehabilitáció céljából élni kell. Ez úgy járt, mint a néger legény, akiről New York valamelyik külvárosában elindult a hír, hogy megbecstelenített egy fehér leányt. Hiába derül ki azután; hogy a néger ártatlanabb Szent Imre hercegnél, s az a leány nem is élt soha, a néger már fölakasztva és halottan lóg. A bíróság, mely különben is távol áll nálunk tudástól, élettől és társadalomtól, ilyen ügyet nem tud megreparálni, akármilyen drákói.

Órizzék meg az újságírók a Tarján-botrány e legnagyobb tanulságát.

Budapesti Napló 1908. január 21.

Nota szerk.: Ady fenti cikkei (Budapesti Napló 1908. január 24.) sajnos ma is aktuálisak!

Csakó Gábor (1942) — Budapest
BERDA FÖLTÁMADÁSA

Levente költő – amúgy a Berda József Társaság tagja – vette át a szót.

A kommunista fordulat után a Berdához hasonló klerikális elemek kitiltattak az irodalomból. Hiába nem volt költőnk a kapitalizmus szekértolója, legfőlőbb a gombáké, a kacsapeccsenyéké, a hamvas völgyparáké és a friss hajnaloké. Ráadásul proletárnál proletárabb, s hótiszta bárány... Rezesorrú Drámaíró közbevetett.

– Ez a fősorolás annak a kornak a szemében a legdurvább vádirat.

Epeízú mosoly áradt szét az ajkakon.

– Egy szó, mint száz, Berda költeményeinek közlését a lapok sorra megtagadták, ráadásul az újpesti kocsmát, amelynek tulajdonosától napjában kapott fél liter bort és egy kispörköltet, államosították, így jövedelem nélkül maradt.

– Ilyenkor megy az ember a Dunának! – sóhajtotta Cili.

– S lőn – folytatta Levente költő – Berda jellegzetes ruháját: rövid nadrágját, vagy inkább gatyáját, barátsuhát idéző klepetusát az újpesti rakparton találta meg egy barátja. A rossz hír persze azonnal végigszalad a városon, és másnap a lapokban nekrológok jelentek meg a fiókokban heverő költeményekkel együtt.

– Harmadnap Berda végigjárta a szerkesztőségeket és bekaszírozta a honoráriumot.

A ZENE SZÁRNYÁN

A rossz nyelvek szerint Gyuri úr az EU-csatlakozás egyik jövődő kárvallott jelöltje. A magyarok közös reménye ugyanis, hogy kulturálisan egyesülni fognak, lakjanak bár Csíkszeredán, Újvidéken, Ungvárott, vagy Pozsonyban.

Nevezett zeneszerző és zongoraművész, valamint karnagy és egyetemi tanár továbbá gasztronómus és borszakértő, s el ne feledjük: rendező – és a többi, és a többi. Ha egy szóban akarjuk összefoglalni remek teljesítményeit, akkor külföldi nyelvből kell alkalmas kifejezést kölcsönöznünk: virtuóz. S nem csupán jeles mesterkedéseiben;

színházakban, hangversenytermekben, nemespenészes, boltozatos borpincékben és konyhaművészek damasztkendős asztalánál, hanem abban, hogy ezeket valamiképpen képes összehangolni. Nem a szférákban, hanem itt, a földön, mégpedig ebben a kicsi Magyarországon. Mert bizony hétfőn és kedden Miskolcon rendez, szerdán délelőtt Budapesten tanít, este Szegeden vezényel, csütörtökön Nyírbátorban kóston, majd Sopronban zongorál, azután pénteken ismét Miskolcon próbál reggel, utána Szolnokon délután, és este Pécsen bemutat.

Történt egy lihegős reggelen, amikor győri előadását a zene szárnyán elhagyva épségben bezuhant a kaposvári színházba a próba kezdetére, az agg főrendező megveregette a vállát: – Gyurikám, Gyurikám, nagy mázlid volt neked ezzel a Trianonnal!

Az élesnyelvű kishitűek bosszantására és a kolozsvári zenekedvelők öröme Gyuri úr a minap kiterjesztette művészetének áldásait a Kolozsvári Operára.

Válogatás a 2007. karácsonyán megjelent Kilencvenkilenc magyar rémmese – ötödik futam c. kötetből. (N.B. A kötet meséiből a híres író maga küldte be az anyagot az «Osservatorio Letterario» szerkesztőségébe esetleges publikálás céljából.)

Kosztolányi Dezső (1885-1936)
KÁROLY APJA

Károly nagyon hasonlított az apjához. A teste, a lelke egy volt vele. Magas homlokáról, sasszeméről mindenki az anyjára ismert. Az öreg Károly - őt is így hívták - egykor híres szobrász volt, kiről egy darab óta sem a társulattudósítások, sem a napilapok személyhírei nem hoztak semmi hírt. Pár év előtt még tagja volt több képzőművészeti és irodalompártoló társaságnak, azután megunta a tagsági díjak fizetését, zsémbelődött a tűrhetetlen reprezentálásokra, és kimaradt mindenünnen. Az egyesületi könyvek nagy, vonalozott lapjain kihúzták a nevét, s szép betűkkel melléje írták: kimaradt.

Az öreg járása roskatag lett. Vésőit eldobta, szobrai és tervvázlatait felvitette a padlásra, s a márványtömböket belepte a vastag, közönyös por. Házisapkát csináltatott magának, s rogyó léptekkel, ásítózva járkált a kihalt portán. Mindenütt halálos csend volt. Fia Párizsban tanult. A rendetlen műteremben nem csengett és kacagott a dallamos márvány, mely dacos kedvvel, de vajszerű légysággal engedett a tolakodó vésőnek. A legyek zibongtak benne. Reggeltől estig tétlenül járkált a házban, mint egy nyugalmat nem találó vadállat, s unalmában százszor is útba ejtette az elhagyott műtermet. Mindennap eltávolított valamit belőle. A múlttal való szakítás lassan, de végzetesen és halálos bizonyossággal következett be. A mintákat összetörte, a fehér, könnyű munkakabátokat elajándékozgatta, s végre az egész termet átalakította kártyázó szobává. A régi barátait unta, s azok viszont őt nem állhatták. Talált helyettük olyanokat, akik százával ajánlkoznak az összetört nagyságoknak: dologtalan pénzkirályokat, tartalmatlan naplopókat, magához hasonló szerencsétlen kiábrándultakat, akikkel borozgatva eltölthette a végtelennek látszó napokat.

- Te Károly!.... - szóltak hozzá a nyugalmazott bankigazgatók, míg az öreg művész lassan, szomorúan bandukolt hazafelé.

Fiát nagyon szerette. Zsenge gyermekkorától fogva vele beszélgetett, és ő vezette be őt a művészet titkaiba. Diákkorában nagy sétákat tett vele a szagos mezőkön, az ébredő tarlókon, s lelkesedve magyarázta neki, mint szelídíti meg a diadalmas ember a makrancos göröngyöt. Megvárták a nap felkeltét, aztán hazamentek. A parasztok idegenkedő tisztelettel emeltek kalapot a két furcsa, fakó bársonykabátban járó úriember előtt, s titokzatosan súgták egymás fülébe:

- A művészek...

Reggel otthon, a kertben megteáztak, azután felkötötték poros, fehér kötőjüket, s füttyülve, oly

könnyedén, mintha csak kőművesmunkát végeztek volna, vágták a fehér, csengő anyagot. Eközben a park lombjaiban felébredtek a madarak, s az első madárszóval rendszerint belépett Károly anyja, hogy köszöntse a javíthatatlan reggeli munkásokat. Az öreg, ha jól vált le a törmelék, kacagott, mint egy pákosztos diák, s bukfencet hányt a földön. A kopott szalonkabát csupa por lett. A cigarettafüsttől alig látták egymást.

Négy év után először lépett a fiatal Károly a szülői házba. A hosszú, fekete redingotban soványabbnak és sápadtabbnak látszott, mint azelőtt, s úgy tetszett, mintha valami szigor borulna sötét fűrtjei közül kikandikáló nagy homlokára. Orra nyúltabb s arca férfiasabb és erősebb kifejezésű lett. Szemében tetterő égett. Az öreg közönyös dolgokról beszélgetett vele, míg a kocsi hazafelé gördült.

- Mennyit költöttél?

Károly a viszontlátás izgatottságától alig jutott szóhoz, s röviden, határozottan felelt.

- Hazahoztad a sárga takarót?

Károly összerendezte, s meglátszott rajta, hogy másról szeretett volna beszélni. Minden porcikájában még a lázas párizsi év művészi izgalma vonaglott.

Mikor a kocsi megállt a zöld vaskapu alatt, anyja kitárt karokkal repült elébe.

A kertben terített asztal várta őket vacsorára.

A fiú rémülve, először hitetlenül, később elborzadva tekintett apjára. Majd sajnálta, majd megvetette. A műteremben gyakorta megfordult, s órákig ült egy helyben, míg magára lehetett. De amint jöttek a barátok, elment hazulról, mert velük is éppoly szívesen beszélgetett, mint apjával. A város másik részén rendezett be magának egy kis műtermet. Ha hazament, atyja minden mozdulatában és szavában talált valami gáncsolni valót, valami alantast és nyárszolgárit. S gyűlölni kezdte őt. Érezte, hogy ezek a néma-tétlen napok őt is meg fogják látogatni, s összeborzadt.

Egyszer este elvitette az apai házba bőrröndjeit, hogy párizsi csecsebecsét és szobrai megmutassa. Azt hitte, ezekkel felrázhatja apjának lelkét. Beszélt a francia bronzszobrokról, Lemaire-ről, dicsőítette Rodint - mindhiába. Az asztalra rakta a fényes, csinos és drága szobormásolatokat.

Az öreg unta magát. Csak látta, de nem nézte a kis márványtömböket. Cukrot kért a teájába.

Károly a farnesei Herkulest vette ki, boldogan magyarázta neki az anatómiáját. Csakugyan fölséges jelenség volt. A fáradt bajnok komoran, erőteljesen dőlt az oszlopra. Izmai hullámosan dagadtak, s örök életkedvet lehettek. Látszott, hogy még annyi munkát elbírt volna, mint amennyit eddig elvégzett. Alig bírt szóhoz jutni.

- Ó, mi művészek is ilyen Herkulesek vagyunk! Én is ezt éreztem, mikor elfáradtan ledőltem a párizsi manzárdom szűk ágyára. Ilyen pihenést nem lehet ingyen venni. A hivatalnok, a napszámos nem így pihen. Tudják is azok, mi a nyugalom. Dehogyan tudják! Csak a Herkulesek tudnak ily komoran, ily istenien tétlenkedni, akik elvégezték tizenkét munkájukat, s bánatosak, hogy vége van hatalmas erőfeszítésüknek. Ó, nézd apám, ezt az... ezt az Istent. Ez Zeus fia...

Sokat beszélt még a Louvre-ról, művészbarátairól, a színházakról, nagy terveiről, s főleg a mai kor hitvallásáról: az emberben élő erőről, mely egy új kort

nyit meg, s hatalmasabb újításokat hoz a szellemvilágba, mint a francia forradalom egykoron a társadalmi életbe. A tekintély, a pénz, a hírnév semmivé fog törpülni e szó előtt: energia. Ez a boldogság, ez minden. Királyok fogják porba vágni érte silány koronájukat. Szavait mély csend követte.

Károly komoran ment el műtermébe.

Ezután a szülők már bizalmatlanul tekintettek fiukra. Különösen az apa. De azért most is szerette. És tisztelte. Az összetört, tehetetlen, sokat evő és sokat alvó ember félt ettől a világban naggyá nőtt óriástól, kit maga nemzett. Félt a saját vérétől. Eszébe jutott a hitrege Zeusza, aki atyját megölette, s aztán a trónjára lépett.

Minden bizalmas közlekedés megszakadt közöttük, s csak a mindennapi dolgokról beszéltek egymással. A fiú oly fölénnyel szólt hozzá, mint egy öreg, derék inashoz, aki a családhoz tartozik.

Sokszor azonban nem is felelt együgyű kérdéseire. Az anyja sokat sírt. Kísérletet tett, hogy a két embert közel hozza egymáshoz, mert nem látta, hogy milyen nagy úr választotta el őket. Azt hitte, hogy csak idegességről és szeszélyről van szó. Kedvébe járt fiának, s sírva panaszkodott, hogy apja elkeseredésében mindennap leissza magát, s akkor hangosan zokog.

A fiú némán meredt maga elé, s azt mondta, majd keres módot, hogy meggyógyítsa őt.

Nagyon szenvedett. Sokat virrasztott, szüntelenül töprengett és kétkedett. Pillanatokig azt hitte, hogy atyja még él. Mert az ilyen életet halálnak tartotta. A rothadás bűzét érezte közelében. A pityókos öreg gyakran eléje támolgott álmaiban is, amint majszosan, mint egy rossz gyerek, hempergett a fűben, sáros ősz hajjal, egy borosüveget lóbázva sovány kezében.

Ilyenkor fölugrott az ágyból, fölrántotta az ablakot, és segítségért akart kiáltani. Torkán akadt a szó, homloka kopogott és lüktetett. Félt, hogy megőrül. A fejét belemártotta az udvarból hozott jeges vízbe, s hóval dörzsölte le lázas testét. Megsemmisülve nézett a nyugalmas, nagy arancysillagokra, s alig várta, hogy jöjjön a reggel ködével, zajával, kocsizörgéseivel. Később nem is kísérelt meg lefeküdni, meggyújtotta lámpáját, és cigarettázott. Valahogy meg akarta menteni azt az iszákos, agg művészt.

Nem sikerült semmi sem. Mikor elzárták előle az italt, a vén cselédnek odaadta az aranyóráját, csak hogy bort kapjon. Újabban a pálinkára is rákapott.

Egyszer reggel felé, lázkínos, hosszú virrasztás után, vígan ugrott föl Károly a karosszékéből, mint akinek egy pompás ötlete jön. Elsápadt. Az eszme lassan érett meg agyában. Egy pillanat előtt még valami halvány, öntudatlan derengés volt, s most már vakító, gyilkos világosságban állott előtte.

- Vagy... - dadogta halványan. Az ajkai idegesen reszkettek.

Sietve megmosdott, szépen megfésülködött, s kiment a parkba. Megvárta atyját, míg felöltözködött, s boldogan átölelte.

Beszélni kezdett vele.

Az öregember értelmetlenül mosolygott fiára, mint a rosszakarátú, ostoba emberek az idealisták lelkes beszédére. A borszag dőlt a szájából. A fiú szomorúan beszélt hozzája. Megfélemlítette. Erélyesen lépett föl. A megvesztegetett cselédek elbocsátotta, ágyát apja

szobájába vitette, s az egész ház vezetését magára vállalta. Semmi szeszes italt nem adatott neki. Nagy tekintélyre tett szert, s apja úgy félt tőle, mint a kutya a gazdájától.

Az öreg magába szállt, zordon lett. Keveset evett, nem dohányzott, s lassan visszanyerte öntudatát. Korán kelt, ide-oda lézengett, míg a fia a padon francia könyveket olvasott. Halálosan unatkozott.

Károly eleinte alig mert atyjára nézni. Annyira sajnálta. Aztán lassan közeledett feléje, s megsimogatta ősz haját, mint az engedelmes gyermeknek szokták. Az ősz hálasan nézett rája, s bizalmasan és - annyi idő után - őszintén beszélt a fiával. Görcsösen magához ölelte. Türelmetlenségről, unalomról és ismét unalomról beszélt neki, s kért tőle bort, nagyon sok bort. Fehéret, vöröset. Olyat, mint a vér. Vagy pezsgőt, amely habzik, zenél és gyöngyöz és friss pezsgéssel muzsikál a hideg poharakban. Pálinkát, amely olyan kellemesen döng a fülünkben. Rumot, sötétet, vérvörös rumot, amely trombitál... Károly összeráncolta borzas szemöldökét, s az öreg ijedve dőlt hátra, mert azt hitte, hogy nyomban megüti. Fia azonban komolyan és szelíden intette. Krisztusi szelídséggel feddette a fölemelt mutatóujjával. Megfogta remegő kezét, s vigasztalni próbálta. Beszélt jövőendő életükről, mikor újra kijárnak majd a mezőre, és vésőcsengés fogja zajossá tenni a néma házat.

Az öreg sírt.

Mikor lecsillapodott, azt mondta, hogy gyengének érzi magát, s szeretne lefeküdni. Csakugyan egész nap fáradt és kimerült volt.

Károly másnap már vezetgette a kert kavicsos útjain. Könnyű földadványokat adott föl neki. Futtatta, ledörgölte érdes, hidegvizes ruhákkal.

De apja ereje és életkedve mégse tért vissza.

Egy este arra a gondolatra jött, hogy megkedvelteti vele a kerékpározást. Úgy gondolkodott, hogy ezáltal nemcsak erőt gyűjt, de ha sikerült megszerettetni vele, azt is remélte, hogy teljesen leszokik káros szenvedélyéről, s visszavezetheti őt az életbe, s talán abba a légkörbe is, mely egyedüli eleme volt. Orvosi könyvekben, pszichopatológiai szemlékben sok oly esetről olvasott, mikor egy erőszakolt, mesterségesen növesztett, jóirányú szenvedély legyőzi a károst, a rombolót, s a beteg teljesen meggyógyul.

Rögtön rendelt két óriási versenygépet.

Pár nap múlva a reggeli szürke órákban már tanította kerékpározni. Először igen lassan ment a dolog. Az öreg letaposott cipőivel fonákul hágott a kengyelre, s ügyetlen, lötyögő lábai gyakran a kerekbe keverődtek. Egyszer úgy leesett, hogy majdnem elájult, s másnap a világért sem akart a nagy kerekű, zúgó szörnyhöz közeledni. Végre csellel fogott ki rajta Károly. Megígérte neki, hogy kap egy pohár bort, ha engedelmesen tanul, sőt pezsgőt is ígért neki, ha egyszer majd elhagyja. Összeszorított fogakkal és lihegő mellel kapaszkodott rá a nyeregbe, s bámulatos szívóssággal írta a lefukózott porondra a köröket. Szépen haladt, s kedvét növelte, hogy fia megtartotta ígéretét. Az országúton vak sebességgel nyargaltak. Az öreg sokszor elhagyta a fiát.

Egyszer valahogy kezébe kapott egy nagy üveg rumot, s két hajtásra teljesen kiitta. Kábultan rogyott le a díványra, és hányt. Oly rosszul lett, hogy orvost kellett hívatniok. Az orvos chlorálhidráttal mesterséges alvást

igyekezett előidézni. Minden kísérlet sikertelen volt. Üldözési rohamai jöttek. Félt mindenkitől. Azt hitte, hogy bőrén egerek, békák és tetvek másznak. És sírt, zokogott, bögött. Az ágyneműit, az ingét föltépte, félt a megfulladástól s a haláltól. A fiát ölelte meg egyedül.

Azt szerette. Megismerte. Láttá, hogy ez ő. A szobrász. A művész. Az új életre kelt istenember. A jobb fele. S mostan a reménysége. Károly megtudta az orvostól, hogy nincs semmi reménység. Azt tanácsolta neki, hogy vigyék szanatóriumba.

- Azért - mondotta -, mindent meg kell próbálnunk. A baj alapos gyógyításáról természetesen szó sem lehet, legfeljebb csak halálos kínjait enyhítjük. Pár hét múlva úgyis vége mindennek. Egyébként...

Az orvos vállat vont. Károly határozatlanul meredt a padlóra. Azután elvált az orvostól, s újra bement a betegszobába, honnan csuklás, hörgés, üvöltés hallatszott ki. Anyja kétségbeesetten törte a kezét, s jegestömlőt rakott a beteg fejére. Az öreg a padlóra vágta, és kacagott.

Mikor Károly belépett, elcsendesült és bánatba merült. Újra elfogta a sírás, s mint az őrltek a lucidum intervallumban, látta magát undok, állati betegségében. Fiát úgy magához ölelte, hogy majd megfojtotta.

- Mentsetek ki ebből a szemétből... Vigyetek kifelé... kifelé... mint a forgó, nagy kerékpárok... A hosszú, hosszú küllők... Ki... ki, ki innen.

Károly kiment a folyosóra.

Némán, gigászi árnyak közt gubbasztottak a nagy versenygépek. Óriásiaknak tűntek most neki. Táltsoknak, acélsárkányoknak... Megolajozta mind a kettőt, szétszedte, kitisztította. Azután újra a betegszobába ment.

Mikor feküdni tért, még egyszer megnézte a kerékpárokat. Mozdulatlanok voltak. A szobából a kifáradt beteg egészségtelen, sípoló hörgése hallatszott. Sötétben nézett az ajtóra. Aztán megveregette a gépek nyergét, mint ahogy az induló zsokek a kényes telivér paripák nyakát szokták, versenyek előtt.

Másnap indultak kifelé. Károly egész éjjel nem aludt semmit. Anyja éjfél tájban még hallotta izgatott lépéseit, aztán elfáradva lefeküdt, s mély álomba merült. A beteg lélegzet nélkül aludt; a lázfoltok eltűntek arcáról, s élettelen, lárvaszerű, petyhüdt fehérség suhant rá. Az ajtó nyitva maradt.

A fiú majd a pincében, majd a padláson botorkált. A pincében egy pókhálós, zöld üveget kotort ki a homokból. A padláson előkereste apjának fehér dolgozókabátját, s ő is magára öltötte azokat a ruhadarabokat, melyekben egykor együtt dolgozott vele. Sok helyen lyuk tátongott rajta. A moly ette ki. Erős naftalinszag terjedt a szürkülő padláson. A szegény, vékony, szenvedésektől gyenge fiú rádőlt egy oszlopra, hogy el ne essék.

Aztán lejött. Fehér, könnyű ruháit meglebegtette a hajnali szél.

Egy cseléd kinézett az ablakon, s hirtelen ijedve csapta be. Azt hitte, valamilyen kísértet jár az udvaron. Ez a fiatal-öreg arc a reggeli levegő fagyosságában nagyon hasonlított az apjához.

Az öregot fölkelte. Fáradt és halálosan kábult volt, de amint fülébe súgta, hogy kifelé mennek, rögtön föleszmélt, és öltözködni kezdett. A fehér ruhák oly jól illettek megtört arcához, s ősz hajával, fáradt, nagy

szemeivel egy dekadens művész agyremének tetszett. A fejére egy horpadt kürtőkalapot nyomott, s lementek a kertbe. A kerékpárok készen állottak.

Először kérdezősködött, hová indulnak, s nem akart engedni. De mikor a fia kihúzta a méregerős pálinka dugaszát, egyszerre talpra ugrott, s fütülni kezdett. Végtelen erőt érzett karjaiban és lábizmaiban. Először Károly ivott, azután ő. Sokáig, nagyon sokáig. Úgy vette le szájáról a palackot, mint a pióákat a húsról. Letépte. Azután elindultak.

Rohantak, és nem szóltak semmit. Éj volt még. Ember nem járt az utcákon, s haladtak eszeveszett nyargalásban. Sokszor átugrottak egy-egy követ, mintha csak hitvány kavics lett volna. Az öreg később ellökött egy kis gyermeket, de tovább vágatott, anélkül hogy a gépnek valami baja is esett volna.

Kiérték a nagy, hamuszínű mezőkre. Járatlan utakon suhantak tovább, a sikamló óriási kerékpárok zúgtak, mint valami hatalmas acéllegyek, melyek a kelő nap lámpása felé igyekeznek. Csak a mellük lihegése hallatszott.

A nap a felhők mögül kibújt. Rózsás sugarai úgy ágaztak szét, mint a csillogó, hosszú küllők. Egy fellelalak sapkát viselt. Hosszú, lelógó lába mozgott, mintha a vörösén izzó nap körül ingó küllőket taposná. Mentek, s az út porzott a gumihártyák alatt.

Az öreg szép lett. Erélyes. Az az állati vonás, amely az utolsó években elrútította természetétől fogva művészi arcát, teljesen eltűnt, s inkább degeneráltnak és szenvedőnek látszott. Annnyira kapkodott a kengyelek után, hogy vékony cipője levált, és mezítelen, véres lábakkal kapaszkodott az acéltaposóba. A fia izgatottan nyargalt nyomába, s homlokáról csurgott a víz. Csöngetett és kiabált, hogy álljon meg, de ő csak haladt tovább. Nem bírta vele tartani. Már egy fél óra óta erőlködött, hogy utolérje. Mind hasztalan. Húsz-harminc méterrel mindig előbbre volt.

Vágtattak...

Károly figyelt. Egyszerre megállította gépét. A fék korgott, s ő féloldalt esett le. A gép kerekai összetörték, küllői meggömbültek, de hirtelen talpra ugrott. Ledobta kalapját, s kimeresztett szemeivel nézte apját, amint rohan tovább. Utánakiáltott:

- Hahó, hahó! Előre!...

Egy fához kapaszkodott, hogy el ne essék.

A nap kibukkant, és olyanféle világításban volt előtte a mező, mint midőn a sötét színpad egyszerre megvilágul kék lila és vörös görögtűzben. Távolban álltak a hegyek, s előttük a mély hűvös folyó.

Atyja gépe egyszerre fölpattant, s magasra, hihetetlenül magasra ugrott, mint valami óriási bolha. A folyó felé futott. Homályos, vak porfelleg takarta el. A fiú térdre ereszkedett. Mozdulatlan volt, mint egy szobor. Az öreg ment, rohant, vágatott. Károly fülelt. Már a zajt sem hallotta. Tudta, hogy valaminek történnie kell. Fölállott, hogy jobban lássa. A gép kavargott, s egyszerre egy arcot látott a levegőben, magasan, hihetetlenül magasan. Az apja volt. Széttérpesztett lábakkal, a rózsaszínű égre forgó véres szemekkel esett a medernek kék, reggeli ködben fürdő vizébe. Nagy szemrehányás intett ki szeméből.

A fiú mosolygott. Nyugodtan fordult vissza.

1904

Szitányi György (1941) — Gödöllő
SZŐRŐS GYEREKEIM
VII.

Mire újra kitavaszkodott, már eldöntött dolog volt, hogy családi házba megyünk, a cím is megvolt, megrendeltük a szállítást, becsomagoltunk mindent, ami becsomagolható volt. A munkások elégedetlenkedtek, mivel a könyveket tartalmazó dobozok tele voltak, és ők nem készültek fel erőt igénylő fizikai munkára. Megjegyzem, nem is úgy néztek ki, mintha dolgos nép lennének.

Mondtam, ha nem teszik, hogy dolgozni kell, elmehetnek, nem költözünk.

Ez varázsszó lehetett, mert hirtelen elbírtak mindent. Nem ígértem többet, ha dolgoznak a pénzért, hanem semmit ajánlottam, ha nem.

Velem lehet alkudni, de nem mindig érdemes.

Ebeink szépen beszálltak, hiszen az időjárás éppen olyan volt, hogy akár a Dunához is mehettünk volna. Örültek a kirándulásnak.

Párom közölte, hogy majd ő vezet, én csak szálljak be, és beszorított a járműbe mindenféle holmival, hogy moccanni sem bírtam. Mögöttem a két fiú vészesen morgott, éppen nem volt kedvük összeférni. Minden szőrösök anyja meghozta Bencét, és betette hátra, a fiúk mögé, a hátsó szélvédőhöz. Elindult Lonciért.

Hiába ordítottam, mint a fába szorult féreg, hogy azonnal zárja be a kocsiablakot, amit én beszorítva nem értem el, visszakibált, hogy nem kell. Üvöltöttem, hogy Bence kiszökik, csukja be. Nem csukta. Mivel előre lehetett tudni, mi lesz, kalkulálni kezdtem, és ettől egyre rosszabb lett a hangulatom. Tudtam, hogy a macskák borzasztó mértékben megnövelhetik a költözés fix órabérét, ha kergetni kell őket. Persze igazam lett. Bence természetesen kiugrott a kocsiablakon, és menekült a zsúfoltságból. Megjött Lonci. A párom tanult az előzőkből, és becsukta a kocsiablakot. A fiúk unni kezdték az összezártságot, ugattak. Bernátnak eddigre már gyönyörű, öblös hangja volt, rezgett az ablak, feszült a szélvédő, és a két jószág igyekezett túlüvöltetni egymást. Loncira, aki nem nyughatott az üveg mögött, és egerészni indult a padlón, Bernát véletlenül rálépett, mire a kiscsaj is ordított. Hogy enyhítsen a magam kínjait, levettem a szemüvegemet, mert telefolyt verejtékkel, csípte a szememet, és én is ordítani kezdtem, hogy ne ordítsatok, a mama mindjárt jön.

Nem tudom, mi hallatszott ki ebből, de népes közönség gyűlt össze a kocsi körül. Megjött a párom a bekerített Bencével, de abban a zajban hiába lármáztam, hogy ne nyissa ki az ajtót, nem hallott semmit. Lonci persze nyomban kislisszolt, Bence átmászott Bernát fején, behúzódott egy zugba, és bóbiskolni kezdett volna, de ott már nem lehetett. Szerintem legalább egy kilométeres körzetben senki sem értette a másik szavát. Végre lecsillapodtak az ebek. Bence el is bóbiskolt.

Így nem vette észre időben a szökési lehetőséget, és amikor a párom a képembe vágta a több mint kétórás macskajáték végső eseményeként Loncikat, Bence az én reakciómról felriadt, menekülni próbált, de elakadt az érelyes anyai lábban, becsukódott az ajtó, indulhattunk.

Neveltetésem nem engedi, hogy a kimerült hitves markáns kifejezéseit idézzem.

Az M3-as Gödöllői kijáratánál már régóta várakozott a két kamion. Sosem hittem volna, hogy ennyi cuccunk van.

A melósok ellenségesen néztek ránk, de tudták, hogy az idő nekik dolgozik. Begördültünk a várossá minősített községbe, karavánunk átszelte a helységet, elértük Máriabesnyőt, és onnan már szinte azonnal megérkeztünk új otthonunkba.

Aba elégedetlenkedett, a gyerekek egyébként nem mertek megszólalni, érezték, hogy elég egy mélyebb lélegzet, és az ideges sofőr fejüket veszi.

Megkezdődött a bepakolás. Aba azonnal megértette, miről van szó, és megállt a galériára vezető csigalépcső tövében.

A macskák nyomban felderítőútra indultak, Bernát pedig lehasalt az útból, és nem akart onnan tovább menni. Fel kellett emelnem. Elcipeltem, letettem a fűbe. Ott maradt, és a cipekedést szemlélgette.

Amikor vége lett az akciónak, mindenki megnézte az óráját, és egy komolyabb vagyont leperkáltunk a brigádnak.

Az egyik brigádtag engedelmet kért, hogy fölmenjen a galériára megnézni, mi van ott.

Engedélyt kapott, és elindult fölfelé. Ahogy a második lépcső felé emelte a lábát, Aba örületes hörgéssel utána kapott, és lerántotta a lépcsőről.

A szerencsétlen ember felordított, de én biztattam, menjen csak nyugodtan, hiszen csak egy tacsó, de a tacsó már az első mozdulatnál olyan keményen elkapta az ember bokáját, hogy az elállt minden további érdeklődéstől.

Mielőtt elindultak, megmutatták, hogy a kamionok üresek, nem maradt náluk semmi. Ezért gondolom azt, hogy az a láda, ami többé nem került elő, a Gödöllő felé ágazó út melletti, akkor még meglevő zöld rejtekben várta vissza jogtalan tulajdonosait.

Abát nem győztem dicsérni, hogy okos házörző, és Bernátot nem győztem simogatni, hogy ő is jó fiú. Bence vacsoraiddőben előkerült, de Lonci nem jött.

Egész este kerestük, hívtuk, nem volt sehol.

Új hely, mondta a párom, lehet, hogy eltévedt szegény. Majd holnapra hazatalál.

Persze, ellenségeskedtem, vásárolt egy térképet, és megjön.

De hiába vártuk Lonci másnap, sőt harmadnap sem került elő.

Ezen az sem enyhített, hogy a tetőnk alatt védett madarak, egy kerti rozsdafarkú család lakott, négy kicsivel.

Bejártuk a környéket, Lonci előkerüléséről végleg letettünk. Nem volt sehol, nem válaszolt.

Előcsalogattam a kis rozsdafarkú gyerekeket, megtanultam anyjuk hangját. Hatalmas, tátott csőrük ilyenkor kiemelkedett a fészekből, és rezgett a fejük. Egy este azonban csak az egyik szülő jött etetni. Már tapasztaltuk, hogy eszetlen szomszédaink, élve a törvény adta lehetőségekkel, légpuskát tartanak, és azzal öldökszik a madarakat.

Ki tudja, hogy a szemközti asszony gerléjét lelövő szomszéd valóban lelőtte-e az egyik rozsdafarkú szülőt, vagy más volt, vagy talán más történt vele?

Szomorkodva néztük a papának sejtett madárkát, aki egész nap hordta a kaját a négy tátozónak, ám egy este nem láttuk már a papát sem.

Véletlenül vettük észre, hogy egyfolytában tátognak a kicsik, kaját pedig senki sem hoz nekik. A párom néhány szörnyű dolgokat mondott, de ebben az országban 1848. óta nem fog az átok, így semmi visszázhatatlan tragédia nem történt. Maradt a világ, a szomszédok háza, éltek tovább ők is, a gyerekeik is, sőt a puskáik is.

Madárkalandunk már volt elég, tudtuk, hogy egész egyszerűen lehetetlen életben tartani a kicsiket, ha fel is tudnánk vinni nekik valamit a magasba, könnyen lehet, hogy abba pusztulnának bele. Másnap már csak egy tátott csőr jelent meg, egy kicsi még csipogott, a következő napon már csend volt.

Közben megcsináltattuk a kerítést, kaput is készítettünk, két nap alatt elkészült minden. Sétából érkeztem vissza a fiúkkal, amikor a kocsibehajton befelé jövet elakadt a lélegzetem, és a várakozó hitvesnek csak mutogatni tudtam a tető felé.

Tetőnkről Lonci ereszkedett alá, nyávogva vacsorát követelt.

Akkor feddő, markáns mondtam neki, amiket, ha értelem szerint talán nem, de legalább hangszínemből megérthetett. Porig sújtva bújt minden alá, ami alatt védve érezte magát.

Az anyjuk szörnyűködött, hogy miket mondok, ahelyett, hogy örülnek.

Rohadt gyilkos, fejeztem be terebélyes kifakadásomat. A párom meghökkent. Gondolod? Gondoltam.

A későbbiek során egyértelművé vált, hogy igazam van: egyetlen madarunk sem maradt egészen télig. Lonci kiváló vadász volt.

Nem szökött vagy bujdosott sehova, lesben állt egy hétig, és madáron élt.

Nagyon nehezen hevertem ki a népiást. Loncival hosszú ideig nem álltam szóba. Hiába bukfencezgetett, hiába ugrott az ölembe, lelökdöstem, hogy érezze tette súlyát. Még egyszer elkapott egy verebet. Én pedig őt. Odavittem a nyakatört madárhoz, többször keményen beleütöttem az orrát a hűlő testbe, és embereset

rávertem a hátsójára. Elkaptam a grabancát, és messzire eldobtam.

Jó, hogy a párom nem volt otthon, éktelen balhé lett volna poroszosan konzervatív, ám sikeres nevelési módszeremből. Lonci viszont leszokott a madarokról.

Bencének eszébe sem jutott, hogy ilyen rohangálásos marhaságokkal foglalkozzék. Ő a koszthoz is csak egy fél denevérral járult hozzá. Valahol kint találta, behozta, letette mostohája elé, elégedett pofája ragyogott. Rárecsegett, hogy nesze, én is adtam a vacsorához, egy szavad sem lehet, és ezzel befejezte a kalandozást.

Megvizsgáltam a fél denevért, természetesen az is védett állat, azonban olyan régen halott volt már, Bence helyében szégyelltem volna a képem ilyen ócska hullarablás miatt. Ő megvárta a vacsorát, bekajált, feljött az ágyamra, és elaludt.

Loncival zűrösebb volt a helyzet, végül is egy nő sokkal háziasabb és szorgalmasabb. A szürke kiscsaj szinte naponta hozott a vacsorához egy egeret. Kint megfogta, bent a konyhában letette. A hitves frászt kapott és dühös volt, én pedig hangosan nevettem, az anyai intelmek hallatán. Aba felugrott, bekocogott a konyhába, és ordítani kezdett, hogy csend legyen.

Bernát kint volt a kertben, ahova remek kutyaházat vettünk üveggyapot béléssel, általam többszörösen átfestve, nehogy a nedvesség kikezdje a házikót. Ő sosem volt a házában, bár egyszer majdnem sikerült begyömöszölnöm, végül egész egyszerűen kihátrált.

Valóban olyan erős volt, mint egy medve.

Meghallotta a ramazurit, és a végítélet harsonáit is leugatni képes, hatalmas hangjával ordítani kezdett, hogy ne hagyjuk ki a cirkuszból.

Egyik délután Lonci egy feltűnően megkímélt egérrel ugrott be az ablakon. Még nem volt egészen kifejlett, és élet is volt benne. Elvettem tőle.

Mire a párom megjött, a teknősök etetőjében apróra tépett papírokon üldögélt Mózes, az egér, és sajtot falatozott.

7.) Folytatjuk

Szerk. Megj.: A tisztelt Olvasók találkozhatnak az elbeszélésben állatokkal kapcsolatban az „aki” vonatkozó névmással, amely helyesen „ami” lenne. Mivel itt az állatok emberként jönnek számításba – N.B. a valóságban sajnos az állatok sokkal emberibbek maguknál az embereknél! – az író ezért él ezzel – a nyelvtanilag helytelen – névmáshasználattal.

**B. Tamás-Tarr Melinda (1953) — Ferrara (Olaszország)
DÉL-OLASZORSZÁGBAN BARANGOLTAM – III.
(Júliusi útinapló – 2007)**

Bevezetés:

Útibeszámolóim előző részében – a folyóiratunk mind internetes, mind a nyomtatott változatában – nagy igyekezetem ellenére elfelejtettem említést tenni az alberobellói trulló-építmények tetőzetén látható szimbólumokról. Erre akkor jöttem rá, amikor Botár Attila költő honfitársam egy évtizeddel ezelőtti ottjártakor kattintott fényképét (az itt látható képek az internetről valók) mellékelvén rákérdezett. A válaszómban írtakat, hogy mit is jelentenek és mi célt szolgálnak, most itt is közlöm pótolván így akaratlan mulasztásomat:

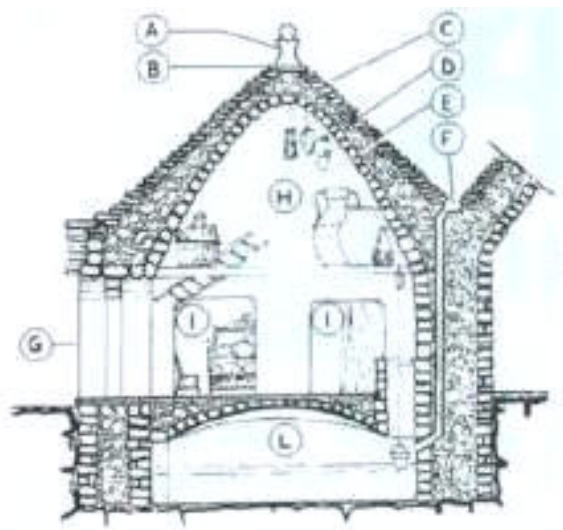
Mindenekelőtt: a „trullo” szó a kúpszerű, vagy kupolaszerű tetőre utal, de így nevezik az egész épületet, amelynek fő része négyszög alapú s ezt borítja az ún. pszeudokupola. Az egész

konstrukció neve tulajdonképpen "casedde". De helytelenül terjedt el és „trulló”-nak mondják az egész épületet. Ezért adtam én is ezt a megnevezést.

A lenti képen a trulló horizontális metszetén látható a belső szerkezete (amit nem találtam az olasz értelmező szótárakban, azokat fordítás nélkül hagyom, férjem sem ismeri ezeket a kifejezéseket):

A) Pinnacolo decorativo (dekoratív dístornyocska)

B) Carrozzola (szótárakban nincs, valami a tornyocska alatti gyűrű lehet)

C) Chiancarelle (hálófülke)

D) Intercopedine

E) Cannela

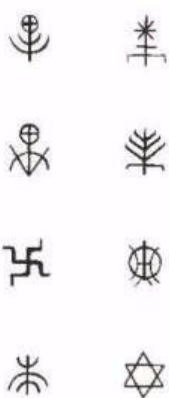
F) Compluvio delle acque piovane nella cisterna (esővíz-fedélvápa a tartályban, compluvium)

G) Ingresso (Bejárat)

H) Soppalco usato come deposito o posto letto (felső légtér, tetőtér, amelyet vagy raktározásra vagy ágynak, fekvőhelynek használnak)

I Alcova (hálófülke, alkóv)

J Cisterna (tartály)

Ami a háztetőn látható jegyeket, jelet illeti: azok, az azon a területen élő, megfordult ősi népek hagyatéka, bajelhárító (rossz szellemeket elűző) vallási, asztrológiai, mágikus és babonás szimbólumok, amelyeket manapság is megőriztek. A mellékelt képen láthatók ezek az ősi szimbolikus jelek.

Mágikus szimbólumok pl. a spirál, a messapiusi horogkereszt, félhold, kereszt, átszúrt szív stb., transzcendens töltésű szimbólumok, a rossz szellemek elűzésére irányuló varázslásokhoz használták. A tetőkön láthatók ezeken kívül pl. az alábbi figurák is: kakas, ló, marha, sas, sátán-profilok stb., amelyek az ég védelmét hivatottak kieszközölni, az emberek rajtuk keresztül a békét a rossz elleni immunitást kérték.

Találkozhatunk asztrológiai jelekkel is ezeken a kupolákon, amelyeknek mágikus szerepükkel arra hivatottak, hogy segítségükkel az ember hatni tudjon a természetre.

Általában a következő három típusba osztályozzák a szimbólumokat: **primitív**-, **keresztény**- és **mágikus** szimbólumokba.

Ezen hiánypotló bevezetőm után rátérhetünk útinaplóm harmadik részére:

Július 11-én, szerdán, szabadságunk negyedik napján a fasanói Safari vadasparkban csatangoltunk a nap legnagyobb részében, mivel több mint egy teljes délelőttöt igénybe vevő program volt a bebarangolása. A délutáni hátramaradt időben pedig Martina Franca várost látogattuk meg.

Fasano Brindisi megyéhez tartozik, nem messze az Adriai-tenger partjától, 118 m tengerszint feletti magasságban. Lélekszáma 38.782. Középkori eredetű kis városka (X. sz.), a Rodi-lovagok tulaj-

dona volt. A középkori városközpontban emelkedik az ún. Chiesa Matrice (Matrix templom), amelyet 1595-től 1599-ig építettek. Homlokzata későreneszánsz stílusú. A városon kívüli területen 120

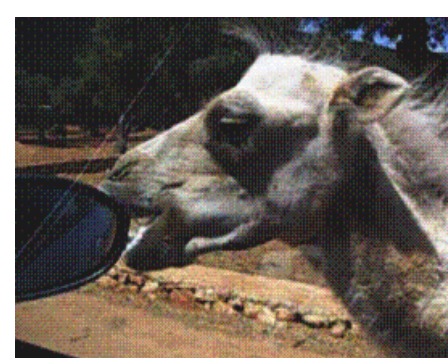
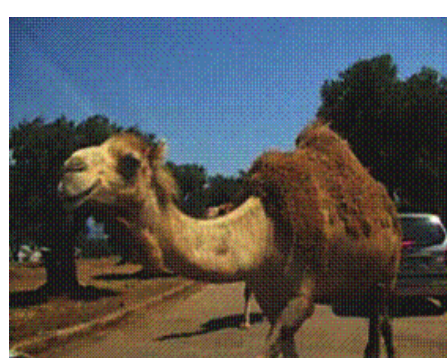
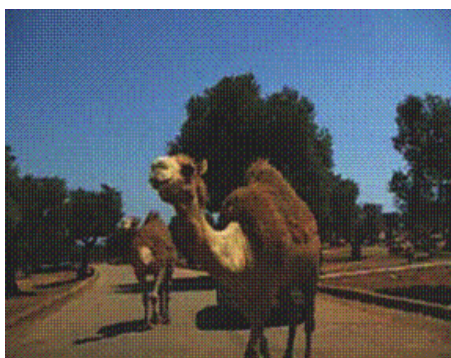
hektáros parkban található a vadspark, az ún. Safari Zoo, amelynek legnagyobb része csak zárt ablakú gépkocsikkal látogatható, s csak kis részén lehet gyalogos sétát tenni. Ahol gyalogolhattunk, ott sikerült éles fényképeket készíteni, viszont a többről akár fényképeket, akár videót csak zárt ablakon keresztül, ezért sajnos a minőségük sem első osztályú. A videót meg duplán kellett konvertálnom, hogy az interneten mindenki hozzáférhessen a windows media playerrel, ezért ennek a minősége e művelet során még plusz romlott.

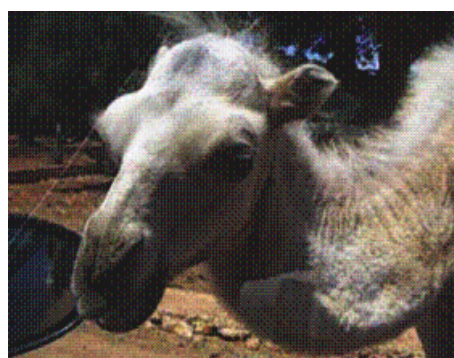
E hatalmas ún. Fasanolandia parkban szabadon járkálnak az egzotikus vadak, a vérmesebbek biztonságos, nagy vaskerítésekkel vannak elkülönítve, de tágas térségben mozoghatnak itt is az állatok (oroszlánok, tigrisek). Kellemes színfoltja a tó és a zuhatag (ld. balra és lejjebb). A tóban teknősök és fókák úszkálnak. Madár-, delfin- és hüllőházban megcsodálhatók a legkülönfélébb egzotikus szárnyasok, delfinek és hüllők. Kis sétavonattal, amelynek oldala apró lyukas, sűrű ráccsal volt lezárva, a páviánok birodalmába jutottunk. Izgalmas látvány volt, ahogy az oldalrácsra felkapaszkodtak. A kevésbé szerencsés látogató még vizeletzuhanyban is részesülhetett az abban a pillanatban folyó ügyét intéző majmok jóvoltából. Mi szerencsére megúsztuk, nem tüntettek ki bennünket páviánék ezen bizalmukkal!

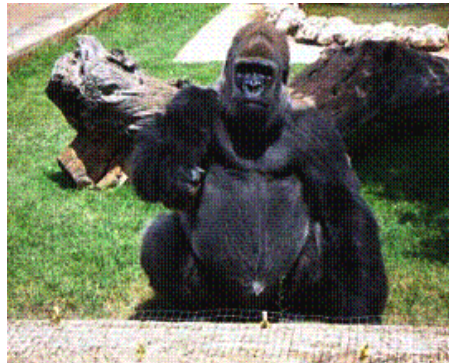
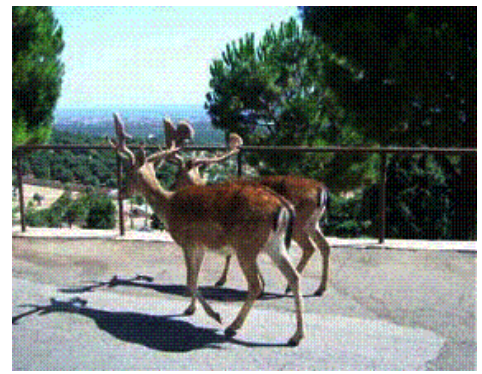
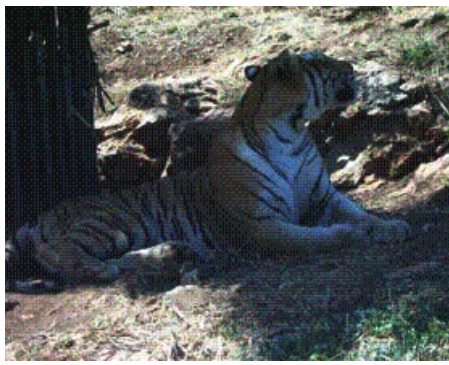
Az Állatszínházban meg látványos előadásokat láthattunk pingvinekkel és fókafélékkel. Sajnos a rengeteg élmény miatt nem emlékszem az állatok nevére: hangsúlyozták, hogy nem fókák, de nagyon hasonlítanak hozzájuk).

Most pedig íme néhány felvétel e fantasztikus vadsparkról, mégpedig a néhány viedofelvétel-képeimmel kezdem állatkerti sétánkat (N.b. ablaküvegen keresztül, nagy fényvisszaverődéssel küzdve kattintottam, ezért sajnos nem minden esetben éles a felvétel):

Íme a nem videós fényképeim:

Az előadás után még megtekintettük a madár-és hüllőházat, ahol a gyér világítás miatt sajnos egyetlen felvételt sem tudtunk készíteni.

(v.<http://www.osservatorioletterario.net/faunateatro1.wmv>,
<http://www.osservatorioletterario.net/faunateatro2.wmv>,
<http://www.osservatorioletterario.net/faunateatro3.wmv>),

Ezzel véget is ért a vadasparki, kiadós csatagolásunk. Egy pillanatra leányommal megálltunk a kis zuhatagnál, majd végérvényesen búcsút intettünk e csodálatos Safari parknak.

Menet közben ismét meleg szendvicset fogyasztotunk üdítővel késői ebéd gyanánt és folytattuk utunk e napi célkitűzésünk második állomása felé: Martina Francába. Ha azt mondom, hogy Itália egy élő

múzeum, nyugodtan állíthatom, hogy nem túlzok. Minden egyes szögletéről ezernyi beállítású képet lehetne készíteni, anélkül, hogy az ember megunná! Valóban így van. Ezt támasztják alá a már bemutatott tájak s az elkövetkezők, amelyekről szándékozom még beszámolni, hiszen még csak kirándulásaink elején vagyunk.

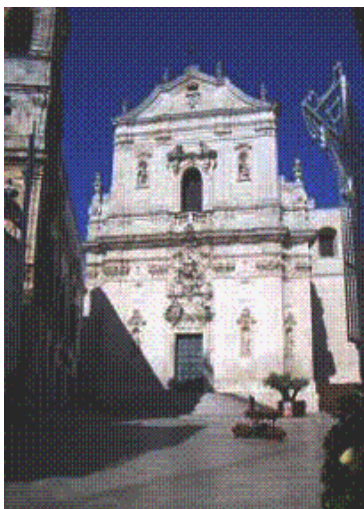
Martina Franca 431 m tengerszint feletti magasságban, Taranto megyében található. A város fejlődése és Franca nevének eredete Anjou Fülöp (Filippo d'Angiò) Taranto hercegének mentességi jog vagy privilégiumok adományozásának, az ún.

„franchigie”-nek köszönhető. A XIII-XIV. Században Taranto hercegétől kapott privilégiumok mindazokat megillették, akik itt letelepedtek. Ami a Martina nevet illeti a San Martino magaslatból ered, ahonnan az Adriai- és Jón-tenger között kimagaslik a déli Murgia hegyláncok legmagasabb pontja. A városfal egyik sarkában, a város védelmére a XVII. században V. Petraccone Caracciolo felsorakoztatva 24, fele-fele arányban henger- és négyzet alakú tornyot emeltetett. A földbirtokos közel 60.000 dukát értékű palotát építtetett. A XVIII. században – talán versengésből – kis palotákat emeltek, a kanyargós szűk kis utcák folyosóin az épületek homlokzatát meglepő díszítőelemekkel vagy barokk és rokokó jelenetekkel dekorálták. A masszív építészeti remekek között a szemünk elé tárul egy, Alberobellóból már ismert, rendkívüli panoráma: Itria és környékének fehér trullói (trulli) nyűgözik le az ámuló-bámuló, szemlélődő turistát (ld. útban Martina Franca felé: <http://www.osservatorioletterario.net/martinafrancafele1.wmv>, <http://www.osservatorioletterario.net/martinafrancafele2.wmv> .)

net/martinafrancafele2.wmv .)

Sétáljunk együtt e középkori eredetű város szűk, kacsaringós utcáin! Íme, csak egy kis ízelítő a szemünk elé táruló látványból:

Ezzel Martina Franca városban sétánk végetért, s elindultunk szálláshelyünkre Casalini di Cisterninóba, mégpedig egy kis kitérővel: Taranto felé vezető úton. Útközben megálltunk az autópálya szélén az elénk táruló panorámában gyönyörködni és azt megörökíteni. A távolban a Jón-tenger, a Tarantói-öböl s maga Taranto látszik, amit teleobjektívval igyekeztem a lehető legközelebb behozni:

A jó, frissítő zuhanyozás után máris elfoglaltuk megszokott asztalunkat, s jóízűen fogyasztottuk el a tulajdonos által javasolt remek, jobbnál jobb falatokat. Este fél tizenkettőkor már ágyba bújtunk, hogy másnapi nagy kirándulásunkra kipihenten, erőt gyűjtve ébredhessünk. Mondanom sem kell, máris elnyomott bennünket az álom, s reggel hétig fel sem ébredtünk.

Végül íme néhány vadasparki videofelvétel internetes elérhetősége:

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano1.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano2.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano3.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano4.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano5.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano6.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano7.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano8.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano9.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/fasano10.wmv>

Link:

Dél-Olaszországban barangoltam – I.:

<http://www.osservatorioletterario.net/barangolas.pdf>

Video: Útban Castel del Montéba, a nyolcszegletű várkastélyhoz:

<http://www.osservatorioletterario.net/castelmonte.wmv>

Dél-Olaszországban barangoltam – II.:

<http://www.osservatorioletterario.net/barangolas2.pdf>

<http://www.osservatorioletterario.net/grottacastellana.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/utostuniba1.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/utostuniba2.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/utostuniba3.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/utostuniba4.wmv>

<http://www.osservatorioletterario.net/utostuniba5.wmv>

Eredeti fényképekkel illusztrált teljes cikk:

<http://www.osservatorioletterario.net/barangolas3.pdf>

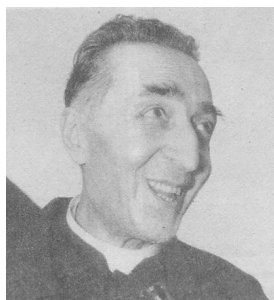
Megjegyzés: Az előző számunkban jelzett teljes adatvesztés - így sajnos az összes eredeti digitális kép elvesztése - miatt az internetről jpg és pdf-fájlokból visszaszerzett képek minősége sajnos romlott, de az útinaplóm nyomtatott változatának megjelentetésére csak ezek állnak rendelkezésére.

3.) Folyt. Köv.

ESSZÉ

A KÖLTŐ ÉS PRESBITER CLEMENTE MARIA REBORA (Milano 1885 – Stresa [Verbania] 1957)

- Szintézis -

Krisztus szerelmese

Ha csak egyetlen rövid szókapcsolattal kellene szintetikusán összegezni Clemente Maria Rebora tapasztalataiból, élményeiből táplálkozó emberi és irodalmi pályáját, a legalkalmasabb erre

az e fejezet címét adó tömör, megállapítás: Krisztus szerelmese.

Az igazi, vajúdó, marcangoló, üvöltő és visszautasító szeretet. Az élet egyetlen, igaz jelentésével való találkozás a döntő: először az intuitív, majd az óhajtott s végül a vállalt szeretet. Csak e szívben és testben perzselő és sürgető szeretet égő csipkebokor Igazságával való találkozásnak nyomozásával kerülhetünk közelebb az olasz XX. századi irodalom egyik legpáratlanabb alakjához. A logikailag leghihetőbb hit-hipotézis belemélyedéséhez az első lépés az, hogy el

A kamasz és egyetemista Clemente Maria Rebora

kell hagyni az akadémiai, hipokrita, hamis – mindenesetre részleges – látszatokat, a filológia, az irodalomkritika, a történeti analízis eszközei csak ettől kezdve nyerik el a hitelüket.

A keresztre feszített Krisztus szerelmese, Clemente Maria Rebora 1885-ben, Milánóban egy genovai eredetű, laikus családban született: az apa a mazzinis humanizmus elvei alapján neveli, aki Garibaldival

küzdött és Mazzini elveinek támogatója volt, távol tartja minden vallásos tapasztalattól.

A gimnázium után egy évig jár a páviai orvostudomány egyetemre, de nem ez az útja. Bölcsészetre vált a milánói Irodalomtudományi Akadémián, 1910-ben megszerzi az egyetemi doktori végzettséget. Kiváló, nagy tehetségű hallgatótársakkal találkozott itt, akikkel szenvedélyes értekezésekbe bocsátkozott. Pezsgő kreatív élet folyt ebben a környezetben. Az egyetemen végezvén tanárkodik, az iskola számára egy teljes nevelésre alkalmas hely, ahol olyan embereket képezhet, akik készek a társadalom megváltoztatására. Pontosan pedagógiai cikkekkel kezdi a publikálást, mégpedig a firenzei *A Hang/La Voce* c. nagy presztízsű folyóiratban. A folyóirat füzeteként 1913-ban megjelenik az első verses kötete, a *Lírai töredékek/Frammenti lirici*, amely azonnal sikert arat. Ez év végén megismerkedik Lidya Natusszal, egy orosz zsidó művésznővel s a közöttük szövődött vonzalom 1919-ig egymáshoz köti őket, együtt élnek.

Az első világháború kirobbanásakor Rebora a carsói fronton harcol mint őrmester, majd mint katonatiszt. Egy felrobbant gránát megsebesíti a halántékát, amely mély nyomot hagy benne, elsősorban pszichológiát. Az életrajzírók „trauma nevrózis”-ról beszélnek, de találkozni „időleges elmezavar” említésével is.

Clemente Maria Rebora altörzssórmester az első világháború előestéjén

A háború utáni közvetlen években visszatér az oktatáshoz, elsősorban az általa nagyon szeretett egyszerű emberek, a munkások esti iskolájában tanít. Nagyon szigorú életvitelt szab ki magának, a fizetését

szétosztja a szegények között, gyakran otthonába fogadja őket. Sokak szemében úgymond laikus szentnek tűnik. A vallás egyre inkább lenyűgözi. Erre enged következtetni az 1922-ben megjelenő második *Anonim dalok/Canti anonimi* c. verses kötete tartalma is. Ugyanezt az irányt veszi *Az élet tizenhat Könyvecskéje/I sedici Libretti di vita*, amelyen keresztül a nyugati és keleti miszticizmussal foglalkozó műveit terjeszti. Ezen témáknak elismert konferencia-előadója is. Ezek és a különféle egyéb jelek jelzik az 1929-es esztendei katolicizmushoz való megtérésének prelúdiumát. Nagyon meghatározó számára Schuster kardinálistól kapott bérálás szentsége és ekkor érti meg, hogy a teljesség útja a különleges karizma láncolatán keresztül érhető el, esetében a rosmini-i „semmisségi fogadalommal” – „elveszni hogy megtaláltassunk” –, a „rejtélyesen szenvedni és meghalni Isten szeretetében elporladni” misztikus prospektívával. A már idős poéta a *Curriculum vitae* c. munkájában megemlékezik Antonio Rosminiról – akit 2007. november 18-án avattak boldoggá –, mint mesteréről, akiben fiúi kötődéssel bízott, amelyen keresztül rátört Krisztus újdonsága és megváltoztatta személyét:

E fui dal ciel fidato a quel sapiente
che sommo genio s'annientò nel Cristo
onde Sua virtù tutto innovasse.
Dalla perfetta Regola ordinato,
l'ossa slogate trovaron lor posto:
scoprì l' intelligenza il primo dono:
come luce per l'occhio operò il Verbo,
quasi aria al respiro il Suo perdono.

Feltárta a bölcsnél az égbolt nekem,
hogy a Krisztusban megsemmisült szellem
megújul az erényétől mindenben.
Az elrendelt tökéletes Rendben
a tört csontok megtalálják helyüket,
az értelem első ajándékát felfedtem:
úgy hatott az Ige, mint a fény a szemnek,
bűnbocsánata légforrás a lélegzetnek.

(Fordította © **B. Tamás-Tarr Melinda**)

A pap Clemente Maria Rebora

Rebora élete most már biztos léptekkel haladhat előre: 1931-ben mint novícius belép a domodossolai Rosmini-i Intézetbe, intézményesíti a vallásos foglalkozást, 1936-ban felszentelt pap lesz. Húsz éven keresztül Clemente atya – don Clemente, ahogy az olaszok

mondják – a szegényeknek, betegeknek, prostituáltaknak szenteli minden energiáját. Életének utolsó éveiben, a testében beteg pap visszatér a költészethez: 1955-ben publikálja a fent említett, *Curriculum vitae* c. autobiográfiai kötetét, amelyben emlékeztetéseket, elmélkedéseket olvashatunk a szerzetesi életről, 1957-ben pedig megjelenik – halálának évében – a *Betegági dalok/Canti dell'infermità* c. kötete, amely utolsó tíz év különböző alkotásait tartalmazza.

Clemente Maria Rebora atya nem sokkal a halála előtt a betegágyn

A XX. század tízes éveiben nem ismerték el költői érdemeit, csak a tudósok legszűkebb körében. Nem esett bele sem Benedetto Croce, sem Antonio Gramsci kegyeibe, ezek a gondolkodók, kritikusok csak lehúzták

költői munkásságát. A domináló, hivatalos, olasz kulturális és politikai irányzat kíméletlenül kirekesztette a költőt, akit a XX. század első felében, háború utáni időszak első éveiben az ún. újítók (mint Gian Pietro Lucini, Piero Jahier, Arturo Onofri, Dino Campana) soraiban láthatunk, akik *A Hang (La Voce)* c. folyóirat körül tömörültek sok más kortársaikkal (Giovani Boine, Scipio Slataper, Renato Serra, Camillo Sbarbaro, Giani Stuparich, Carlo Michelstaedter, Sibilla Aleramo, Giovanni Papini, Ardengo Soffici, Ottone Rosai, etc.) együtt. A folyóirat szellemiségének egyik erősítő alkotója volt. Elég csak végiglapozni a legtekintélyesebb XX. századi költő antológiákat és az irodalomtörténeti tankönyveket egyből szembetűnő, hogy Reborának, mint a *A Hang*-kör szerzőjének jut csak hely, s ugyancsak csekély hely a bemutatkozó, 1923-ban megjelent *Lírai töredékek/Frammenti lirici* c. verses kötetének. A *Névtelen dalok/Canti anonimi* kötettől a *Betegági dalok/Canti dell'infermità* címűig laikus zavartságból vétkesen nem hozták napvilágra a vallásos és misztikus jegyeket hordozó költői munkásságát, nem méltatták, csak élete utolsó éveiben kapott elismerő kritikákat, de költői életműve körül mégis, sokszor még mindig ott stagnálnak a részleges megnevezések és a meggyökerezett ideológiai előítéletek. Eugenio Montale (1896-1981) a század legnagyobb mesterének és legnagyobb vallásos költőjének nevezte őt.

Az 1913-ban, *A Hang/La Voce* által kiadott *Lírai töredékek/Frammenti lirici*, verses kötete idején.

A hazai irodalomban semmit nem találtam róla, *A huszadik századi olasz irodalom* c. Szénási Ferenc által írt egyetemi tankönyvben – kb. öt és fél sorban –

is csak az alábbi rövid információt lehet róla olvasni: «A

tágabb értelemben vett voceanusok közül leginkább Rebora illelhető expresszionista jelzővel. Moralizmusának indítéka érték- és hitkérdés volt, később reverendát öltött. Az ő nyelvében dominálnak leginkább a valóságot ostromló igék, alaktani változásai is többnyire igeiek: új prefixumokat (előképzőket) tett az igék elé, tárgyas alakban tárgyatlanként, tárgyatlan formában pedig tárgyasként használta őket, s dinamikus felsorolásukkal is gyakran élt.»

Néhány szó költészetéről: témák, nyelv, stílus

A létezés jelentőségéről és azok rejtélyeiről nyomasztó kérdőjelek gyötrik Reborát: egyik oldalon az emóciókkal, a másik oldalon meditációkkal és racionalitással küzd. A háború kegyetlenségei és a háború haszontalanságáról való meggyőződése súlyosbítja belső konfliktusát, amelyek misztikus válsághoz, a megtéréshez, majd a papi hivatáshoz terelik és az igaz és irgalmas Istenben találja meg az egyetlen kapaszkodót és megoldást a marcangoló kérdőjeleire. A *Lírai töredékekben (Frammenti lirici)* – amelyekben a versek cím nélküliek és római számokkal számozottak – Rebora nyomot hagy a gyötrelmeiről, a gazdag egzisztenciális útirányairól. A kötet a *Azonos élet körben mást sürget /L'egual vita diversa urge intorno* (I.) kezdetű költeménnyel kezdődik, amelyben a költő felfedi a talán haszontalan elfoglaltsága és a sors illúziói közötti ellentmondást. A *Mérhetetlen felhőtömegeiről/Dall'intensa nuvolaglia* (III.) kezdetű versben egy forgószélről ír, a VI-ban Rebora felfedi az ember biztonságának hiányát és eltérítettségét, s hogy egyedül csak Istenben lehet bízni. Az *Ó, üres szekér a holt vágányon/O carro vuoto sul binario morto* kezdetű XI. költeményben áthatolhatatlan szem és rejtélyes ég alatt az emberi sors elmélkedik a szekérén, minden teremtmény kétségbeesett feszültségének szimbóluma az Örökkévaló felé:

O carro vuoto sul binario morto,
ecco per te la merce rude d'urti
e tonfi. Gravidò ora pesi
sui telai tesi;
ma nei ràntoli gonfi
si crolla fumida e viene
annusando con fascino orribile
la macchina ad aggiogarti.
Via del suo spazio assorto
all'aspro rullare d'acciaio
al trabalzante stridere dei freni,
incatenato nel gregge
per l'immutabile legge
del continuo-aperto cammino:
e trascinato tramandi
e irrigidito rattieni
le chiuse forze inespresse
su ruote vicine e rotaie
incongiungibili e oppresse,
sotto il ciel che balzano
nei labirinto dei giorni
nel bivio delle stagioni
contro la noia sguinzaglia l'eterno,
verso l'amore pertugia l'esteso,

Ó, üres szekér a holt vágányon,
az ütött, koccant, roncs áru, íme néked.
Várakozón most méred
kifeszített vázon;
de a telt hörgésektől
füstölgőn összedől
s szörnyű erővel szimatolva jó
a gépezet igába hajtani tégedet.
Útja a kemény hengerelt
acélba süppedt helytől
a pattogó fékcsikorgásig
folyton-lezáratlan pálya,
változtathatatlan törvényétől
tömegben bilincsre verten:
és tenmagad vonszolva átadod,
s dermedten visszatartod
a közeli nyomott, összeereszthetetlen,
kerekeken és síneken
kifejtetlen, bezárt erőt,
a napok labirintusában
fel-felbukkanó ég alatt,
az évszakok keresztútján,
az unalommal szemben örök megszabadító
szélesen szétnyílik a szerelemnek

e non muore e vorrebbe, e non vive e vorrebbe,
mentre la terra gli chiede il suo verbo
e appassionata nel volere acerbo
paga col sangue, sola, la sua fede.

s nem hal meg, de kívánja; s nem él, de szeretne,
mialatt a föld a szavát követeli tőle
és keserűn, szeretetében, vérrel fizet,
egyedüli, szenvedélyes hite.

(Fordította © B. Tamás-Tarr Melinda)

Az individualitás felé való érdeklődés a *Névtelen dalokban* (*Canti anonimi*) enyhül, amely a költő hitmisszió felé fordulását tanúsítja, amelynek keretében az egyetemes Istenkeresés tolmácsa.

Egy hosszú szünet után, életének utolsó éveiben alkotott lírájában, dicsőítő énekeiben, imáiban és dalaiban az Abszolút Igazság felé irányuló etikai feszültsége érintetlen, kifejező ereje módosulatlan maradt. A *Curriculum vitae*ben Rebora a versnek fő megismerő funkciót jelöl ki.

Quando morire mi parve unico scampo,
varco d'aria al respiro a me fu
il canto: a verità condusse poesia.

Mikor a halál egyetlen menekülésnek sejtett,
nekem a levegő útja a lélegzetvételhez
a dal volt: az igazsághoz vezette a verset.

(Fordította © B. Tamás-Tarr Melinda)

A *Betegági dalok/Canti dell'infermità c. kötet* a mindig gyötrő költői inspiráció beteljesedését jelzi, de most a hittől és a vallásos misszió értelmétől enyhébb és tanúsítja a magány intenzív kívánságát. *Nocturne*ban (*Notturmo*) visszanyúl a középkori dicsőítő énekmódhoz:

Il sangue ferve per Gesù che affuoca.
Bruciamo! dico: e la parola è vuota.
Salvami tutto crocifisso (grido)
insanguinato di Te! Ma chiedo al muro,
in fisiche miserie io son confitto.
La grazia di patir, morire oscuro,
polverizzato nell'amor di Cristo:
far da concime sotto la sua Vigna,
pavimento sul qua! si passa, e scorda,
pedaliera premuta onde profonda
sai fa voce dell'organo nel tempio -
e risultare infine inutil servo:
questo, Gesù, da meolesti; e vano
promisi, se poi le anime allontano.
Bello è l'offrir, quale il fiorire al fiore;
ma dal sognato vien diverso il fatto.
Padre, Padre che ancor quaggiù mi tieni,
fa che in me l'Ecce non si perda o scemi!
A non poter morire intanto muoio.
Il sangue brucia: Gesù mette fuoco;
se non giunge all'ardor, solo è bruciore.
Maria invoco, che del Fuoco è Fiamma;
pietosa in volto, sembra dica ferma: -
Penitenza, figliolo, penitenza:
prega in preghiera che non veda effetto:
offriti sempre, anche se invan l'offerta;
e mentre stai senza sorte certa,
umiliato, e come maledetto,
Dio in misericordia ti conferma.

Jézusért perzsel a vér, mely lángot vet.
Égjünk! – mondom: és a szó üres.
Tőled véres teljes kereszt, ments meg! –
kiáltom. De a szög a falban,
én vagyok átszúrva testi nyomorúságomban.
A túrés kegyelme, meghalni sötétségben,
elporladni Krisztus szerelmében:
szőlőtőkéje alatt trágyává válni,
talajt ide rá! Elmúlni, elfeledni,
te tudod, lenyomott pedál,
a templom mély orgonahangja száll –
s végül haszontalan szolgának tűnni:
Jézus, ezt kívánnád tőlem? És hiába
volt a fogadalmam, ha a lelkek eltávoznak.
Szép dolog virágzást adni a virágnak
De az álmodottól más a tények valósága.
Atyám, Atyám, ki itt lent fogsz még engem
add, hogy Ecce ne tűnjön el vagy ne felejtődjön bennem!
Nem tudok meghalni, de mégis meghalok.
Éget a vér: Jézus lobbantja lángra;
Ha nem jut el forró vágyig, akkor perzselő fájdalom.
Mária! – fohászkodom, aki tűzből lángoszlop;
orcájában irgalmas, s úgy tűnik, mintha mondaná: megállj! –
Bűnbánat, fiacskám, bűnbánat:
könyörögj imában, hogy a hatást ne lásd:
mindig ajánld fel magad, még akkor is ha hiábavaló;
s míg bizonytalan sorsban találsz magad
mint megalázott, vagy mint megátkozott,
Isten könyörületében téged megerősít majd.

(Fordította © B. Tamás-Tarr Melinda)

A *Minden végesben* (*Tutto è limite*) az apokaliptikus jelenet egy képzelgő és prófétai feszültséget mutat: a háború szörnyűségeitől a halott őrszem hangja tele feszültséggel és érzelmi részvétellel; az *Utolsó kenetben* (*Viatico*) a tisztaság vágya a katona amputált testének képével jut kifejezésre.

Rebora kifejezéseiben a voceánusok expresszionizmusa dominál: addig erőltetni a nyelvet, amíg ki nem fejezi az érzelmek kavargását. Nyelvezete néha érdes, durva és tömör, lényegre törő, másrészt viszont finom precízsgű, gazdag archaizmusban, lombardizmusban, toszkanizmusban, művelt-, társalgó- és szak-kifejezésekben, valamint dantei-, leopoldiani átvételekben.

A nyelvtan és a szintaxis alterált: a tárgyatlan igéből tárgyas lesz, acélból, hogy még jobban sűrítse, fokozza, a szavak jelentését; a visszaható igéket úgy alkalmazza, mint abszolútumok és igekötőkkel gazdagítja. A merész metaforái nehezen racionalizálható, a vakmerő analógiái állandó átmenetet képeznek az absztrakt és a konkrét között.

Az folytonos effektushatás-keresésben a ritmus csikorgó hangokban megtörik az asszimetrikus strófák közé ékelt, legváltozatosabban összeállított rímekkel, strófákkal, metrumokkal, szabálytalanul váltakozó szótagszámú és rímű sorokkal és az erős ritmusú ötszótagos és tízsótagos, rímes verssorokkal, konzonanciákkal, alliterációkkal.

Ezekben a merész kísérletezésekben visszatükröződik Clemente Maria Rebora egész vajúdó élete.

Eredeti és kitűnő műfordítója az orosz Andrejev, Gogol és Tolsztoj munkáinak.

Felhasznált irodalom:

Dizionario critico della letteratura italiana del Novecento, Edizioni Riuniti, Roma 1997;

La poesia italiana del Novecento, Avallardi, Milano, 2002.

Poeti italiani del Novecento, Oscar Mondadori, Milano, 1997.

<http://www.ccrebora.org/>

http://www.ccrebora.it/Clemente_rebora.htm

<http://carabela.free.fr/letter/rebora.php>

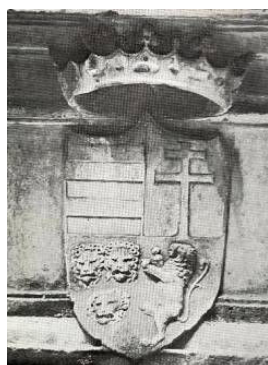
<http://www.letteratura.it/rebora/>

Megjegyzés: Jelen írást és a versek fordítását másodközlésre megküldtem az *Aranylankának*.

Első publikáció:

<http://www.osservatorioletterario.net/clementemariarebora.pdf>

B. Tamás-Tarr Melinda

RÉGMÚLT MAGYAR NYOMOK ITÁLIÁBAN – II. Itáliai magyar emlékek az Anjouktól a Hunyadiakig. Magyar rabszolgasorsok Itáliában

II. 1. Itáliai magyar emlé- kek az Anjouk idején

Magyarország címere (Róma, S. Stefano Rotondo)

Forrás: *Ricordi ungheresi di Florio Banfi, Accademia d'Ungheria, Roma, 1942*

1292. január 6-án Mária nápolyi magyar királyné (V. István leánya) fiára, Martell Károlyra ruházta trónigé-nyeit.

1294-ben Martell Károlyt VIII. Bonifác pápa ismét

Tino da Camaino (kb. 1285 Siena – 1337 Nápoly) Mária királynő kriptájának részlete: Károly Róbert édesanyja, Santa Maria Donnaregina, Nápoly

(Forrás: <http://www.thais.it/scultura/sch00614.htm>)

Tino da Camaino (kb. 1285 Siena – 1337 Nápoly) Mária királynő kriptájának részlete, Santa Maria Donnaregina, Nápoly, (Forrás: <http://www.thais.it/scultura/sch00614.htm>)

királlyá koronázta, de sohasem jutott el a magyar trónig. 1295-ben Nápolyban feleségével együtt a pestis áldozata lett. Két év múlva Mária másik fiát, a spanyol fogságból hazatért Lajost is elvesztette, akit a pápa mint Toulouse püspökét 1317-ben szentté avatott. De a királyné nem mondott le Magyarország koronájáról. Igényét a meghalt trónörökös nyolcéves fiára, Károly Róbertre ruházta át. Az Anjouk megbízottai Dalmáciában és Dél-Szlavóniában előkészítették a talajt a tízéves kis trónkövetelő bejövételéhez: a tartomány főúri dinasztiáit megnyerték ügyének és fegyveres erőket szerveztek, hogy Magyarországon a hatalom átvételében támogassák. Károly Róbert fényes kísérettel 1300 nyarán kötött ki Spalatóban; helyi párthívei ünnepélyesen fogadták és csapataik élén jelöltjük egész Zágrábig jutott. Az összezcspásra a törvényes király hadaival már nem került sor, mert Endre 1301 januárjában elhunyt. Az Anjou-párt sietett kihasználni a szerencsés fordulatot: Károly Róberttel haladéktalanul Esztergomba siettek és a hagyományos jogszokások betartása nélkül megkoronázták. A gyermekkirálynak azonban még évekig várnia kellett, míg valóban trónra ülhetett. Az ország Endréhez hű többsége nem fogadta el a ráerőszakolt utódot és egy

másik gyermeket,, Vencel cseh király 12 éves fiát, Endre leányának jegyesét koronáztatta meg. Bonifác pápa mint döntőbíró az Anjouknak ítélte a koronát; legátusa, Boccasini bíboros a magyar főpapság megnyerésén fáradozott; az osztrák herceg fegyveresen támogatta Károly Róbertet, *de az egyre* fogyó ellenzékiek még egy másik jelöltjüket, Ottó bajor herceget is trónra juttatták, hogy királyválasztási joguknak a külső nyomás ellenében érvényt szerezzenek.

A francia V. Kelemen pápa közbelépése oldotta meg végleg a nehézségeket, mikor Anjou Károly kérésére Gentilis de Montefiore bíbornokot küldte Magyarországra, hogy az utolsó ellenállásokat is elhárítva, pártfogoltját a rendek összességével elismertesse. A pápai diplomatát útjára Mária királyné is elkísérte, hogy személyes jelenlétével és tanácsaival segítse honfitársainak megnyerésében. A tapasztalat megtanította, hogy a nemzet féltékenyen őrzött szabad királyválasztási jogának semmibevétele ellenhatást váltana ki és a pápai szék igényét a kérdés eldöntésére csak nagy tapintattal és körültekintéssel lehet érvényesíteni. Igyekezett a legátust ebben az irányban befolyásolni és valóban, magyarországi útja, amelynek költségeire nápolyi jövedelmeit kellett négy évre elzalogosítania, nem volt eredménytelen.

A küldöttség 1308 áprilisában szállt hajóra Nápolyban és szeptemberben érkezett Spalaton át Zágrábba, ahol Károly Róbert fogadta hívei élén. Budára érve a bíboros tárgyalásokat kezdett a főpapsággal és az országnagyokkal, s fáradozásai sikerrel jártak: az általa összehívott országgyűlés, miután leszögezte, hogy a királyt az ország rendjei választják és a pápa erősíti meg, végül elismerte Károly Róbertet (1308-1342) és hűséget fogadott neki. A következő év júniusában megtörtént az ünnepélyes – immár második – koronázás. Az öreg királyné visszatért fővárosába, de Gentilis bíboros feladata ezzel még nem ért véget. A magyarországi egyházi állapotok gyökeres reformján kívül arra fordította figyelmét, „...miképpen vethetnék le az alattvalók a hatalmaskodók terhes igáját, hogy mint a szabadság fiai kelhessenek föl, és régi jogait minden rend, minden néposztály visszanyerje”¹.

A belső rend és egyensúly helyreállításának elengedhetetlen feltétele volt az ország különböző részein teljhatalommal zsarnokoskodó tartományurak uralmának letörése és a központi királyi hatalom megerősítése. A fiatal király erre fordította legnagyobb erőfeszítését, és a bíbornok mellette állt tanácsaival, a papságra gyakorolt befolyásával, nem habozva a kiközösítés fegyverét is igénybe venni a renitens oligarchák ellen. A budai dominikánus kolostorban, ahol szállását berendezte, és ahol több mint huszonöt képzett egyházi és világi munkatársa segítette küldetése teljesítésében, fogadta megbeszélésekre az ország vezető embereit, és itt foglalta össze azokat a határozatokat, amelyek a király személyének sérthetetlenségét és tekintélyét voltak hivatottak biztosítani.

Gentilis 1311 szeptemberéig maradt Magyarországon, miközben állandóan tájékoztatta az ekkor már Avignonba költözött pápai udvart pártfogoltja birodalmának belső helyzetéről. Elutazásakor Károly Róbert trónja a politikai erők átcsoportosításának és a

hatalmi versengések kihasználásának ügyes taktikája révén jelentősen megszilárdult; a bíbornok abban a tudatban hagyhatta magára tanítványát, hogy önállóan is képes lesz trónját megvédeni és akaratának érvényt szerezni. Károly Róbert valóban megfelelő erőkre számíthatott ahhoz, hogy a hatalmuktól megfosztott és elégedetlenkedő oligarchák ismétlődő felkeléseit leverhesse. A folytonosan forrongó magyarországi helyzet mégis arra készítette az idős Mária királynét, aki Nápolyból állandó figyelemmel kísérte régi hazája eseményeit, hogy még egyszer nekivágjon a hosszú útnak, és jelenlétével próbálja elsimítani az ellentéteket unokája és a királyi önkény ellen lázongó főrendek között.

Az alig fél évszázad alatt két nagy ország trónjára jutott Anjou-dinasztia közös családi jellemvonása: a legyőzhetetlen uralomvágy két nemzedéken belül olyan tragédiákhoz vezetett, amelyek a véres eseményekhez szokott korabeli közvéleményt is megdöbbenették. Az első ártatlan áldozat Endre, Károly Róbert kisebbik fia volt.

A magyar királyság megszerzése korántsem jelentette a nagyratörő fiatal uralkodó számára a lemondást a nápolyi koronáról, amelyet — apja, Martell Károly elsőszülöttségi joga révén — mint őt megillető örökséget tekintett. És noha az országon belül hatalmas biztosítása a Kőszegiek, Csákok, Abák, Borsák és más oligarchák meg-megújuló támadásai ellen teljes energiát kívánó, állandó küzdelemmel járt, vállalta a harcot a távoli családi trónért is. Nagypapa végrendeletében a pápa hűbérúri jóváhagyásával Róbert fiát jelölte ki utódául. Döntésében az az ésszerű megfontolás játszhatta a főszerepet, hogy a két országot nem lehet távolról kormányozni: belső állapotuk megkívánja az uralkodó állandó jelenlétét Nápolyban éppúgy, mint Magyarországon. A magyar viszonyokról értesülve volt, de saját földjén is erős kézre volt szükség, hogy a vidéken elszaporodott rablóbandák és a velük összejátszó főurak működését megfékezze, és a jogrendnek érvényt szerezzen. Róbert, akit apján kívül más kortársak is a „bölcs” jelzővel ruháztak fel, alkalmasnak látszott a feladatra. De a pápaság érdeke sem kívánta, hogy hűbéres királysága egy nagy kiterjedésű északi országgal közös uralkodó kezére jusson: az utolsó német császárokkal folytatott küzdelmek, a guelfek és ghibellinek testvérharcai a Hohenstaufok alatt intő például szolgáltak.

Így Károly Róbertnek, mikor a pápa ítélőszéke elé terjesztette igényét, kevés esélye lehetett a győzelemre. Követeivel szemben nagybátyja ügyének szószólói a kor legnevesebb jogászai voltak; felsorakoztatott érveik között ott szerepelt az a fejtegetés is, hogy az új magyar király nem ismeri a nápolyi viszonyokat, idegenben nevelkedett, és ha trónra kerülne, minden bizonnyal nagy befolyásra jutna mellette magával hozott magyar környezete, ez pedig féltékenységet és békétlenséget teremtene az idegenek és a nápolyi urak között.

A jogtudós prófétai szavai az ítélőszéket ugyan meggyőzték, de Károly Róbertet nem: ha nem tett is további lépéseket a számára kedvezőtlen döntés megváltoztatására, kész volt megragadni az első kínálkozó alkalmat, hogy Nápolyt családjának

megszerezze. Annál is inkább, mert Magyarország külpolitikai érdekei is megkívánták, hogy a nápolyi uralkodóháznak a Balkánra is kiterjedő támaszpontjai - az albániai Durazzo, a görögországi Achaia - birtokával ellensúlyozza a szerb hatalmi törekvéseket. A várt alkalmat jóval később, 1328-ban Róbert egyetlen fiának halála hozta meg. Az öregedő király vágya az volt, hogy a trónt egyik leányunokájának biztosítsa, de tudta, hogy nagy ellenkezésre számíthat nemcsak öccsei, Fülöp tarantói és János durazzói herceg részéről, hanem a magyar király oldaláról is, akinek külpolitikai összeköttetéseit gyanakvó felkészültséggel figyelte.

A legjobb áthidaló megoldásként az uralkodóházak régi, bevált gyakorlata: a házasságkötés kínálkozott. Róbert elképzelése szerint unokájának házassága a magyarországi Anjou-ág egy tagjával eleve kiküszöbölte volna a lehetséges trónkövetelők fellépésének veszélyét. Egyes kortársak nézete szerint az a szándék is vezette, hogy így kárpótolja unokaöccsét a nápolyi korona elvesztéséért. Károly Róbert számára a terv, amit XXII. János pápa is támogatott, régi törekvésének megvalósulását ígérte, így a két fél a lényegben egyetértett. A tárgyalások mégis évekig elhúzódtak, mert a részletekre nézve elképzeléseik merőben különböztek. A bölcsként emlegetett nápolyi király magyarországi rokonai kielégítéséhez elegendőnek tartotta a házasságot, és egyedül unokáját, Johannát ismertette el az országtanácsban trónja örököséül, ennek jövőendő férjéről nem esett szó; a magyar király viszont természetesnek tartotta, hogy fia társuralkodó legyen. Kezdetben kettős házasságot javasolt két fia és a nápolyi hercegnők között, de Róbert ezt ellenezte... A tarantói és a durazzói herceg - akik, mint a király testvéröccsei, érthető elégedetlenséggel fogadták az utódlásra vonatkozó döntést - közben azon fáradoztak hogy az egész tervet megghiúsítsák, és a trón várományosainak kezét saját fiaik számára szerezzék meg.

Többszöri követváltás és a pápa sürgető levelei eredményeképpen a tárgyalások végre megegyezéshez vezettek, csak a kijelölt vőlegény személye változott meg az utolsó percben. Lajos, a trónörökös helyett Károly király kisebbik fiával, a hatéves Endrével indult útnak 1333 nyarán több mint hatvanfőnyi kísérettel, hogy Zengben az eléje küldött hat nápolyi hajóra szállva átkeljenek a pugliai partokra, ahol fényes fogadtatás várt rájuk. Róbert király unokaöccse érkezésére rendbe hozatta kastélyát és kertjét, firenzei cégeknél rendelte meg kastélya berendezését, és ajándékokról gondoskodott vendégei számára. A nápolyi bevonuláson, szeptember 8-án mind ott voltak a királyi család tagjai; a hatéves vőlegényt egy rokon francia herceg vitte karjaiban, aranybaldachin alatt.

Miután a házassági szerződést megszerkesztették - amelyben még azt is lefektették, hogy ha a jegyesek egyike vagy másika elhalálozna, testvére lépjen a helyébe -, ünnepélyesen megtartották az eljegyzést a hétéves menyasszonnyal. A magyar király ezután még pár hónapot rokonai körében töltött, és a következő év elején azzal a tudattal térhetett vissza országába, hogy családi politikájának legfontosabb célkitűzését sikerrel keresztülvitte.

A politika szenvedő alanyát Nápolyban hagyta, hogy együtt nevelkedjék jegyesével, és megszokja új környezetét. Arról azonban gondoskodott, hogy a kisfiú mellett magyar kíséretet is hagyjon: nevelőjét, Csór Tamást, három asszonyt, aki gondját viselje, és szolgálattevő fegyveres őrséget Drugeth Miklós vezetése alatt. A kis jövevény így nem állt teljesen egyedül az idegen udvarban, ahol kezdettől fogva betolakodónak tekintették, és az öreg király kivételével ellenszenvvel vették körül. A gyűlöletet iránta elsősorban a tarantói és durazzói hercegi rokonok szították, akik kisémmizettnak érezték magukat, és intrikáikkal igyekeztek a királyt és a trónörökösöt is ellene hangolni. Aknamunkájukhoz készséges eszközöket találtak a pozícióikat féltő udvaroncokban, akik pártfogóiknak köszönhatték emelkedésüket és hatalmukat, s Endre trónra lépésével mindezt veszélyeztetve látták, hiszen nyilvánvaló volt, hogy az új király saját embereit fogja majd kitüntetni bizalmával. Amit annak idején a pápai ítélőszék ülésén Róbert ügyének képviselője előre megjósolt, beteljesedett: Endre még fel sem serdült, de már az ármány és rosszindulat középpontjába került.

A nápolyi udvar ekkoriban már ékes példáját nyújtotta annak az erkölcsi gátlástalanságnak, ami a későbbi reneszánsz udvarok egyik jellemzője volt, és amiről az olasz novellaírók olyan meggyőző képet rajzoltak. A főszerepet az özvegy tarantói hercegné, Valois Katalin, a francia király húga játszotta kegyencével, a firenzei kereskedőből főúri rangra emelt, számító és okos Niccolò Acciaiuolival. De méltó versenytársa volt Ágnes (Agnese) durazzói hercegné is, aki végül úgy kerekedett felül a rivális családon, hogy híveivel megszöktette Máriát, Johanna (Giovanna) hűgát, és gyorsan férjhez adta fiához, Durazzói Károlyhoz. Körülöttük a feltörő, gátlástalan kalandorok és léha udvarhölgyek teremtették meg a főváros legfelső rétegének azt a romlott légkörét, amely a Nápolyba látogató Petrarcát szánakozó megjegyzésre indította a fiatal jegyespár iránt: úgy tűnt neki, hogy „sok farkas őrizetére bízott két bárányt lát”, és rossz előérzet fogta el jövőjükre nézve.²

Ami Johannát illeti, a későbbi események ismeretében a „bárány” megjelölés a költői képzelet csapongásaként hat. Ha környezete befolyásának nagy része volt is jelleme alakulásában, szerelmi viszonyai, könnyelműsége és felelőtlensége nem maradtak titokban a kortársak előtt. Endre magyar környezete elutasító megvetéssel szemlélte a léha udvari élet fertőjét, ahol a nők festették magukat, és szerelmi kalandokkal tették változatossá életüket, és igyekezett távol tartani tőle a herceget, aki természetből fogva idegenkedett a királyi palota légkörétől, és egyre jobban elszigetelődött új hazájában. Az udvari körök pedig mintha teljesen elfeledkeztek volna Anjou voltáról és az uralkodócsaláddal való közeli rokonságáról, azonosították magyarjaival, barbárnak és durvának minősítették, háta mögött „a hun”-ként emlegették. Mikor pedig Róbert király 1342-ben meghalt, és koronája örököséül egyedül Johannát jelölte meg, Endrének a „királynő férje” fonák szerepével kellett beérnie, amit még szánalmasabbá tett felesége elhidegülése és gáláns kalandjai. A fiatal királynőt, aki azelőtt sem vonzódott különösebben rákényszerített,

A herceg hozzátartozóit aggodalommal töltötte el a nápolyi helyzet, amiről követek és Endre magyar híveinek jelentései tájékoztatták őket. Nagy Lajos, aki apja halála után annak trónjával együtt politikai vonalvezetését is átvette, diplomáciai úton törekedett öccse jogainak érvényt szerezni, Erzsébet anyakirályné pedig személyesen indult Nápolyba azzal az eltökélt szándékkal, hogy ha a válságra nem sikerül kielégítő megoldást találnia, fiát magával viszi Magyarországra, hogy életét megmentse. Tudósítói világosan utaltak a veszélyre, amely a trónhoz fűződő sokféle érdek útjában álló magyar herceget fenyegeti, de Erzsébet és Lajos csak a legvégső esetben akarta ezt a lépést megtenni, mert ez egyértelmű lett volna nápolyi terveik feladásával. Az utazásnak az egyszerű családi látogatás színezetét adták, kegyes római zarándoklattal egybekötve; de a nápolyi udvart ez az indokolás nem vezette félre. Mindent megtettek, hogy az özvegy királyné gyanúját elaltassák: fényes fogadtatást rendeztek számára, elhalmozták figyelmességekkel, és igyekeztek fia helyzetét megnyugtatónak feltüntetni. Az ünnepi alkalomra Johanna még férjének is külön pénzzadományt utalt ki.

Képforrás: <http://www.aversalenostreeradici.com/02.00Origini.htm>

Az összeesküvők akkor szánták el magukat a gyilkosság végrehajtására, amikor megtudták, hogy a pápa követe a magyar király sürgetésére Nápolyba indul a kettős koronázást elrendelő utasítással. Meg kellett akadályozni, hogy Endre hatalomra jutva

De ha a gyilkosság gigondolásában alaposak voltak is, a következményeket nem vehették számításba: különben nemcsak a végrehajtók riadtak volna vissza, hanem bizonyára a magas rangú felbujtók is. Giovanni Boccaccio, aki ifjúkorát 1340-ig firenzei kereskedő apja mellett Nápolyban töltötte, ahol az idősebb Boccaccio Róbert király kedvelt embere, familiárisa volt, később, szemtanúktól vett értesülései alapján, így beszéli el a történeteket erős színekbe mártott tollával:

A nápolyi nép valóban szerethette Endrét, ha meggyilkolásának híre akkora felzúdulást okozott, ahogy Boccacciótól értesülünk:

Mielőtt azonban a hivatalos vizsgálatra sor került volna., a nápolyi nép 1346 márciusában megostromolta a királyi kastélyt, ahova Johanna híveivel bezárkózott, és gyalázkodó szidalmakat kiabálva a királynőre, napokig tartó harc után kényszerítette, hogy a gyilkosság közvetlen részeseit kiadja. A büntető eljárást maga Durazzói Károly vette kezébe. Boccaccio alapos részletességgel számol be az elítéltek, köztük két nő: Filippa, Johanna nevelőnője és ennek unokája, Sancia, valamint fia, Roberto de Cabanis főudvarmester szörnyű kínhaláláról:

„A tengeröbölben egy hajón, éppen Nápoly előtt, cölöpöket állíttatott fel éles szögekkel, és helyi szokás szerint az egész nép szeme láttára és Filippa előtt megkínóztatta a szerencsétlen Sanciát és Robertót. Nem tudni, mit vallottak, de a következmények alapján biztosnak tartották, hogy vétkesek voltak Endre halálában. Ugyanis néhány nap múlva Filippát, Robertót és Sanciát ruhátlanul, három kocsira kötözve végighurcolták az egész városon, és miközben a mindenhol odatóduló nép szidalmakat szórt rájuk, hol tüzes fogókkal tépték, hol éles késekkel vagdalták a húst testükről, amíg odaértek, ahol a tűznek kellett elpusztítani, ami még nyomorúságos életükből megmaradt. Itt azután a szegény öreg Filippa nem bírta tovább elviselni a fájdalmakat, és hóhérai keze között halt meg, akik felnégyelték, és szívét más belsőseivel együtt Nápoly egyik kapujára akasztották ki, ahol sokáig emlékeztetett a kegyetlen szörnyűsége, teste többi részét pedig a lángokba dobták. Sanciát a kocsiról levéve, nyomorultul cölöphöz kötözve, élve megégették. ugyanúgy Robertót is. De még ez sem volt elég a nézőknek: a félig elégett holttesteket kiragadták a lángok közül, szívüket kitépték mellükből, és többen vadállatias módon megették, utána pedig kampót ütve testükbe, az egész városon végighurcolták, a szennyvízcsatornáknak összerúgták, és darabokra tépve szétszórták.”³

A hátborzongató elbeszélésből kitűnik, milyen méreteket öltött a nápolyi köznép felháborodása és bosszúszomja, ha ilyen vadállatias tettekre ragadtatta magát. A büntett háttérben álló fő mozgatóit a megtorlás nem sújtotta, de a nép és az itáliai közvélemény nagy része meg volt győződve Johanna bűnösségéről. Nápolyban ma is használatos a mondás: „Eredj már, rosszabb vagy, mint Johanna királynő!”⁴

Boccaccio a fenti életrajzban nem mondja ki nyíltan a királynő bűnösségét, de egy korábbi költői munkájában, mely Nagy Lajos itáliai hadjárata alkalmából készült, a görög pásztorköltészet köntösébe öltöztetve, allegorikus formában meséli el, hogy a fiatal Alexis pásztor, akire a bölcs Argos halála előtt a nyáját bízta, meggondolatlanul az erdő sűrűjébe hatolt vele, és itt dühös nőstényfarkassal találta magát szemben, amely a torkának ugrott, és nem tudott szabadulni tőle, míg az elhagyott ösvényen lelkét ki nem lehelte. Úgy mondják, teszi hozzá, hogy az erdő oroszlánoknak és borzasztó vadállatoknak ad otthont, és a harcias ifjú ezekre vadászva lelte halálát. Ha valaki a fedőnév alatt nem ismerné fel Endre királyfit, nem maradhat kétsége, mikor az ekloga rátér a megölt pásztor bátyjának, Tytirusnak haragjára és fájdalmára, aki a Duna melletti sziklabarlangból fogcsikorgatva szólítja kemény földműveseit és kutyáit a Duna-völgy tájairól, és erdőit, nyáját elhagyva elindul, hogy elfogja és megbüntesse a farkast és a sárga oroszlánokat.⁵ Ez azért nem akadályozza a kimeríthetetlen mesemondót abban, hogy később, mikor érdeke úgy kívánja, magasztaló életrajzot szerkesszen a királynőről, és bámuló elismeréssel szóljon arról, milyen erős lélekkel viseli a sorscsapásokat és a nevére szórt, meg nem érdemelt rágalmakat.⁶

A korabeli krónikák nagy része elfogadja Johanna vétkességét: az Este-krónika úgy beszél a nápolyi

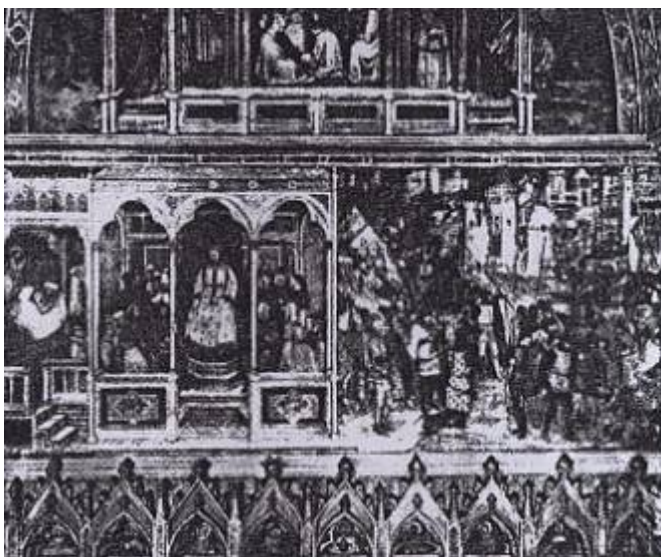
királynőről, mint akit „az egész földkerekségen gyaláztak férje, Endre király kegyetlen halála miatt”.⁷

A sienai Agnolo di Tura del Grasso, miután feljegyzi Endre megfojtását, hozzáteszi: „azt beszéltek, Johanna királynő műve volt”.⁸ A nápolyi trónhoz közel álló életrajzírók természetesen igyekeztek Johanna ártatlanságát bizonyítani, de ezt megnehezítette, hogy az özvegy alig pár héttel Endre halála után már férjhez akart menni Tarantói Róberthez, akivel a közhír szerint már korábban viszonya volt.

Az olasz romantika számára az aversai dráma kiváló anyagot szolgáltatott a regényes feldolgozásra. Giambattista Marsuzzi 1821-ben Rómában kiadott tragédiája, a *Johanna királynő* hősnőjének magatartását gyerekkori reménytelen szerelmére vezeti vissza Tarantói Lajos, Róbert öccse iránt. A politikai háttér az összeesküvés szervezőjének, a firenzei Niccoló Acciaiuolinak álláspontja képviseli: a cél a magyar Anjou-ház itáliai túlsúlyának megakadályozása. Johanna kifakadásában férjét barbárnak, erőszakosnak, hatalomra törőnek minősíti, míg udvaroncai Endre magyar kísérete iránti gyűlöletüket azzal indokolják, hogy ezek idegenek, hatalmaskodók, mások a szokásaik, más még az öltözködésük is.⁹ A dráma során kiviláglik, hogy Endre nyersesége csak viszonzatlan szerelme miatti elkeseredéséből fakad; bánatos monológban ad hangot nyomasztó egyedüllétének, balsejtelmeinek és vágyódásának hazája, anyja, gyermekkorának emlékei iránt. Vetélytársának, Tarantói Lajosnak nagylelkűen megbocsát, és Johanna, aki csak udvaroncai unszolására, régi szerelme megmentéséért adta beleegyezését a merényletbe, megbánja elhamarkodott lépését, de túl későn ahhoz, hogy a gyilkosságot megakadályozhassa.

A romantikus színház igényeinek megfelelő beállítástól merőben különbözött az a kép, amelyet a budai udvar alkotott a gyilkosságról Endre magyar kíséretének jelentései alapján. Nagy Lajos és anyja a pápának írt leveleikben Johannát határozottan férjgyilkosnak minősítették, és a bűnösök méltó megbüntetését követelték. Kelemen pápa, hogy a magyar királyt megnyugtassa, és elejét vegye annak, hogy, mint féltő volt, az személyesen vegyen elégtételt, szigorú vizsgálatot rendelt el, és külön bíboros legátust küldött Nápolyba, hogy a királyi család szerepét tisztázza a merényletben. A kényes misszió, mint ahogy a magyar udvarban várták is, nem hozott kézzelfogható eredményt. A pápaságnak nem volt érdeke, hogy hűbéresei, a nápolyi Anjouk elveszítsék a trónt, és az a család magyarországi ágának birtokába jusson. Ezt a francia udvar sem kívánta, amellyel az Avignonban székelő pápa függő viszonyban volt. Ha Johanna és családja bűnrészessége bebizonyul, elkerülhetetlen lett volna Nagy Lajosra ruházni a koronát, amit öccse halála után érélyesen magának követelt.

A magyar király eleve kételkedett a békés megoldás lehetőségében, és kész volt fegyverrel szerezni érvényt akaratának. A vállalkozást hosszú diplomáciai tárgyalások előzték meg: Nagy Lajos szövetségeseket keresett a külföldi uralkodók és az itáliai városállamok vezetői között. A félszigeten a két nagy összefogó hatalom: a német-római császár és a pápa egyre inkább névlegessé váló fennhatósága alatt az olasz

Nagy Lajos Ramiro király képében törvényt ül. Altichiero freskója a padovai Szt. Antal Bazilikában

városok önálló életre rendezkedtek be, és maguk választották kormányzó szerveiket. A pápaság a Lyonban trónra emelt V. Kelemen óta Avignonba tette át székhelyét, és 1309-től 1376-ig nem is tért vissza a belső pártharcoktól és a két hatalmas oligarcha család: a Colonnák és Orsinik viszálykodásaitól zaklatott Rómába. A német-római császárok Hohenstauf II. Frigyes óta nem voltak elég erősek ahhoz, hogy a fegyverek hatalmával tartósan érvényesítsék befolyásukat: megelégedtek azzal, hogy a császárpárti ghibellin városokban helytartókat nevezzenek ki. Így már a 13. század folyamán Észak-Itália számos városában a polgárság választotta kormányzó testületeket a legnagyobb erővel és a legtöbb támogatóval rendelkező főemberek egyeduralkodóvá váltotta fel, akik biztosították, hogy ez családjukban öröklődővé váljék. Milánóban a Viscontiak jutottak hatalomra, Veronában a Della Scalák, Padovában a Carrarák, a romagnai Forliban az Ordellaffiak, Ravennában a Da Polenták, Riminiben pedig a Malatesta család. Mantova 1328-ban került a Gonzagák kezébe, míg a szomszédos Ferrarában már az előző század elején az Esték kerekedtek felül vetélytársaikon. Mindezek a kis kényurak igyekeztek hatalmukat a környező területekre is kiterjeszteni, és megvetették a későbbi olasz fejedelemségek alapjait. Közép-Itália városai, köztük Firenze, Siena, Pisa, Perugia viszont, egészen a pápai birtokot képező területekig, még megőrizték köztársasági városállam-jellegüket, időszakosan megválasztott vezetőséggel.

Nagy Lajos számára; mivel Velencével feszült viszonyban volt a dalmát városok, főleg Zára birtokaért folyó vetélkedésük miatt, jobbnak látszott a tengeri átkelés helyett a szárazföldön keresztül vonulni Nápoly ellen. Ehhez azonban meg kellett nyerni az útba eső területek urainak hozzájárulását, és előre biztosítani az átvonuló sereg élelmezését is, ami annál nehezebb feladat volt, mert a rossz termés következtében az 1346-os évben Itália-szerte olyan drágaság és éhínség uralkodott, hogy számosan éhen haltak. A magyar király többször küldött követeket az olasz városokba, hogy útját előkészítsék. 1347 tavaszán Kont Miklóst és a veszprémi püspököt már zsoldosok toborzásával is megbízta, hogy a nápolyi királyság Johanna ellen

fellázadt városainak segítséget vihessenek. A dél-itáliai országban, a Róbert király halála óta fokozódó zűrzavaros állapotokat kihasználva, egyes főurak a királynővel szemben Nagy Lajos oldalára álltak, aki megbízottai révén érintkezésben volt velük. Aquila városában felkelés tört ki, amely tovább terjedt az Abruzzók több helységére, majd a tirrén tengerparton Gaeta is a Johanna-ellenes szövetséghez csatlakozott. Így a harc a nápolyi királyságban már Nagy Lajos megérkezése előtt fellángolt, és folyamatosan támogatást kapott a Magyarországból érkező utánpótlással. Még a tavasz folyamán Vásári Miklós nyitrai püspök érkezett Aquilába több magyar főúrral és nagy zsoldos csapattal, a városbeliek lelkes ujjongása közepette. Durazzói Károly, Johanna hadvezére nem tudta bevenni a várost, és eredmény nélkül vonult el alóla. Júliusban a pécsi püspök hozott 200 fegyveresből és nagy pénzüsszegekből álló újabb segítséget. Ekkor már mintegy kétezer katonája volt a magyar királynak a nápolyi királyság területén.

Johanna most már új férjével, Tarantói Lajossal próbált segítséget szerezni. A firenzei köztársaságtól is kért sereget, a régi jó kapcsolatokra hivatkozva családja és a toszkán városállam között. A német császársággal jó viszonyban álló magyar királlyal szemben a pápa oldalán levő guelf párt érdekeinek védelmére hívták fel Firenzét, amely politikájában

Nagy Lajos Ramiro király képében Altichiero a «Clagnói csata» c. freskóján. Padova (Forrás: Jászay Magda i. m.)

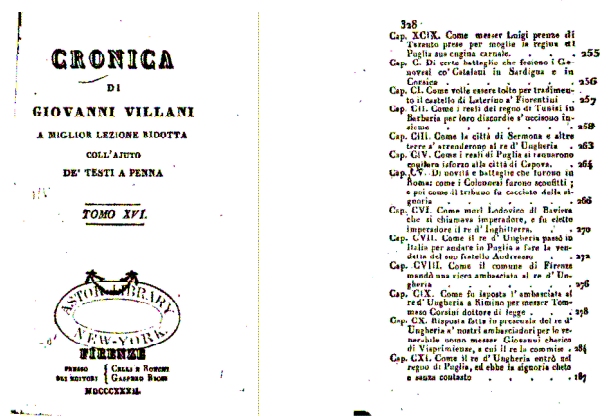
ehhez az idegenellenes hatalmi csoportosuláshoz állt közel; a nagyobb nyomatek kedvéért arra is rámutattak, hogy a veszély egy barbár, nyelvében és szokásaiban elütő nép részéről fenyeget, ezzel mintegy az itáliaiak összefogását és szolidaritását sürgetve. De Firenze ekkoriban már szétágazó kereskedelmi és pénzügyi műveleteinek hálózatába Magyarországot is bekapcsolta; óvakodott hát attól, hogy nyíltan a hatalmas magyar uralkodó ellen forduljon, hiszen annak tervezett vállalkozása nem veszélyeztette közvetlenül érdekeit. A nápolyi kérelemre biztató ígéreteknél többet nem szándékozott nyújtani.

Nem remélhetett segítséget Johanna a szomszédos Róma új urától sem. A köznépből származó Cola di Rienzo rövid pár év alatt nemcsak a főnemesekkel szemben álló polgárság, hanem az Avignonban székelő

pápa bizalmát is megnyerte, és az ősi város régi súlyának és fényének visszaállítását célzó, nagyra törő terveivel lelkes hívek táborát gyűjtötte maga köré. Miután a népgyűlés korlátlan hatalommal Róma tribunjává kiáltotta ki, a várost a világ fővárosává nyilvánította, a többi itáliai városnak római polgárjogot adományozott, és felszólította őket, hogy egy itáliai császárt válasszanak; ugyanakkor megtiltotta, hogy idegen hatalmasságok fegyveresen itáliai területre lépjenek. Cola befolyása, tetszetős eszméinek terjedése Johannát és Nagy Lajost egyaránt arra ösztönözte, hogy megnyerjék őt maguknak. Nagy Lajos két követséget is küldött hozzá 1347 augusztusában és októberében. Kérte, hogy a kormányzása alatt álló területen átvonulhasson, és ott zsoldosokat toborozhasson; a második alkalommal pedig ítélőbírónak kérte fel őt és a római népet fivére meggyilkolásának ügyében. De felkeresték a tribunt Johanna követi is, és ez nem mert a pápa ellenére cselekedni. A bíraskodást elvállalta, de a magyar király mindennemű kézzelfogható támogatása elől kitért, a pápát pedig biztosította, hogy Johanna mellé áll. Határozatlansága végül is elősegítette bukását: a pápa nem hitt neki, a magyar királlyal való titkos egyetértéssel vádolta, és felfüggesztette méltóságából, egy olasz főúr, Lajos párthíve pedig felkelést szított

ellene. A néphangulat hamar megváltozott; Colának menekülnie kellett, és most ő fordult Nagy Lajoshoz támogatásért, hogy hatalmát visszaszerezze. De a magyar király ekkor már Nápolyban volt, országos fontosságú ügyek vették igénybe idejét, és nem gondolt az elűzött tribun megsegítésére.

Itáliai útja diadalmenethez hasonlított. 1347. november elején indult el fővárosából vagy ezer lovassal, főembereivel és nagy összeg firenzei mintára vert arany forinttal, hogy útközben újabb zsoldosokat fogadhasson. Gyors menetben haladt lovasaival, és november 26-án már Udinében volt, ahol az aquileiai pátriárka barátságosan fogadta. Amerre keresztülhaladt, az olasz városok urai, noha értesültek a pápa nemtetszéséről, a nagy uralkodónak kijáró tisztelettel fogadták és látták vendégül. A firenzei Villani fivérek - akiket személyes barátság fűzött Endre nevelőjéhez, Magyar Miklóshoz - krónikájukban részletesen beszámoltak a király útjának állomásairól és találkozásairól a helyi hatalmasságokkal. Ezek a találkozások, a szemtanúk seregének beszámolóí és közvetlen benyomásai módot adtak a krónikásoknak, hogy a fiatal király arcképét megrajzolják. Matteo Villani az alábbiakat írja róla:

Giovanni Villani: Krónika (Forrás: Google)

Matteo Villani Krónikája (Forrás: Google)

„Ez a magyar király, amennyiben az igazságot megtudhattuk felőle, nagylelkű, személyére nézve derekas és merész, nagy vállalatok sikerében nagyon lelkes, szigorú és büszke, báróival szemben igen félelmes tud lenni, s köteles szolgálataikban megkívánja a készséget; mindenre vállalkozik, a kellő előrelátás nélkül; fegyver dolgában népére jobban rá van utalva, s merészebb, mint előrelátó, azon túlságos bizalomnál fogva, mellyel ő irántuk, amazok pedig ő iránta viseltetnek, mivelhogy nagyon udvarias s jó modorú mindenkivel szemben. Nagy dolgokban gyakran adta hirtelen s könnyelmű elhatározás példáit, s jobban ért a kedvezőtlen vállalatok abbahagyásához, mert félbeszakítja azokat, mint az erényes kitartáshoz.”¹⁰

Nagy Lajos átvonulását a félszigeten mindenestre alaposan átgondolt, előrelátó terv szerint szervezte meg. Elkerülte azoknak a városállamoknak felségterületét, amelyek kínosan örködték semlegességük fenntartásán. Így nem érintette a velencei köztársaság földjét, és nem fogadta hozzá küldött követeit sem. Padova ura, Jacopo da Carrara eléje ment, és meghívta fővárosába, de Nagy Lajos Velencére való tekintettel itt sem akart megállni. Több napig időzött viszont Veronában, az erős kezű Mastino della Scala udvarában, aki háromszáz lovaszt adott mellé kíséruöl, egészen Nápolyig. Vendége volt az Estéknak is Modenában, és három lovaszt kapott tölük ajándékba; Mantova ura, Filippo Gonzaga pedig százötven lovassal szegődött kíséretébe, és vele ment Pugliáig. Bolognában a várost kormányzó Jacopo dei Pepoli látta el seregével együtt államköltségen. Innen Romagnán keresztül vezetett a király útja, az Adriai-tenger oldalán, Toscana kihagyásával. Ezzel elkerülte azt, hogy a guelf pártban fontos szerepet játszó Firenzét összeütközésbe hozza a pápával, akinek diplomáciája nápolyi vállalkozása megakadályozásán dolgozott. VI. Kelemen felszólította a várost, hogy ne nyújtson segítséget Nagy Lajos átvonulásához, a király nyomába pedig Bertrand kardinálist küldte, hogy megállásra bírja. A bíboros, hogy érvelésének nagyobb nyomatókat adjon, még az egyházi kiközösítést is kilátásba helyezte, de mindez hatástalannak bizonyult: tárgyaló partnere hajthatatlan maradt, és ügye igazságosságára hivatkozott.

Az útjába eső városok vezetői pedig versengve igyekeztek meggyőzni odaadásukról. Forliban Francesco Ordelaífi háromnapos ünnepeket rendezett a tiszteletére táncmulatságokkal, és kíséretéhez csatlakozott háromszáz lovasával egészen Nápolyig. Ríminiben viszont a Malatesták látták vendégül, ami a király több ezer főre duzzadt kíséretét tekintve nem csekély megterhelést jelentett a kis olasz városkák pénztárai számára. A király viszonzásképpen rangokat adományozott: lovaggá ütötte házigaárdáit, a Pepoli, az Ordelaífi, a Malatesta család tagjait, sőt a firenzei követség három tagját is Folignóban, híve, Ugolino da Trinci palotájában. A toszkán városállam a pápa intése ellenére tíztagú fényes küldöttséggel mutatta be hódotát Magyarország uralkodójának. A küldöttségben a leggazdagabb firenzei bankár- és kereskedőcsaládok: a Strozzi, Peruzzi, a Medici és a Corsini tagjai is részt vettek. A város mindannyiukat hármassal prémme bélelt, skarlátszínű öltözékkel látta el - meséli büszke öntudattal a firenzei krónika -, és kétszínű csíkos egyenruhába bújtatott csatlósokat adott melléjük kíséretül. Szónokuk, Tommaso Corsini előadta, mit köszönhet városa az Anjouknak, és - vitatható logikával - azt kívánta a királynak, győzedelmeskedjék vetélytársain, a többi Anjoukon. A követjárás a szokásos lovaggá ütéssel zárult: az ifjú uralkodó készségesen osztogatta ezt a kitüntetést, amely egy-egy szertartásos kardsuhintás útján újabb és újabb hívekkel szaporította táborát. A firenzei követek mellé Perugia városának tíztagú küldöttsége is megjelent, hogy hódotát bemutassa: ők sem maradtak ki a királyi kegy e megnyilvánulásából. Megállapodás született, hogy Firenze, Perugia és Siena állandó követeket tart majd Nagy Lajos udvarában.

1347 karácsonyát a király az elsőnek hozzá pártolt Aquilában töltötte, ahol a lakosság és az előreküldött magyar helyőrség nagy örvendezéssel fogadta. Megérkezése hírére a tartomány több főura sietett hozzá, hogy hűségüket tegyen, és egyúttal megpróbáljon másokat megelőzve az ifjú király kegyeibe férkőzni, és rangot, hivatali biztosítást magának. Január 11-én Nagy Lajos seregével Beneventóba érkezett; útjában a várak és városok önként meghódoltak, csak két várat kellett hadainak erővel elfoglalniuk; ezeket azután a kor szokása szerint kirabolták és felégették. A beneventóiak a fegyveres csapatok láttára bezárkóztak a városba, mert a zsákmányolástól féltek, de a király jövetelének hírére megnyugodtak. Nagy Lajos magyar katonái között nagy fegyelmet tartott, és eltiltotta őket a rablástól és fosztogatástól, de a pénzen felfogadott zsoldoscsapatokat nem tudta féken tartani. Ezek a hivatásos katonák, akik a legtöbbet ígérnek bocsátották áruba kardjukat, keresetüket az alkalmi zsákmányolásokkal kerekítették ki, válogatás nélkül fosztogatva, amerre csak átvonultak; garázdaságukkal nemcsak magukat, hanem megbízójukat is meggyőöltették, és megnehezítették Nagy Lajos törekvését, hogy a nápolyi királyság lakosságát megnyerje magának. Beneventóból való távozása után az ottaniak kénytelenek voltak fegyverrel védekezni a királyi sereg nyomában járó rablók ellen, akik a városra támadtak, és egy részét felégették.

Míg a magyar király Beneventóban fogadta a különböző nemes urak hódotát és a nápolyi követeket, akik a fővárosba hívták, Johanna hadereje - férje, Tarantói Lajos vezérlete alatt - Capuánál döntő vereséget szenvedett a Nagy Lajos zászlaja alatt harcoló olasz, magyar és német zsoldoscsapatoktól. A híre Johanna hajóra szállt, és Avignonba menekült, hogy a pápa pártfogásába ajánlja ügyét; ide követte később férje is. Nagy Lajos most már akadálytalanul vehette birtokba a jogos örökségének tekintett királyságot, de nem szorulhatott háttérbe itáliai útjának közvetlen indítéka sem: tekintélyének kockáztatása nélkül nem halaszthatta tovább öccse meggyilkolásának kivizsgálását és megtorlását. Először Aversát, a gyilkosság színhelyét kereste fel tehát, és itt zajlott le találkozója a hozzá siető Tarantói és Durazzói hercegekkel, kölcsönös rokoni szeretetnyilvánítások közepette. A találkozás kimeneteléről a sienai krónikástól így értesülünk:

„Az említett királyi hercegeket, ahogy Aversába érkeztek, Magyarország királya tiszteességgel fogadta; azt beszélük, szájon csókolta őket, ott tartotta; hogy vele étkezzenek, és még azt is mondják, hogy szavát adta nekik: a magyar király azonban nem tartotta meg az említett királyi hercegeknek adott szavát, hanem elfogatta a Durazzói herceget, aki Taranto fejedelmének volt a fia (sic), és levágatta a fejét ugyanazon a helyen, ahol András királyt megölték..., és parancsba adta, hogy ne temessék el. Utána a bárók kérésére megengedte, hogy eltemessék tiszteletadás nélkül... és ne tegyék a királyi sírhelyre: ez pedig január 21-én történt. Utána a király *ugyanaznap elfogatta* a többi királyi herceget, akik a Durazzóiakkal jöttek hozzá: ez négy ifjú volt, és ezeket megbízható

kísérettel Magyarországra küldte. Ez lett a vége a Durazzói hercegnek és övéinek; ha egyetértettek volna, ez nem történhetett volna meg, mert elég erősek voltak, hogy szembeszálljanak a magyar királlyal; de Isten megengedte, hogy elnyerjék büntetésüket a nagy bűnért, amit elkövettek, mert úgy mondják, hogy az említett herceg volt a többiek élén András király megöletésében.”¹¹

Durazzói Károlyt valamelyik ellensége vádolta be Nagy Lajosnál, akit annál is könnyebb volt meggyőzni rokona bűnösségéről, mert ez nemrégiben még Johanna seregének fővezére volt. A király magatartása egyik napról a másikra megváltozott, bizalmatlan lett, ellene tervezett összeesküvéstől tartott, és míg Aversába érkezésekor a lakosság nagy megkönnyebbülésére megakadályozott minden rendbontást, és fegyveres magyar őrséget rendelt a város védelmére, a fővárosba hódító hadvezérként vonult be, bár előzőleg Aversában ezer főnyi nápolyi küldöttség kereste fel, és biztosította a nép odaadásáról. Ellenséges érzületének kézzel fogható következményei voltak: „A fent említett magyar király - folytatja beszámolóját a sienai krónikás - január 22-én elhagyta Aversát egész népével együtt, és Nápolyba mentek: ott pedig piszkos és gyalázatos dolgokat művelt, és a királyi család sok házat kiraboltatta más bárókéval együtt, és sok kincset szedett össze belőlük.”

A rablások itt is a zsoldosok számlájára írhatók, de a közvélemény elsősorban a királyt hibáztatta, és a történetek ellene fordították a nápolyi népet. A főurak közül is sokan megnehezteltek, mert Lajos folytatta a vizsgálatot öccse halála ügyében, és több bűnrészt kivégeztetett, a főhivatalokat pedig, érthető módon, saját megbízható híveivel töltötte be. A meghódított királyságot jogos családi birtokának tekintette, és intézkedései uralma állandósítását célozták. Alattvalóitól hűségesküt kívánt, és a béke és vagyonbiztonság helyreállítására törekedett; országgyűlést hirdetett, és újjászervezte a közigazgatást. Az első tisztogatások után már igyekezett a nápolyiak rokonszenvét megnyerni, ünnepélyeket rendezett, és megvendégelte a népet.

Nápolyi kormányzása azonban rövid életű volt. 1348 tavaszán pusztító pestisjárvány sújtotta Olaszországot - ez az esemény szolgáltatta a keretet Boccaccio Decameronjához, amelyben a novellákat a vész elől vidékre menekült firenzei társaság tagjai mesélik egymásnak időtöltésül - és tizedelte a lakosságot. Magyar kíséréte hazatérésre biztatta a királyt, akit elkedvetlenített VI. Kelemen újabb üzenete is: ebben a pápa magának tartotta fenn a döntés jogát a nápolyi trón odaítélésében. Nagy Lajost nem hiába jellemezték a hirtelen elhatározások embereként: május végén meglepetésszerűen hajóra szállt és elvitorlázott, miután a fontosabb várakat megbízható tisztjeinek őrzetére bízta, ellátta fegyveresekkel meg felszereléssel, és Nápolyban helytartót hagyott. Matteo Villani úgy tudja, hogy „számos község és báró, akik szerették a királyság békéjét, fájlalta a dolgot, mert mindamellett, hogy Magyarországon született és nevelkedett, és sokan voltak vele abból a barbár nemzetből, igen nagy igazságosságot tartott, és nem tűrte, hogy népe gyalázatot okozzon vagy bántalmazza a lakosságot,

sőt, igen szigorúan büntette őket, s nem is valami súlyos vétségekért kegyetlen s borzasztó büntetéseket mért magyarjaira. Az utakat s közlekedést biztossá tette az egész országban.”¹²

Ha Nagy Lajos Nápolyban marad, kétségkívül sikerült volna rendet teremtenie a zilált közállapotokban, érvényt szereznie a törvényeknek, és új fellendülést biztosítani a súlyos belső válsággal és gazdasági nehézségekkel küzdő királyságnak. De a távozásával kialakult helyzet igazolta a Károly Róbert trónigénylésekor felmerült kétséget, hogy lehet-e eredményesen egyszerre két, egymástól távol eső országban uralkodni. Bár - ugyancsak Matteo Villani szerint - „a magyar királynak a királyságból való távozása után a jó kapitányok alatt álló német s magyar lovasság a velük levő toszkán gyalog csapatokkal együtt csendesen viselkedett, s nem háborgatta a lakosságot”, az erős központi hatalom hiánya lehetőséget adott a sohasem hiányzó elégedetleneknek, hogy visszahívják Johannát. Alig egy évvel menekülésszerű távozása után a királynő és férje üdvívalgások között, baldachin alatt vonult be Nápolyba, és Tarantói Lajos, miután sietett példás büntetésben részesíteni a magyar király mellé állt urakat, hozzálátott a Nagy Lajos katonasága kezén levő várak visszahódításához. De itt nagyobb ellenállásra talált, mint várta. Kezdeti sikerei után a magyar király helytartója, Wolfhard Konrád német zsoldosvezér ellentámadásba ment át, és hadi főlnye biztosítva volt, mikor 1348 őszén Lajos hadvezére, Lackfi István erdélyi vajda segélycsapatokat hozott Magyarországról, majd csakhamar Werner herceg, a nagy hírnémet zsoldoskapitány, másodszor változtatva gazdát, szintén a magyarokhoz ment át. Lackfi vezérletével a támadó sereg már Nápolyt szorongatta, és a háború egyre kegyetlenebbé vált - a német zsoldosok nőket raboltak, és megkínózták a harcban elfogott nápolyi főurakat, hogy minél nagyobb váltságdíjat csikarjanak ki belőlük, a nápolyiak viszont a magyar foglyokat gyakran elevenen megnyúzták -, mikor a német vezérek elmaradt zsoldjukat követelve, végül a vajda ellen fordultak, és ez kénytelen volt magyarjaival az elfoglalt területeket feladni. A német zsoldosseregek pedig a Johannától kicsikart újabb hadisarcokkal és az elrabolt nőkkel kárpótolva magukat, kivonultak a sokat szenvedett országból.

A dél-itáliai lakosság szorongattatásai ezzel korántsem értek véget. A koronáért vívott harc tovább folyt, bár a pápai diplomácia legátusai útján Nápolyban és Budán azon fáradozott, hogy békés megegyezést hozzon létre az Anjouk két ága között. Mikor már úgy látszott, hogy legalább egy hosszabb fegyverszünetet sikerül elfogadtatniuk, a pápa pedig megígérte, hogy ezalatt vizsgálatot indít Johanna bűnösségének kiderítésére, Nagy Lajos, a hazatérő Lackfi vajda jelentésének hatására és a hosszas alkudozásokba belefáradva, 1350 áprilisában másodszor is útnak indult Nápolyba. Ezúttal gyorsabb ütemben, a tengeren hajózott át, és tizenkét nap alatt ért Manfredonia kikötőjébe. Velence nem akadályozta, mert nyolc évre békét kötöttek, így az utána jövő kisebb csapatszallítmányoknak is sikerült partra szállniuk. A magyar király sok pénzzel érkezett, hogy a zsoldosokat kifizethesse, ennek ellenére hamarosan lázadás tört ki

közöttük, amit a királyhű magyar csapatok fojtottak el. Ebben az évekig tartó trónharcban mindkét küzdő félnek viselnie kellett a zsoldosok alkalmazásával járó kockázatot: a zászlóját váltogató Werner után most Wolfhardt Konrád lett hűtlen a magyar királyhoz, hogy kevéssel utóbb újra visszatérjen oldalára.

Nagy Lajosnak egyenként kellett újra elfoglalnia a korábban már meghódított városokat és erősségeket, s a krónikások tanúsága szerint maga is példát mutatott a hősiességben. De katonái a hősiesség mellett mással is félelmetessé tették nevüket: a zsoldosok példájára az ellenállást kifejtő helységekből a lakosságnak nemcsak javait, hanem esetenként életét sem kímélték. A hadviselésnek ez a módja, amely a békés lakosságra is kiterjesztette a megtorlást, hogy elrettentő példaként szolgáljon a többi településnek és visszatartsa attól, hogy az ellenfélhez pártoljon, általános szokássá vált a főleg zsoldoscsapatokkal háborúskodó olasz városállamok és fejedelemségek korában: II. Pius pápa 15. századi emlékirataiban, a pápaság és a nápolyi királyság közti harcok leírásánál visszatérő motívumként szerepel, hogy a meghódított városokat „tűzzel-vassal elpusztították”. A nápolyi királyság városai, amelyeket felváltva hol Nagy Lajos, hol Johanna seregei szorongattak, nehezen tudták elkerülni, hogy egyik vagy másik fél ne éreztesse velük bosszúját „hűtlenségük” miatt. A magyar király pedig kénytelen volt saját alattvalóinak nagyobb szabadságot engedni, mint előző hadjárata alkalmával, mert a hátrányos megkülönböztetés a zsákmányoló idegen zsoldosok javára zúgolódásokra és viszályokra vezetett volna. A legszerencsésebben azok a városok jártak, melyek, mint Salerno, előre hódoló küldöttséget menesztettek hozzá, és kieszközölték, hogy katonái a városon kívül maradjanak. Aversa ezzel szemben sokáig ellenállt, és a kemény ostromban maga a király is megsebesült. Végül a város élelem híján alkuval megnyitotta kapuit a magyarok előtt. De a hosszú küzdelem a magyar sereget is kimerítette, nélkülözni kezdett, és a király a zsoldot sem tudta tovább fizetni. Hajlandónak mutatkozott hát a béketárgyalásokra, és ezt Johanna és férje, akik közeledtére Gaeta várába zárkóztak, örömmel fogadták. A pápai udvar vette kezébe a közvetítést, és Nagy Lajos, lemondva Nápoly újabb elfoglalásáról, szeptemberben kivonult az országból, helytartóira bízva az elfoglalt területek védelmét.

Villani szerint nem tarthatta tovább fegyverben seregét, és távozására tisztes ürügyül a jubileumi szent évet használta fel: a kor vallásos felbuzdulását követve, Rómába indult zarándoklatra. Az 1350. év szokatlanul zord idővel köszöntött be Itáliában: hó és jég borított mindent, olvadáskor pedig árvizek árasztották el a vidékeket. Ennek ellenére már az előző év karácsonyától kezdve zarándokok hatalmas seregei: férfiak, nők, gyermekek vonultak a félsziget útjain le Róma felé, hogy felkeressék a keresztény bazilikákat, és ott búcsút nyerjenek. Az örök város akkori idegenforgalma vetélkedett a maival: a korabeli becslés szerint karácsony és húsvét táján naponta egymilliónál több idegen kereste fel, németek, magyarok és más tájakról érkező hívők. Az utakon - írja a krónikás - akkora volt a tolongás, hogy „kettő, négy, néha hat vagy tizenkét embert nyomtak agyon”. Az akkori

szerény terjedelmű város nem tudta az érkező tömegeket szállással, étellel ellátni. A német és magyar zarándokok így a szabadban táborozva, tüzeknél melegedve töltötték az éjszakákat, nagy türelemmel segítve egymáson.”¹³

A nagy idegenforgalom mellett is a magyar király bevonulása ünnepélyes pompájával jelentős esemény volt. Küküllői János, Nagy Lajos káplánja és krónikása részletesen beszámol a fogadtatásról:

„Róma tribunusa a római főemberekkel 4 francia mérföldnyire jött elébe, és úgy fogadta ünnepélyesen és tisztességgel. Külön erre az alkalomra készült egyforma bíborbársony ruhát viseltek; lehettek vagy százan a velük jövő szép, egyformán öltözött trombitások és más zenészek is. Bevezették Róma városába, melynek utcái szép szőnyegekkel voltak beborítva és felékesítve, és a rómaiak uraként fogadták őt. Ezt azonban a király vonakodott elfogadni. A pápa úr palotájában látták vendégül. A tribunus a római főemberekkel naponként meglátogatta s tisztelgett előtte; nagy örömmel hívták meg házaikhoz lakomára. A király pedig naponként az apostolok fejedelmének, Szent Péternek bazilikájában hallgatott misét; naponta megmutatták neki az Úr arcának kendőjét is,¹⁴ a zarándokok és az összesereglett népsokaság nagy vigasztalására. Sok napot töltött itt ájtatosan a király. A pápa úr utasítására a király feloldozást nyert, mire Szent Péter oltárának 4000 arany forintot ajánlott fel és tett le.”¹⁵

A krónikás, aki pedig elkísérte Nagy Lajost nápolyi hadjárataira, tévedésbe esik, mikor a király római fogadtatásánál a tribunust, Cola di Rienzót szerepelteti. A nagy hatalmú népvészért már 1347-ben megbuktatták ellenfelei, és évekig az abruzzói hegyekben bujkált,

Magyarország királyának, I. Lajosnak (Vatikán város, Szt. Péter Bazilika) Guidobaldo Abbatini: Veronika kendőjének bemutatása (Forrás: Florio Banfi i. m.)

majd 1350-ben, éppen a magyar király római látogatása évében Prágába ment, hogy IV. Károly német-római császár segítségét kérje. Nagy Lajost valószínűleg a város szenátorai, a legbefolyásosabb két család, a Colonnák és Orsinik üdvözölhették, és magyar jegyzője a szenátori címet téveszthette össze a tribunusával. Cola bukását különben Arany János is megénekelte a *Toldi szerelmében*: Nagy Lajos első nápolyi hadjárata

alkalmával német zsoldosvezére, Werner fogolyként hozza eléje a rabul ejtett Rienzót, de a király lovagi nagylelkűséggel vendégül látja és szabadon engedi a bukott hatalmasságot.¹⁶

A római zárandoklat nyilvános tanúságtétel volt a pápasággal való formális kiegyezés mellett. Most, hogy a király elfogadta a békeközvetítést, és zárandokúttal megmutatta vallásos érzületét, Avignonból megérkezett a felmentés, és a magyar uralkodó a legfőbb egyházi hatalommal kibékülve indult tovább csapatával északnak, Toscana felé, ahol nem kis aggodalommal várták jövetelét. A kíséretében levő négyezer német zsoldos érkezésének kilátása arra indította az óvatos Firenzét és Sienát, hogy készen tartsák fegyveres erejüket polgáraik javainak védelmére. De a sereg nem érintette Firenzét: Ferrarán át vonult Felső-Itália felé, miután Obizzo d'Este őrgróf üdvözölte városában a magyar uralkodót. Velence követeket küldött eléje, és diplomáciájával kieszközölte, hogy városaiba csak annyi katonasággal lépjen be, amennyi a lakosságra nem jelent veszélyt. Valóban, Nagy Lajos Veronában elbocsátotta német zsoldosait, és csak ezer lovasával ment át az útjába eső venetói városokon, hazafelé tartva. Október 25-én már elérte Magyarországot.

Ha a félsziget lakossága fellélegzett, mikor az idegen csapatokat szerencsésen határain kívül tudta, hamarosan tapasztalnia kellett, hogy a hatalmas király és magyarjai nem mondtak végleg búcsút Itáliának. A nápolyi uralkodóházzal ugyan hosszú tárgyalások után létrejött a béke 1352 októberében, de a feszültség Velencével a dalmácia városok birtoklása miatt továbbra is fennmaradt. Az a tény sem jelentéktelen, hogy Nagy Lajos hatalmi politikájának szálai túlságosan is összefonódtak a félszigettel, hogy sem az olasz államok viszályaikban hozzá ne fordultak volna támogatásért. Így alig néhány évvel hazatérése után, 1356 nyarán már újra velencei területen állt seregével, hogy a nyolcéves fegyverszünet lejártá után háborúval kényszerítse ki a köztársaságtól Dalmácia átengedését. A magyar fegyveresek - Matteo Villani negyvennégyezerre teszi számukat - a Piave és Brenta közti síkságon indultak harcba, ahol négyszázötven évvel korábban kalandozó őseink olyan riadalmat keltettek. Nagy Lajos érkezése is aggodalmat okozott: az itáliai kényurak nem voltak tisztában céljaival, és hódító tervektől tartottak. Követeik útján próbáltak tudakozódni, és a király megnyugtató válasza után, meggyőződve, hogy támadása csak Velencére terjed, a legközelebbi fejedelem: a veronai Cangrande della Scala tisztelgett nála, és ötszáz lovas hozott serege gyarapítására; Milano ura, Bernabò Visconti pedig barátsága jeléül ötszáz számszerijászt küldött. Ekkora sereg ellátása súlyos gondot jelentett: a király, aki hadaival már bevette Conegliano városát, és Trevisót ostromolta, eltiltotta a rablásokat, és Padova urával, Francesco da Carrarával lépett egyezsége, hogy katonái élelmezését fizetség ellenében vállalja; ennek fejében viszont Nagy Lajos kezességet vállalt területe biztonságáért.

A nagyszámú haderő féken tartása azonban még nehezebb feladatot rótt a vezérekre, mint a nápolyi vállalkozások idején. Treviso hosszú hónapokig ellenállt, és lekötve tartotta az ostromló sereget az ellenséges terület szívében. És a venetói síkság békés

földművelőinek alkalmuk volt megismerkedni az idegen harcosokkal, akikről a kortárs Villani részletes és alapos képet rajzolt. Elmondja, hogy a magyar hadiszervezet a nemesek és a városok meghatározott számú lovasból álló bandériumain alapul, és leírja ezeknek a lovasoknak felszerelését és tábori életmódját is. Fegyverzetük az új nyilakkal és a hosszú kard.

„Általában állandó ruházként bőrzekét viselnek, s amint jól bekenték, egy másikat öltenek reája, erre ismét egyet, aztán még egyet, miáltal igen erőssé s védelemre alkalmassá teszik. Fejüket ritkán borítja sisak, hogy a nyilazásban ne akadályozza őket, mert ebben van minden reményük... Ha keletnek tartanak, s terjedelmes pusztán kelnek át..., szíjakkal összefűzött, vért formájú nyergeset használnak, s lakatlan vidéken vagy táborozáskor ember s ló a mezőn a szabad ég alatt, külön sátor nélkül készít fekvőhelyet; derült időben feloldják vért formájú nyergük szíjait, s derékaljat készítenek belőle, s azon alusznak éjjel; s ha esős az idő, ami elég ritkaság, egyik vagy mindkét oldal felől takarót készítenek maguknak; lovaik hozzászoktak, s nem törődnek vele, ha szabadban s esőben kell állaniuk, s mi kárt sem szenvednek azon esőszegény országokban; másutt nincs így, mindazáltal igen jól viselik el a viszontagságokat... A pusztán csekély megterhelés árán jól ellátják magukat élelemmel, minek oka s eljárás módjuk a következő: Magyarországon ugyanis nagyszámú ökör és tehén tenyészik, amelyeket a földművelésre nem használnak, hanem a téres legelőkön gyorsan meghízalják s levágják őket, bőrükkel és zsírukkal élénk kereskedést űznek, húsuikat nagy üstökben megfőzik, s ha megfőtt, besózzák, a csonttól elválasztják, kemencében vagy más módon megszáritják, ha megszáradt, porrá törik, s finom liszté őrlik, s úgy teszik el, s ha nagy sereggel pusztán vonulnak át, ahol nem kapnak eleséget, üstöket s más rézedényeket visznek magukkal, s hadi ellátás gyanánt mindenikük egy zacskót visz e porból a maga számára, azonkívül a vezér taligákon nagy mennyiségben szállítat belőle; s ha folyóhoz vagy másféle vízhez érnek, megállapodnak, edényeiket megtöltik vízzel, felforralják, s ha felforrt, a csoportban levő bajtársak számára mértén töltenek rá ebből a porból; a por megdagad s felduzzad, s egy-két maréknyi pép módjára megtölti a fazekat, s igen bőséges tápanyagot szolgáltat, s egy kis kenyérrel, vagy magában, kenyér nélkül, erőt ad az embernek. Ennélfogva mi csodálni való sincs azon, ha nagy sokaságuk mellett is hosszú ideig tartózkodnak vagy menetelnek a pusztaságon, anélkül, hogy élelmet találnának, mivel a lovak fűvel és szénával, az emberek pedig e porrá tört hússal táplálkoznak... Harcmódjuk nem a csatamezőn való helytállásban, hanem portyázásban, megfutamodásban, üldözésben, nyilaik kilövéseiben, meghátrálásban s az ütközésre való visszafordulásban áll. Nagyon gyakorlottak s ügyesek a zsákmányolásban s a hosszas lovaglásban, erősen nyilazzák az ellenség lovait s gyalogságát, s ennyiben hasznosak a nyílt mezőn való küzdelemben, mivel mesterek a gyors támadásban, s az ellenségnek rohammal való zaklatásában nem gondolnak a halállal, hanem a legnagyobb veszélyt keresik. Ütközetben a magyarok mindig összetartanak, s tízen-tizenöten egy csoportban, ki jobbról, ki balról

támadják az ellent, s messziről igyekeznek nyilaikkal megsebezni, s aztán elrohannak, vágató lovaikon.”¹⁷

De ezek a fentiekben Villani által leírt edzett és igénytelen harcosok erősen emlékeztetnek honfoglaló őseiknek régi krónikákban megrajzolt arcképére, a városias kultúrájú ország új körülményei között hajlottak arra, hogy feladják puritán szokásaikat. A friss hús és a bor élvezete a megszokott pép helyett – panasolja Villani – erkölceiket is megváltoztatta: feljebbvalóik nem tudták többé fegyelmezni őket, és megakadályozni, hogy „állatias és vakmerő” magyarjaik betörjenek a baráti Padova területére, raboljanak és zsákmányoljanak, mintha ellenséges földön járnának. Az önkényes vállalkozások következménye a naponta érkező, kenyeret, bort és más élelmiszert szállító padovai szekérkaravánok elmaradása lett, az ellátás hiánya és a nélkülözés pedig még féktelenebbé tette a katonákat: összetűztek a hadjáratban részt vevő, Wolfhardt Konrád vezette német zsoldosokkal, megrohanták és kifosztották a tábor raktárait, míg végül a király kénytelen volt az ostromra hátrahagyott csapat kivételével serege zömét hazavezetni.

A következő, az 1357. évben, a béketárgyalások megghiúsulása után azonban kiújult a háború; a dalmáciai városok sorra magyar kézre kerültek, és 1358-ban, a zárai békében Velence lemondott birtokokról, és elismerte a magyar király felségjogát, aki még Raguzának is hűbérura lett. Velence szárazföldi területét ennek fejében a magyar katonaság kiürítette. A tengeri köztársasággal később, 1373-ban és 1378-ban kiújult az ellenségeskedés, mikor a magyar király a régi szövetségest, Padovát és a másik tengeri köztársaságot, Genovát támogatva riválisukkal viselt háborújukban.

Ez a háború, mint már az előzőek is, a keleti kereskedelmi útvonalak biztosítását célozta: a magyar uralkodó a dalmát városok biztonságáért, Genova pedig veszélyeztetett földközi- és fekete-tengeri támaszpontjainak megőrzéséért fogott fegyvert. Célja Velence tengeri hatalmának teljes felszámolása volt; és az adriai köztársaság ellen megnyerte a magyar királyon kívül Padova, Verona és Aquileia urait és az osztrák herceget is. A magyar sereg Horváti János macsói bán vezetésével megszállta Velence szárazföldi területét, az egyesült genovai-magyar hajóhad pedig Velence első tengeri győzelme után egy évvel, 1379 májusában, Polánál megsemmisítő vereséget mért ellenfelére. A szorongatott velencei kormány csak Nagy Lajostól remélhetett mérsékletet: követei még hűbéruruknak is elfogadták volna évi adó fizetésével, de a többi szövetséges területi követelése megghiúsították a megegyezést. Velence a hosszú tárgyalások alatt összes erőtartálékai bevetésével felkészült a védelemre, és chioggiai győzelme után sikerült az 1381 augusztusában megkötött torinói békével, kevés területi veszteség árán, függetlenségét megőriznie. Ekkor azonban Nagy Lajos már nem jelent meg személyesen Itáliában: expedíciós seregét az erdélyi vajda és a macsói bán vezette.

Olasz kapcsolatainak máig is látható emléke maradt fenn a baráti Carrarák székvárosában, Padovában, ahol a Szent Antal-bazilika egyik mellékkápolnájában Altichiero veronai festő Szent Jakabról készített

freskósorozatában Ramiro 10. századi asturiai király képében a magyar uralkodót személyesítette meg. A király három jelenetben: szobájában alva, trónján ülve és egy várostromnál szerepel. Igazi kilétét nemcsak egyéni vonásai, értelmes, erélyes arckifejezése, hanem lilíomos címerének és koronás struccal díszített sisakjának ábrázolása is elárulják. A képek megrendelője pedig az a Bonifacio Lupi padovai főúr volt, aki 1372-ben városa követeként Budán járt a királyi udvarban. Hálából a városuknak nyújtott támogatásért – Nagy Lajos a katonaságon kívül gazdag pénzadományt is küldött – a város urának fia, az ifjabb Francesco az „Ongaro” melléknevet vette fel.

A magyar Anjou – „a világ leghatalmasabb fejedelme a keresztények között és a legrettegettebb király a hitetlenek szemében Nagy Károly császár halála óta”, egy padovai krónika jellemzése szerint – itáliai szereplésének más, távolabbi kihatásai is voltak az olaszok életére. A nápolyi hadjáratot követő évtizedekben magyarjainak egy része, akik a békés hazatérés helyett a hivatásos katonáskodás kockázatos, de gazdag lehetőségekkel kecsegtető útját választották, új elemként járult hozzá a zsoldosseregek bérért felvállalt háborúskodásaihoz.

Az önálló részekre felaprózódott Itáliában folyó szüntelen viszálykodások a fegyveres csapatok állandó tevékenységét tették szükségessé; és az iparnak, kereskedésnek élő jómódú városi polgárság éppannyira nem szívesen vállalta a csaták veszélyeit és terheit, mint a békés, földművelő parasztság. De az idegen zsoldosok, akiket maguk fogadtak fel, az idők folyamán valószínű csapásnak bizonyultak erőszakoskodásaikkal és pusztításaikkal: a más földjén folytatott vállalkozásaikban nem kímélték a lakosság életét és javait, és az az egyetlen törekvés vezette őket, hogy szolgálatuk lejártával minél gazdagabb zsákmánnyal vonulhassanak vissza a polgári életbe. Nem volt ritkaság, hogy ezek az életüket pénzért áruba bocsátó, gátlástalan emberek zászlót változtatva előbbi megbízóik ellen indultak harcba, vagy gazdát cserélve, saját honfitársaik csapatával kerültek szembe. Ez az út várt az olasz földön maradt magyar katonákra is.

A nápolyi uralkodóházzal megkötött béke után a magyar helyőrségeket feloszlatták, és a katonaeletet folytatni kívánó fegyveresek különböző zsoldosvezérek csapatába álltak. A mindig háborgó dél-itáliai királyság jó munkalehetőségeket kínált: már 1354-ben Durazzói Lajos, Johanna unokafivére lépett fel mint trónkövetelő, és az általa felfogadott zsoldoscsapatokban magyarok is szerepeltek, sőt az egyik csapatvezér is Athinai (Magyar) Miklós volt. Johanna és férje ezért panasszal fordultak Nagy Lajoshoz, majd a pápa közbenjárását is igénybe vették, hogy a király tiltsa el magyarjait szövetségesei és rokonai háborgatásától. De évekbe telt, míg végre 1361-ben Tarantói Lajosnak sikerült a Magyar Miklós vezetése alatt összegyűjtött nagy magyar csapattal szerződést kötnie, hogy Bongardo német zsoldosait kiűzi az országból, aminek fejében siker esetén 37 000 arany forintot kapnak, és az övék a legyőzött németek felszerelése is. De kötelezik magukat saját királyuk kedvéért, aki a nápolyi uralkodókkal „a legbarátságosabb” viszonyban van, hogy az ország lakosságát nem háborgatják, az élelmiszerért

megfizetnek, és engedelmeskednek Johanna főkapitányának. Bongardo végül kiegyezett, hogy kivonul az országból, Durazzói Lajos pedig ellenfelei fogságába került.

Nápolyon kívül a magyar zsoldosoknak bő alkalmuk nyílt a szereplésre Itália más részein is. A szomszédos pápai területeken az udvar közel hét évtizedes avignoni távolléte alatt a központi hatalom minden súlyát elvesztette a helyi városi kormányzatok és vezető főurak önállósági törekvéseivel szemben. 1353-ban a pápa az erős kezű és ügyes Egidio Albornoz spanyol bíbornokot küldte Itáliába, hogy az egyházfő római visszatérését előkészítse, és fennhatóságát a pápai hűbérként tekintett tartományokban elismertesse. Albornoz részben diplomáciával, részben a fegyverek erejével törekedett küldetését teljesíteni. Különösen Romagna és Marche tartományban, ahol a pápa hűbérúri befolyása mintegy száz évre nyúlt vissza, nehéz feladatot jelentett a helyi kényurak, a faenzai Manfredi, a forlői Ordelaffi, az Anconában és Recanatiban székelő Malatesták teljhatalmának letörése. A legátus is zsoldoscsapatokkal folytatta háborúját, és a nápolyi területről jelentkező magyarokat is szolgálatába fogadta. Ezek a könnyű fegyverzetű, mozgékony lovasok, akik jól túrték az időjárás és a háború viszontagságait, igen használhatónak bizonyultak. Először kis csoportokat alkalmazott: húsz, harminc vagy ötven harcost egy-egy tiszt vezetésével; 1356 nyarán Romagnában mintegy száz magyar volt seregében. De az elkeseredett ellenállás nagyobb erőket igényelt; és Albornoznak súlyos gondokat okozott katonái zsoldjának előteremtése is: a pápai udvarból érkező pénzküldemények nem voltak elegendők, és a bíbornok ezüstkészletét is eladta, hogy seregét fizethesse. 1357-ben VI. Ince pápa a Velencével háborúskodó Nagy Lajoshoz fordult segítségért; ez, miután nem sikerült Ordelaffinál békés közbenjárással eredményt elérnie, a velencei területen harcoló katonaságból küldött egy csapatot Lackfi Miklós zempléni ispán vezetésével Albornozhoz. Az év végén a legátus a német zsoldosok helyébe még újabb magyarokat vett fel, és számuk mintegy négyszázra rúgott. Lackfi embereivel 1359 tavaszán tért haza, mikor Ordelaffi fölött a pápaiaknak sikerült végleges győzelmet kivívniuk. De ezzel Albornoz gondjai nem értek véget. Még veszedelmesebb ellenfele támadt Bernabò Visconti, Milánó ura személyében, aki hódító terjeszkedése során Bologna birtokaért került összeütközésbe a pápaiakkal. A várost ostromló milánóiak ellen a bíbornok magyar zsoldosokat is küldött, akik a Visconti zászlaja alatt harcoló kétszáz honfitársukkal találták magukat szemben. De ekkoriban már úgyszólván mindenütt fellelhetők voltak a magyar zsoldosok kisebb csoportjai az egymással háborúskodó városok haderejében: harcoltak Firenze oldalán Pisa ellen, és a pisaiakkal Firenze ellen, de voltak magyar zsoldosai Genovának és Sienának, majd Róma városának is.

A legnagyobb magyar csapat azonban az volt, amelyet Nagy Lajos 1360-ban küldött Bolognába a pápai követ kérésére. Az ötezernél több fegyverest Medgyesaljai Móróc Simon, Pozsony, Győr és Bakony főispánja vezetett, aki vadságával a „Simone della morte” — halált hozó Simon — nevet érdemelte ki

kortársaitól. Bologna környékének lakossága, amelynek megvédésére jöttek, rettegett harcosaitól: a helyi krónikások a szaracén kalózokhoz hasonlították a féktelenül garázdálkodó zsoldosokat. Megérkezésük - a szokásos bő hírforrás, Villani szerint - annyira megijesztette Visconti embereit, hogy szökdösni kezdtek seregéből. Móróc, úgy látszik, Albornozzal is összekülönbözött, mert rövidesen embereinek nagy része elvonult, szabadcsapatként pusztítva mindent útjában; csak ezer magyarja maradt a legátus szolgálatában. A jól értesültnek mutakozó Villani azonban másképp magyarázza az eseményeket: szerinte a magyar vezér és a bíbornok előre megbeszélt cselt szőtt, hogy a milánóiakat megtévessze: Mórócék ellenséggként fosztogatták a bolognaiakat, tüntetően szidták a legátust, és vonakodtak átadni neki Casalecchio erődjét, amit a milánóiaktól elfoglaltak; Albornoz pedig panaszos levelet írt Nagy Lajosnak, hogy szorítsa engedelmességre magyarjait. Ezekre a hírekre Visconti elbocsátotta ezer zsoldosát - fenntartásuk még a gazdag kényúrnak is gondot jelentett -, mire a „derekas legátus”, aki „hosszú időn át viszálykodást színlelt a magyarokkal, váratlanul kifizette az elbocsátott magyarokat, azokat is, akiket szolgálatában tartott volt; a magyarok úgy mutatták, mintha Ferrara felé akarnának menni..., de visszafordultak”, és Dél-Lombardiába törtek, huszonöt napon keresztül fosztogatva Milánó urának területeit, majd visszatértek Bolognába.¹⁸ Addigra azonban Albornoz pénze elfogyott, nem tudta tovább folyósítani ekkora csapat zsoldját. Csak kisebb csoportot tartott meg szolgálatába, a többiek új munkalehetőség után néztek. Biscione, Bernabò Visconti hadvezére felhasználta az alkalmat, és felfogadta egy részüket, hogy előbbi gazdájuk ellen harcoljanak; a többiek a nápolyi királyságban vállaltak szolgálatot. Nagy Lajosnál a pápai legátusnak sikerült kieszközölnie, hogy levélben tiltsa el a magyarokat az egyház ellenségének szolgálatától. A király a későbbi években is küldött fegyveres segítséget a pápának: így 1368 januárjában Czudar Péter szlavóniai bánt ötszáz lovassal.

Ekkor tűnt fel Itáliában a magyar irodalmi hagyományokban legendás figurává nőtt Toldi Miklós is. A rendkívüli erejű lovag alakja köré szőtt mondakör, amit Ilosvai Selymes Péter dolgozott fel, hogy azután Arany János költői remekművet formáljon belőle, padovai közvetítéssel megismert karoling-eposzokban találta meg előképét, de történeti magra épült. Toldi mint az esztergomi érsek udvari embere, talán egy magyar segélycsapattal érkezhett olasz földre. 1365-ben neve ott szerepel a híres angol „fehér csapat” vezetői közt, amelyet Albornoz bíbornok Johannával együtt hat hónapra szerződtetett, főleg Bongardo zsoldosvezér megfélemezésére. „Nicolaus comes de Thodi” mintegy 1600 magyarja nevében kötelezte magát, hogy harcolni fognak gazdáik ellenségei ellen - kivéve Firenze, Siena és Pisa városát —, szerződésük tartama alatt élelmiszerüket pénzért vásárolják, letelte után pedig húsz nap alatt elhagyják az ország területét, és öt évig nem viselnek volt megbízóik ellen háborút.

A szerződés kikötései is mutatják, milyen kétélű fegyvert jelentett az idegen zsoldosokkal való

háborúskodás, és hogy igyekeztek megbízóik elejét venni túlkapásaiknak. Garázdálkodásaik a békés lakosság számára olyan csapást jelentettek, hogy V. Orbán pápa, mikor 1367-ben két évre Rómába költözött, teljes megszüntetésükre liga létrehozásán fáradozott, de erőfeszítései kellő támogatás híján kudarcot vallottak: az itáliai kis államok nem tudtak másképp saját védelmükről gondoskodni. Hiába sújtotta V. Orbán kiközösítéssel a zsoldos csapatokat, ezek továbbra sem tűntek le az itáliai történelem színpadáról. De a helyzet idővel mégis megváltozott: az idegen vezérek helyére fokozatosan olasz condottierek léptek, akik főként a hazai lakosságból toborozták embereiket, és komoly politikai szerephez és befolyáshoz jutottak, sőt egyikük, Muzio Attendolo Sforza a XV. században a Viscontiak helyébe lépő milánói uralkodócsalád megalapítója lett.

Lajos király halálával a magyar zsoldosok is eltűntek az olasz harcmezőkről. De életének utolsó éveiben még egyszer végigvonultak a félszigeten, a nápolyi trón elfoglalására induló Durazzói (Kis) Károly kíséretében. Károly, a trónkövetelő Durazzói Lajos fia, apja halála után még gyermekként a magyar király udvarába került, aki lányai születése előtt, mint egyetlen férfirokonát, fiaként neveltette, és utódává készült tenni. Mária és testvérei világra jöttével a herceg elvesztette a magyar korona örökségét, de utóbb megnyílt előtte az út a nápolyi királysághoz, mikor a nagy egyházszakadás idején, amely egyszerre két pápát- egy olaszt Rómában és egy franciát Avignonban - emelt trónra, Johanna a francia VII. Kelemen támogatásával eljátszotta a római VI. Orbán jóindulatát. Az olasz pápa Durazzói Károlynak ítélte a nápolyi koronát, és a magyar király egyetértett a döntéssel, mert ez biztosítékot jelentett saját lányai örökösödési jogainak háborítatlan érvényesítésére Magyarországon. A herceg ígéretet tett erre nézve, Nagy Lajos pedig segítséget nyújtott vállalkozásához Johannával szemben. A Velencével kiújult háború miatt venetói területen állomásozó haderejéből engedett át tízezer embert Károly hercegnek, aki a tengeri köztársasággal folyó béketárgyalásokat vezette. A béke csak egy év múlva, 1381 augusztusában jött létre, de Károly már 1380 júliusában elindult Treviso városából dél felé. Útközben csapatainak olasz kapitánya, Jannozzo viszályba keveredett a semlegességét gondosan őrző firenzei köztársasággal, mert a város politikai száműzötteit pártfogásába fogadta. Firenze támadástól félt, fegyverkezett, Károlyhoz, majd Nagy Lajoshoz fordult panasszal, végül nagyobb pénzáldozattal elérte, hogy a csapat elvonuljon a toszkán területről. A magyar katonák jó része hazaindult, a herceg pedig folytatta útját dél felé.

Rómában VI. Orbán pápa ünnepélyesen fogadta trónjelöltjét. A város szenátorává nevezte ki, majd hűbéresi eskütétele után nápolyi királlyá koronázta. Durazzói Károly ezután megindult fővárosa felé; a nép mellé állt, és Johanna csekély hadereje nem tudta feltartóztatni. Mikor 1381. július 16-án bevonult Nápolyba, a királynő is fogságba került. Hiába intették Firenze városának vezetői kíméletre nagynénje iránt, Károly összeesküvéstől félve, szigorú börtönre vetette, ahol a következő évben meghalt. A hír erőszakos haláláról beszélt: Károly állítólag megtudta, hogy az

avignoni ellenpápa trónjelöltje, a francia Anjou-ágbeli Lajos, akit Johanna is örökösül fogadott, útban van az ország felé, és nem akarta, hogy a királynőt még életben találja, ezért börtönében megfojtatta.

Nagy Lajos alig két hónappal élte túl volt sógornőjét, akivel éveig háborúskodott. Ahogy már Szent István és IV. Béla után is történt, az erős kezű király utódainak gyengesége a túlságos hatalomra jutott főurakkal szemben súlyos válságba juttatta az országot. Mária, Nagy Lajos örököse, IV. Károly német-római császár fiának, Luxemburgi Zsigmond brandenburgi örgrófnak jegyese, apja halálakor csak tizenegy éves volt; helyette Erzsébet régenskirálynő gyakorolta a hatalmat, aki kezdettől fogva ellenezte leányának Zsigmonddal kötendő házasságát. Odaadó hívével, Garai Miklós nádorral és az őt támogató főurakkal váratlan diplomáciai sakkhúzással akarták elejét venni az örgróf hatalomra jutásának, és Orléans-i Lajos francia királyi hercegnek ajánlották fel a még gyermek királynő kezét. Mint családjában annyiszor, Mária sorsa fölött is a politikai érdek kizárólagos szempontjai döntöttek.

Az új külpolitikai irányvonal szembefordította az országot korábbi szövetségeseivel: a cseh királlyal, Zsigmond bátyjával, Károly nápolyi királlyal és a római pápával, és három pártra szakította a főurakat meg a velük tartó nemességet. A Nagy Lajos politikájához ragaszkodó Zsigmond-párti főurakkal szemben a vezető - főleg délvideki - főemberek egy csoportja az Anjouk férfiágának örökösödését kívánta, és a nápolyi Kis Károlynak szánta a koronát, aki a magyar udvarban töltött ifjú évei alatt sok hívet szerzett. Az a terv is felmerült, hogy a királynőt a nápolyi király pár éves kisleányával jegyzi el, de Zsigmond előbb cselekedett: bátyja segítségével hadsereget toborzott, 1385 augusztusában bevonult az országba, Budáig nyomult, és sietve megtartotta esküvőjét Máriával.

Az ellenpárt sem maradt tétlen: Horváti Pál zágrábi érseket már előbb Nápolyba küldte, hogy Károlyt az ország főrendjeinek nevében meghívja az őt „jogosan megillető” magyar trónra. Októberben a nápolyi király olasz hadseregével már Zágrábban volt; a lakosság nagy lelkesedéssel fogadta, és melléje sorakozott. Az új királyi férj nem érezte helyzetét elég erősnek, hogy vetélytársával szembeszálljon: jobbnak látta, ha ideiglenesen átengedi a teret, és újabb erősítésekért visszatért Csehországba.

Kis Károly alig kéthónapos uralmáról és tragikus végéről, amely nagy felzúdulást keltett, mint később annyi más történelmi eseményről, velencei megfigyelő adott részletes és hatásos beszámolót. Lorenzo de Monacis, mielőtt 1388-ban Velence főkancellárja lett Candia szigetén, Mária királynőnél járt városa követének, Pantaleone Barbónak titkáráként, és - ahogy írja - Mária kérte meg, hogy mint a magyar ügyekhez közel álló és tájékozott kortárs, örökítse meg az események igaz történetét az utókor számára. A velenceit egyenesen költői vállalkozásra ihlette a Magyarországon lezajlott dráma: ahogy előszavában írja, tisztázni kívánta az ártatlan királynőket a vád alól, amelyet főleg Toscanában - az olasz Anjoukkal hagyományos jó viszonyban álló tartományban - terjesztettek róluk: hogy ők maguk hívták be Durazzói

Károlyt, aki különben nem is gondolt volna a magyar trónra, majd áruló cselszövénnyel eltették láb alól.²⁰

A humanizmus kezdődő divatjához alkalmazkodó, klasszikus versmértékű latin elbeszélő költemény - amely szerzője szerint már eddig is számos művelt embert könnyekre fakasztott, és elhallgattatta a rágalmakat - Nagy Lajos érdemeinek magasztalásával kezdődik. A költői képzelet szabad szárnyalásával az ország lakóit barbár, vadállatok módjára élő, fegyelmet, harci szellemet nem ismerő népségnek írja le, hogy annál inkább kitűnjék a király szerepének hord ereje: emberi, civilizált szokásokra nevelte népét, megtanította a hadviselésre, félelmetessé tette a más országbeliek előtt, dicsőségre, hírnévre emelte. Hálátlannak nevezi az ország élén álló főnemeseket, akik a nagy király utódát semmibe véve, és a szelíd nőuralmat kihasználva, saját érdekeik érvényesítésére pártoskodást, gyűlölséget és széthúzást szítottak. A fő felelősséget Garai nádorra hárítja: az ő önkényes vezetése gyűlöltette meg Erzsébet anyakirálynőt is, és osztotta meg az ország népét. De nem kevésbé ítéli el a Horváti testvéreket, hiszen hatalmukkal, amit Nagy Lajostól nyertek, elvetemült módon a nápolyi királyt szolgálták.

Kis Károlyt - meséli a költemény - felesége hiába próbálja lebeszélni a magyar korona megszerzéséről:

„Hagyd, drága férjem, a viszálykodó, cselszövényekkel teli és rosszindulatú, gyűlölettől izzó Magyarországot. Ismerjük ezek álnokságát, hiszen a gonosz nép közt serdültünk fel: jaj, ne higgy a hamis beszédű embereknek!”

A király arra számít, hogy a Nápolyt fenyegető külső és belső háborúk megfékezésére majd magyarországi haderőket vethet be, és eltökélten indul célja elérésére. A további események - mondja a költő - feleségét igazolják: viszonya a két királynőhöz kezdettől fogva a kölcsönös képmutatásra épült: Károly azt állítja, hogy mint férfi rokon, húgának jött segíteni a rend helyreállításában, a két nő pedig félelmében, hogy Johanna sorsára jut, látszólag szívesen fogadja, és abba is belenyugszik, hogy fokozatosan kezébe ragadja a hatalmat, és előkészítse koronázását. Mária nem akar lemondani apai örökségének tekintett trónjáról, de anyja és hívei meggyőzik, hogy nincs más választása. Károly emberei a népet a nőuralom ellen izgatják, de a nápolyi trónjelölt koronázása nyomasztó hangulatban, baljós előjelek kíséretében megy végbe Fehérváron. A szánság Mária iránt és a bűntudat sokakban gyűlöletet kelt az új király ellen: Erzsébetben pedig - bár az előszóban a szerző „teljesen ártatlannak” nevezte - vad bosszúvágyat ébreszt. Garai nádorral csapdát állítanak: az anyakirálynő megbeszélésre kéri Károlyt, és mint annak idején Endrét a nápolyi összeesküvők, elszigetelt olasz kíséretétől, hogy egy híve kardjával halálra sebezhesse. Olaszainak kapitánya, Alberico hiába próbál Budán segítséget összehozni: Mária hívei előzönlök a várost és királynőjüket éltetik. A sebesült nápolyi királyt Visegrádra viszik, és ott kioltják életét.

Károly pünkösd királyságát és bűnhődését intő okulás versben meséli el a velencei szerző, de nem kevésbé fontosnak tartja, hogy, bár csak prózában, tudósítson a következményekről is. A délvidéki Károly-

párti felkelők Horváti János vezetésével fogságba ejtették a két királynőt, Erzsébetet megölték, Máriát pedig Novigrád kikötőjéből Nápolyba szállították, és Károly özvegyének kiszolgáltatták. Nagy Lajos leánya a velencei köztársaságnak köszönhette megmenekülését, amely - ahogy De Monacis rámutat - „Giovanni Barbadico kapitányt küldte oda jól felfegyverzett gályákkal. Ez nagy igyekezettel nemcsak gondos őrizetet nyújtott a tenger felől, nehogy Mária királynőt átszállítsák, hanem partra szállva erővel olyan ostrom alá vette a város perjelét” (a Horvátiakkal tartó Palisznai Jánost), „hogy kényszerítette foglya kiadására; ezt azután megszabadítva börtönétől és a keserves haláltól, hajón Zenggbe vitte”.

Velence kormánya Nagy Lajos halála után sietett jó viszonyt teremteni utódával. Díszes követséget küldött a két királynőhöz, szerencsekívánatait fejezte ki megkoronázásukhoz, és felajánlotta barátságát. Szent Márk köztársaságának érdeke volt Mária mellé állni a déli Adria két partjára kiterjedő nápolyi Anjou-hatalommal szemben: a magyar korona birtokában a nápolyi uralkodók több oldalról gyakorolhattak volna nyomást Velencére. De az új királynő apjának a város nem tudta megbocsátani Dalmácia elhódítását, ellene viselt háborút. És a velencei De Monacis, bár II. Károly verses történetében magasztalja a nagy király uralkodói érdemeit, prózai krónikájában, amit már nem Anjou Mária számára írt, nemcsak elítéli Lajost velencei politikájáért, hanem még a korabeli szóbeszédet is felhasználja, hogy kimutassa megérdemelt bűnhődését:

Nagy Lajos királysága
(Forrás: Internet)

„Lajos. a leghatalmasabb magyar király, aki gyakran megszegve a szövetséget a velenceiekkel szemben, minden emberi és isteni jogot felrúgott, méltán nyerte el ekkora igazságtalanság megérdemelt büntetését: hiszen élete vége felé anyja megátkozta, elsőszülött lánya, Katalin, a francia király fiának jegyese meghalt..., feleségének becsületét megrágalmazták, a főurak viszálykodtak, végül lelkileg betegen, testileg legyengülve, országát a legnagyobb egyenlenségben, gyűlölködésben, háborgásban és rettegésben hagyva, férfitud nélkül, szomorú halállal halt meg. A közhit szerint Isten akaratából történt, hogy bűne büntetése

képpen az elrabolt Dalmácia börtönözte be az elrabló hitvesét és leányát. És hogy ennek a nagy ellenségnek a leánya, akit a velenceiek ereje, túsza és tanácsai szabadítottak ki a dalmáciaiak kezei közül, évszázadokon át tanúsítja majd a velenceiek nagylelkűségét. »¹⁹

A gyakori külhoni hadjáratok ellenére Magyarország belső rendje továbbra is szilárd maradt. Ez a Károly Róbert idején megteremtett nyugalom kedvezően hatott a földművelés és a városi élet fejlődésére. A mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem fellendülése pedig pezsdítően hatott a kultúra fejlődésére is. Az uralkodó és a legnagyobb főurak udvaraiban elterjedt a lovagi életmód és kultúra. A XIV. században számos lovagvár épült. Egyik legjellegzetesebb emléke a négy toryú diósgyőri vár, ahol Nagy Lajos udvarával együtt évente több hónapot töltött itt. Az udvari tollforgatók, a krónikáírók örökítették meg az uralkodók legdicsebb tetteit. A Képes Krónika az árpád-házi királyok és Károly Róbert uralkodása alatti legjelentősebb eseményeket dolgozta fel. Ebben az időben különösen a városokban egyre több gótikus stílusú templomot és lakóházat emeltek. Bővült az iskolák hálózata: a kolostori iskolák mellett egyre több városban sőt faluban alapítottak iskolát. Sok fiatal jutott el külföldi egyetemekre. Lajos királyunk 1367-ben Pécsen alapította hazánk első egyetemét. Az Anjou-házi uralkodók idején az egyházi kultúra mellett megjelentek a világi műveltség egyes elemei is.

Az utolsó magyar Anjounak nem volt sem ideje, sem módja, hogy önálló politikai vonalat dolgozzon ki. Még kiszabadulása előtt az országnagyok férjét, Zsigmondot 1387-ben társuralkodóvá koronázták. A fiatal királynő korai halála után rá hárult a feladat, hogy megpróbálja átmenteni nagy elődei örökségét.

A fent megjelenített képek mellett az e fejezetben említett itáliai városokban és azokon kívül is számtalan festmény, szobor, dombormű és műemléképület utal az akkori idők magyarjainak jelenlétére. Itt most csak az Anjou-korban lelhető magyar nyomokra koncentráltam.

II. 2. Itáliai nyomok Luxemburgi Zsigmondtól a Hunyadiakig

Luxemburgi Zsigmond királyt (1387-1437) és német-római császárt (1410-) egy hozzá közel álló főpap, Branda da Castiglione bíboros, a művelt humanista, a század legokosabb emberének nevezte; de ezt az értékelést a hosszú életű uralkodó kétségkívül nem királysága első éveivel érdemelte ki. Villongások és összeesküvések, véres megtorlások és fel-fellángoló pártütő harcok tették viharossá ötvenéves kormányzása bevezető korszakát; fogságon, menekülésen, megalkuváson és hitszegésen keresztül jutott el trónja megszilárdításáig, s ez végül a császári koronához vezető lépcsővé vált számára. Ha életének későbbi korszakában döntő tekintéllyel szólhatott is bele az európai politikába és az egyház sorsának irányításába, a kezdeti időkben a királysága pusztán fennmaradásáért folytatott küzdelmek kötötték le energiáit.

A magyar koronához csak közvetve, Nagy Lajos leányával kötött házassága révén jutott.

A XIV. században megkezdődött gazdasági fejlődés Zsigmond idején is folytatódott. Az új uralkodó alatt azonban hazánk igen nagy veszedelemmel találta magát szemben: a félelmetes török birodalom már az ország déli határát fenyegette. Fél évszázados uralkodása alatt találkozunk véres pártharcokkal, a főúri ligák, érdekcsoportok éppúgy jellemzők e korra, mint a huszita mozgalmakkal és azok magyarországi hatásaival összefüggő küzdelmek.

Hogy a válságos évek küzdelmeiből elkövetett hibái ellenére győztesen került ki, abban döntő szerepe volt néhány befolyásos híve semmitől vissza nem riadó elszántságának és kitartó támogatásának. Ezeknek sorában a korabeli források ott említene a nagy tekintélyű hazai főnemesi családok sarjai mellett egy idegenből jött, saját erejéből feltört olasz kalmárfiút is, Filippo Scolari - vagy, ahogy később nevezték, Pipo Spanót - már tizenhárom éves korában elkerült szülővárosából, Firenzéből. Családja a politikai változások során teljesen elszegényedett, és a fiút Németországba induló kereskedők mellé adta segédnek. Onnan Zsigmond emberei kíséretében eljutott Budára, az olasz Luca Pecchia üzletébe, ahol ügyessége, a számadásokban való jártassága felkeltette az udvar figyelmét: először az esztergomi érsek, majd maga Zsigmond fogadta szolgálatába. Gyorsan emelkedett a ranglétrán és a király kegyeiben, akinek, egyik 15. századi firenzei életrajzírója szerint, már az első felkelés idején, alig huszonöt éves korában, felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tett. Mint a névtelen tudósító írta, az összeesküvő főurak váratlan támadásától csak az mentette meg Zsigmond életét, hogy Scolari saját várába fogadta; ide gyűltek azután a király fegyveres hívei is, akinek számos Zsigmondhoz való abszolút hűségét bizonyító tettei következtében a magyar uralkodó kitüntetésekkel és birtokadományokkal halmozta el megbízható hívét, bár Filippo vagyonának legnagyobb része feleségének, Ozorai Borbálának hozományából eredt. Gyors emelkedése és a rábízott fontos feladatok nem kis féltékenységet és irigységet keltettek az udvari körökben, de büszkeséggel töltötték el firenze honfitársait, akik magasztalva emlegették a törökkel szemben szerzeti hadvezéri érdemeit is. Egy firenzei szemtanú, Lorenzo Buondelmonte beszámolója alapján élettörténetének egyik szerzője legalább tizennyolc győzelmet tulajdonít neki a kisebb, portyázó csatározásokról nem is beszélve: a török eszerint rettegett tőle, és utána egyedül csak Hunyadi János volt képes győzelmesen nyomdokaiba lépni, „akit Spano serdülő ifjúkora óta nevelt, és aki a vezetése alatt folytatott sok háborúban már nevet szerzett” – ahogy Jacopo Poggio írja.

A legnagyobb győzelmet Belgrádnál aratta Pipo, ahol Leonardo Bruni arezzói történétíró szerint, csellel olyan sziklák alá csalta a törököt, ahonnan nagy tartályokból köveket zúdítva rá, több ezret megölt közülük.²⁰ Egy évtizednél hosszabb ideig látta el a déli határok védelmét; utolsó sikeres ütközetét 1426-ban már közszyéntől gyötörve vívta Galambócnál, ahova tíznapi székérút után, betegen érkezett. Több mint húszezer

halottra rúgott a törökök vesztesége, de kevéssel utóbb Scolari is belehalt betegségébe, hatvanéves korában.

Kevesebb dicsőséggel végződött Velence elleni hadjárata a dalmát városok miatt kitört háborúban. Zsigmond vissza akarta szerezni a Nápolyi László által Velencének átengedett fontos kereskedelmi támaszpontokat, de Szent Márk köztársasága túlságosan ragaszkodott évszázados viták tárgyát képező birtoklásukhoz, hogysem békés megegyezés születhetett volna. A magyar király hadserege Pipó Spano vezérlete alatt 1411 novemberétől a következő év februárjáig villámháborús lendülettel rohanta le Velence szárazföldi területeit: Istriát, Friulit és a trevisói síkságot, hetvenkét várost és várat foglalt el, és alkudozásokra indította a szorongatott köztársaságot. De tavasszal előnyomulása megtorpant, és egymás után adta fel hódításait. A szóbeszéd Pipót árulással vádolta: azt terjesztette, hogy Velence megvesztegette; valójában hirtelen betegsége miatt ott kellett hagynia a sereget, amely a király pénzzavarai miatt is veszített ütőképességéből. A hadjárat 1413-ban ötéves fegyverszünettel ért véget; Zsigmond erőfeszítéseit ekkor már német birodalmi és egyházi kérdésekre összpontosította.

Bizalmi emberét a hadvezetésen kívül messzire nyúló nemzetközi politikája eszközéül is felhasználta. Pipó az ország huszonnégy leghatalmasabb főura között tagja volt annak a Sárkány-rendnek, amelyet Zsigmond 1408-ban a hozzá hű országnagyok véd- és dacszövetségéként, a hitetlenek elleni harcra, de főleg a királyi ház és a tagok kölcsönös támogatására hozott létre; hosszú külföldi tartózkodásai alatt a rend tagjaiból kerültek ki az ország ügyeit vivő legfőbb hatalmi szervek.

1410-ben, mikor Zsigmondot a német választófejedelmek német-római királyi rangra emelték, a császári cím megszerzése érdekében diplomáciai küldetéssel bízta meg firenzei hívét az olasz államok megnyerésére. Scolari mint király képviselője fényes pompával körülvéve utazta be a félszigetet: megállt Ferrarában, Bolognában, Firenzében és Rómában, és eredményes tárgyalásokat folytatott Zsigmond céljai érdekében. Szülővárosában tett látogatása különös fénnel zajlott le: a szegény kereskedősegédként külföldre szakadt vendéget most háromszáz lovas kísérte; saját palotájában szállt meg, és negyvennapos tartózkodása alatt „lakomákat rendezett először a főrangúaknak, majd az egész népnek, és háza mindenki előtt nyitva állt; minden rangú emberrel szemben a legnagyobb bőkezűséggel viseltetett” — mondja Poggio életrajza.

A firenzeiek versengve igyekeztek a hatalmas uralkodó jobbkezeinek tekintett nagyúr jóindulatát elnyerni, mert az olasz fejedelmek állandó háborúskodásai közepette, városuk függetlenségének megőrzése érdekében nélkülözhetetlennek tartották a félsziget politikai életében aktív szerepet játszó magyar uralkodó támogatását. A milánói Viscontiak már Nagy Lajos óta folyó terjeszkedési kísérletei, majd később Nápolyi László fegyveres foglalásai a szomszédos pápai területeken nemcsak Itália hatalmi egyensúlyát, hanem a gazdag kereskedőváros alapvető érdekeit, önálló létét fenyegették, és Firenze a veszélyt rugalmas és éber politikával, a túlerő ellen szövetkező ligák életrehívásával, vagy békeszerző diplomáciai

közvetítésekkel igyekezett kivédeni. Mindehhez támaszt keresett a magyar uralkodónál, hiszen ezt nápolyi, velencei érdekeltségei és a pápai udvarhoz való viszonya szorosan összekapcsolták Itália eseményeivel, és nemegyszer fegyveres beavatkozásra készítették. És ha a magyar Anjouk és a Nápolyi-ház ellentéteiben, majd Johanna és Kis Károly összeütközésében a firenzei kormány hajlékony diplomáciával tudta elkerülni az egyik fél ügye melletti határozott kiállást, ha Johanna segélykérő leveleire üres ígéretekkel válaszolt, miközben a támadó hadjáratot vezető Lajoshoz hódoló követséget küldött, ebben az az óvatos megfontolás vezette, hogy itáliai szövetségese kedvéért sem kockáztathatja a magyar uralkodó jóindulatának elvesztését. A firenzei kancellária művelt humanista vezetője, Coluccio Salutati csiszolt latinsággal fogalmazott, mintaszerű levelei egyikében jónak látja ezt Johanna értésére adni Lajos királyról szólva: „Bennünket, államunkat és minden firenzeit együttesen és külön-külön segített, pártolt, és velünk teljes kegyelmességgel és humanitással bánt.”²⁵ A kancelláriának vagy ötven levele ebből a korból magyar ügyekkel foglalkozik, és Nagy Lajos idejéből mintegy negyven, Magyarországra indított firenzei követségről maradtak fent adatok: a követek közt a legtekintélyesebb firenzei családok, így a Strozziak és Peruzziak nevei is szerepeltek.

A szoros kapcsolatok Nagy Lajos halála után, Mária és Zsigmond uralma alatt is megmaradtak. Firenzének a politikai szempontokon túl komoly gazdasági érdekei is fűződtek Magyarországhoz. Az itáliai műveltség akkori fővárosa nemcsak szellemi és művészeti vonatkozásban vívott ki magának nemzetközi tekintélyt: a kereskedői és pénzemberei is komoly súllyal tettek szert Európa különböző országaiban., majd a Medici-bankházak komoly hatalommá nőttek, és már Károly Róbert korában szerepet játszottak. Magyarországon is van adat a Spini-bankház képviselőjéről, Nagy Lajos alatt pedig firenzei kereskedő cégek kirendeltségei is megtelepedtek Magyarországon. De most ezekre nem akarok kitérni, mivel ezek olasz nyomok hazánkban és nem fordítva.

A hosszú évtizedekig elhúzódó ellenségeskedésből végül is Velence került ki nyertesén: kezében maradtak a dalmát városok és Magyarország többé nem veszélyeztette birtoklásukat.

Zsigmond számára már Dalmácia kérdése másodrendűvé vált német-római királyi új méltósága jogcímül szolgált, hogy szorosan vett magyar királyság érdekszférájába tartozó területeken túl politikai befolyását s német és itáliai államokban is érvényesítse. Olasz orvosa, a neves Guglielmo di Santa Sofia már évekkel ezelőtt mint nagyratörő lelket jellemezte a mantovai követnek. Most megnyílt az út. Zsigmond messzeágazó terveinek egyik sarkalatos pontja az egyház helyzetének rendezése volt. A pápaság háromnegyed évszázados avignoni távolléte, majd közvetlenül utána a kettős pápaválasztással bekövetkezett nagy egyházszakadás nemcsak politikailag osztotta meg az európai országokat, hanem a papság fegyelmének meglazulására, életmódjának és felfogásának elvilágiasodására vezetett. Ennek természetes következménye volt a hitélet válsága, és az az egyre nyomatókosabban jelentkező igény, hogy a

vallás tanait és előírásait megtisztítva a torzulásoktól, régi érvényükben állítsák vissza. A hitújító mozgalmak sikere és gyors terjedése nyilvánvalóvá tette a gyors orvoslás szükségességét. Zsigmond új, egyes zsinat összehívásával akarta a pápaválasztás és az egyház gyökeres reformjának sürgető kérdését megoldani. Az 141-ben összeülő konstanzi zsinaton az egyház látszólagos egységét helyreállították. A zsinaton résztvevők nagy száma – 29 bíboros, 33 éresek, 250 püspök, 100 különböző világi fejedelem, kísérek, szolgák stb. – Zsigmond elgondolásának diadalát jelentette, a kézzelfogható eredmények csak három évig tartó viták, alkudozások és diplomáciai tárgyalások árán jöhettek létre, amelyekben a magyar király vezető szerepet játszott. Sikerült az egyházzsuzsuzkadást végleg megszüntetni egy új, végleges pápa, V. Márton megválasztásával, rendezni a főpapi kinevezésekre vonatkozó vitás kérdéseket és mályán eretnekként megégetni Husz Jánost és társát. Az egyházi reformok megvalósítását ugyan egy későbbi zsinatra halasztották, de az elért eredmények is elegendők voltak ahhoz, hogy a zsinat felett mintegy védnökséget és ellenőrző befolyást gyakorló Zsigmond nemzetközi tekintélyét megnöveljék. Mindez jó alapot teremtett a távolabbi és végső célja, a császári korona elnyeréséhez.

Hogy Zsigmond a császárságig eljusson, még súlyos akadályokkal kellett megküzdnie. 1419-ben meghalt bátyja cseh trónját elfoglalva, a fékezhetetlen erővel dúló huszita vallásháború középpontjába került, és több súlyos vereség után magyar királysága északi területét sem tudta megvédeni a csehek becsapásaitól és kegyetlen pusztításaitól. Hadvezére, Pipo Spano felvidéki hadműveletének kudarcát véres megtorló akciói sem tudták ellensúlyozni, annál kevésbé, mert az újonnan jelentkező török nyomás hamarosara a déli határra szólította.

További nehézségeket okozott az itáliai helyzet is: Milánó hercege címének adományozójához, a német-római királyhoz fordult támogatásért. A hagyományos hűbéri viszonyra hivatkozva, leveleivel és követei útján előszóval is éveken keresztül ostromolta Zsigmondot, hogy fegyveres segítséget küldjön közös ellenségük, Velence ellen, és vesse latba érdekében uralkodói tekintélyét a Milánó-ellenes liga többi tagjánál. De írt Visconti Zsigmondon kívül befolyásos híveinek: Garai Miklós nádornak, a zágrábi püspöknek, a király apósának, Cillei Hermann-nak és a birtokát veszített Brunoro della Scalának és Marsilio da Carrarának is, akik Verona és Padova Velencéhez csatolása óta a budai udvarban találtak menedéket, és a király követsegekre is felhasználta őket.

A liga megalakulásának évében, 1426-ban Filippo Maria Visconti, Milánó hercege négy követet is küldött egyszerre Budára, hogy Zsigmondot fegyveres beavatkozásra bírja. Arra akarta rávenni, hogy Brunoro della Scala parancsnoksága alatt küldjön sereget Verona, a Scalák volt székvárosa irányába, Velence erőinek megosztására. Sürgetően fejtegette, hogy az itáliai helyzet megoldása nem tűr halasztást, és a német-római királynak mint felső hatalomnak azonnal közbe kell lépnie: a török veszedelem és a csehországi zavarok kiküszöbölése később is sorra kerülhet, ha az olasz félszigeten már helyreállt a nyugalom. Ékesszólóan ecsetelte a királynak, milyen örömmel és

reménykedve néz jövőtele elé hercegségének lakossága, amely Zsigmondtól várja szorongattatásai megszüntetését.

Zsigmond a császári korona érdekében fontosnak tartotta ápolni a jó viszonyt az erős milánói fejedelemmel. Komolyabb haderőt ugyan nem tudott küldeni, de Jubar János veszprémi püspököt és Brunoro della Scalát a következő évben diplomáciai küldetéssel bízta meg Észak-Itáliában, és Savoya és Milánó közt is létrejött a megegyezés. Rá egy évre Visconti Velencével is kénytelen volt békét kötni, bár ez igen rövid életűnek bizonyult: a harc újra fellángolt 1431-ben, hogy két évvel utóbb újabb békével érjen véget.

Közben tovább folytak a tárgyalások Milánó és Buda között a két állam közti szoros szövetségről, és a német-római király elérkezettnek látta az időt, hogy méltósága szentesítésére a hagyományos lombard vaskoronával, Itália királyainak jelvényével megkoronáztassa magát. 1431 őszén ünnepélyesen bevonult Milanóba, és novemberben végbement a szertartás; előtte, augusztusban, a megbízottak a szövetségi szerződést is aláírták. De a bizalom a két szövetséges között nem nyugodhatott túl szilárd alapokon: a fennmaradt híradások szerint a király milánói tartózkodása alatt a város ura jobbnak látta egy távolabb fekvő várba zárkozni. Az állandó átalakulásban levő politikai tömörülések, a béke és háború hullámozó váltakozása, a szövetségesek cserélgetése, a zsoldosvezérek ide-oda vándorlása a szemben álló frontok között, maguknak a fejedelmeknek pálfordulásai - II. Johanna nápolyi királynő, Nápolyi László sodró vérmérsékletű húga előbb Aragóniai Alfonzot, majd vetélytársát, III. (Anjou) Lajost jelölte ki örököséül - indokoltá tették az óvatos fenntartásokat a barátsági szerződések, az ígéretek és kötelezettségek értékét és hosszú életét illetőleg, és a magyar király elég jártasságot szerzett kora diplomáciájában és az olasz ügyekben ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjon az adott körülményekhez.

Milánó itáliai útjának csak első állomása volt: a végcélnek Rómát, a császári koronát tekintette. Mint elődei, ezt a birodalom régi fővárosában, a legfőbb egyházi hatalom kezéből készült átvenni. De a pápaság éppen akkor belső politikai válságai egyikével küzdött: az 1431 februárjában megválasztott egyházfőnek, IV. Jenőnek először a birtokszerző római oligarchák, a Colonnák összeesküvését kellett felszámolnia, majd az új, Bazelben összeült zsinat ellenséges állásfoglalásaival szembenéznie. Zsigmond 1432 nyarán Sienába, a régi császári hűbéres városba vonult, hogy ott várja be a pápa jóváhagyását római útjához. A tárgyalások sokáig elhúzódtak, és Siena városa, amely nagy izgalommal készült a magas látogatásra, nem sejtette, milyen tartós vendéglátásra kell berendezkednie.

Először egy szálláscsináló udvari embert küldött a császár, majd július 1-én hét olasz és egy magyar főúr érkezett kétszáz lándzsából álló előhaddal, végül maga Zsigmond is megindult Luccából; örömtüzek és harangszó közepette vonult Siena felé. Egynapi járásra előtte haladt helytartója, Hédervári Lőrinc háromszáz lovassal, majd július 12-én a császár menete is feltűnt a város kapujánál. Tommaso Fecini sienai krónikájában

nagy részletességgel számol be az emlékezetes eseményről:²¹

„...Ott volt az egész városi vezetőség és az előkelőségek, mind kettesével felállva. A városi urak előtt az egész papság, keresztekkel és ötven jelvényhordozóval, és a szép baldachin, amelyet a császár, a milánói herceg és a város és a nép vágott kétféle címe ékesített.” A menetben három, bársonyba öltözött sienai polgár vitte a három zászlót, a tanácsurak pedig három kötegben a város kulcsait. A császár elé érve „mind letérdeltek, ez pedig megáldotta és felállította őket. Közben a zászlósúrok átadták neki a kulcsokat, ő átvette és megcsókolta, majd visszaadta az uraknak ezekkel a szavakkal:

«Legyetek ti magatok városotok, Siena őrzői.» Ezután a baldachin alá lépett, és az említettek egész kíséretével Szt. Márta templomáig vonult; ahogy leszállt a lóról, lába kelt a lónak is és a sátnak is.”

A krónikás nem győzi felsorolni a császár kíséretének tarka tömegét: különösen az udvar előkelőségeinek idegen nevei hozzák nehéz helyzetbe. Az akadályt úgy kerüli meg, hogy a hivatali méltóság mellett csak a keresztnéveket jegyzi fel az utókor számára, valamint az egyes urak embereinek számát. Az udvartartás tartozékait is elszámolja: Zsigmond orvosait és káplánjait, a hatvan lovagot ötszáz lovasával, a trombitásokat, síposokat, bohócokat, szakácsokat és dobosokat. A seregszemből a hölgyek sem hiányoznak, akik a következő napokban érkeztek meg az udvar nyomában. Becslése szerint annyi ember sereglett ide, hogy lovaik száma 1532-re rúgott. Ehhez járult még a császárt követő katonaság:

„Csak magyarokból és németekből több mint ezer lovast és puskást számláltunk pattantyúkkal: ezeket először látták erre felé. Volt még ezer gyalogos és ötszáz magyar íjász.”

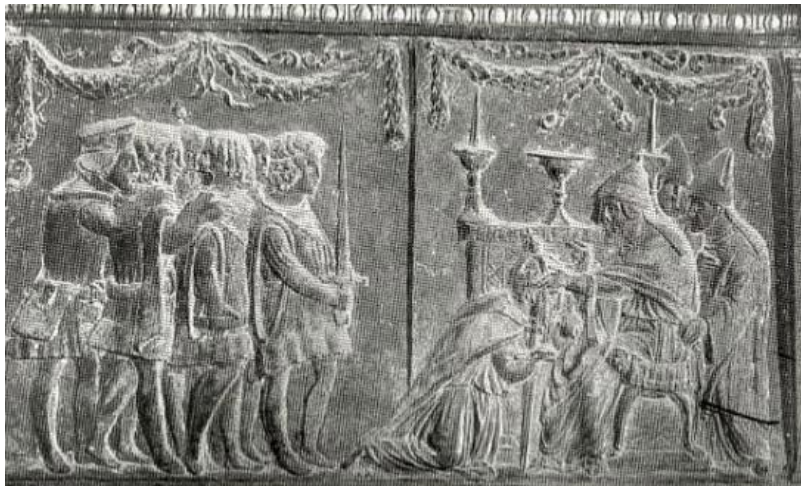
Ekkora tömeg ellátására elenyészőnek tűnhetett a sokféle válogatott élelmiszer, amivel a város előkelő vendégének ajándéku kedveskedett: átadott többek között „tíz nyúzott kövér borjút, húsz tinót, tíz rúdnyi csirkét, öt rúd kappant, öt rúd tyúkot, két rúd kacsát, tíz kalitka kövér galambot, nyolc kalitka kisebb, dúcban nevelt galambot, hat véka tojást és nagy rakás gyümölcsöt; tíz tábla aranyozott marcipánt, húsz tábla

édes nyalánkságot, húsz nagy zacskó cukorkát, száz flaskót fehér és vörös borral, negyven nagy kettős gyertyatartót, húsz csomó gyertyát, negyven zsák fehér kenyeret, négy zsák édes köményt, mindenféle fehér és sötét húsvadát, édes borokat és más ínycsiklandókat.” A kaputól a szállásig a házakat címeres zászlók díszítették; este örömtüzek és harangzúgás ünnepelte az eseményt. Másnap a városi tanácsurak tisztelegtek a császárnál, és elefántcsont ládában 4000 arany forintot nyújtottak át az egész város nevében; ezután a püspökök, kanonokok és a kórház ajándékai következtek. De megjelentek Zsigmond előtt a különböző céhek küldöttségei is: „először a bankárok, a gyapjú- és selyemszövőök, fűszeresek, takácsok, ötvösök, negyven ács, kovácsok, hentesek, szabók, borbélyok, tímárok, cipészek, szűcsök és az összes kisebb mesterségek rendben egymás után”.

Augusztus 3-án a városháza előtt ácsolt hatalmas emelvényen trónolva, a császár udvara és a városiak jelenlétében törvényt ült, jogokat és kiváltságokat adományozott Sienának, a nép pedig hűséget esküdött. A gyűlést táncmulatság követte: kétszáz díszes öltözetű ifjú nő táncolt nagy ildomossággal az udvar és a város előkelőségeivel.

Az első napok ünnepeit lezajlottak, de Zsigmond nem gondolt a távozásra. Az idegenekkel zsúfolt kis toszkán város növekvő nyugtalansággal figyelhette a pápai, milánói és firenzei követek jövését-menését, az évszakok múlását, miközben császára változatlanul körében időzött; három udvari embere, köztük a magyar Péter, nem is érte meg az elutazás napját: Sienában temették el őket. A magas vendég ott-tartózkodása a városnak havonta 18.000 forintjába került; emellett a császár, aki közismert volt szertelen költekezéséről és gyakori pénzzavarairól, távozásáig összesen 103 000 forintot vett fel kölcsön Sienától, és adóssága fejében zálogot hagyott.

Végre 1433 áprilisában megnyílt az út Róma felé: 25-én a császár, köszönetet mondva a kilencnapos vendéglátásért, a sienaiak nagy megkönnyebbülésére kivonult a városból véget nem érő kíséretével, hogy május 31-én, pünkösdi vasárnapján a Szent Péter-templomban a pápa kezéből végre elnyerhesse a régen áhított császári koronát. De képmása ottmaradt hűbéres városában: a sienai dóm padlóján a Domenico di Bartolo rajza után készült díszes mozaik örökíti meg trónján ülve, koronás, csúcsos süvegben és palástban főemberei között.

Balra: IV. Jenő pápa császárrá koronázza Zsigmondot. Filarete domborműve a római Szt. Péter Bazilika kapuján. (Forrás: Florio Banfi i.m.)

Róma is megőrizte utolsóelőtti császárkoronázása emlékét. A Szent Péter-bazilika bronzajtáján Filarete két domborműve ábrázolja a koronázási szertartást, valamint a pápa és a császár ünnepi menetét. A hajlott hátú, szakállas császárt kísérő páncélos lovagok és hosszú hajú, nagy bajuszú urak éles ellentétet alkotnak a pápa környezetének borotvált, rövid hajú, olaszos öltözképpel alakjaival. Mintha két külön világ találkozását jelenítené meg a

szobrász: a középkor és a rene-szánsz, a szigorú erkölcsű lovagvilág és az élet szépségeit kereső, új típusú ember első érintkezését. Az a mintegy ötven, név szerint ismert magyar főúr és köznemes, egyházi és udvari ember, aki a hosszú milánói és sienai tartózkodás után, háromhónapos római látogatása alatt Zsigmond környezetének zömét alkotta, alkalmat nyert, hogy sokáig ismerkedjen az új életforma és szellem különböző megnyilvánulásaival, és átalakító hatásukat hazájába visszatérve magával vigye és továbbadja. Ahogy magával vitte az ifjú Hunyadi János is, aki ugyancsak elkísérte uralkodóját itáliai útjára, de olasz életrajzírói szerint Milánóban maradt Visconti udvarában, és két éven át ennek hadvezére és veje, Francesco Sforza mellett fejlesztette tovább Filippo Scolariótól nyert hadtudományi ismereteit. Bonfini története szerint Zsigmond kíséretében ő volt a legkiemelkedőbb jelenség: délceg tartása, díszes öltözeke mindenütt feltűnt, és az udvar hölgyei legszívesebben őt választották táncosukul. Hunyadi később is megőrizte barátságát Viscontival és Sforzával, levelezett a neves humanistával, Poggio Bracciolinival, és szívesen tartott szolgálatában olaszokat: gyermekeinek dajkája, uradalmainak intézője, seregének hadmérnöke, Paolo Santini is közülük került ki.

Mikor Zsigmond római koronázása után elhagyta Itáliát, hogy az 1431-ben megnyílt bázeli zsinaton részt vegyen, Hunyadi is eltávozott Visconti udvarából, akinek viszonya a császárhoz elhidegült, miután ez Jenő pápa közvetítésével újabb fegyverszünetet kötött Velencével. Uralkodójának európai távlatú, szétágazó politikája, messzire néző tervei és sokoldalú érdeklődése az ő sorsára is döntően kihatottak, mint annyi más, az udvar hatósugarában élő honfitársára.

Német-római királlyá választása óta Zsigmond többet időzött külföldön, mint magyarországi székhelyén: a konstanzi zsinat és a vele kapcsolatos nyugat-európai útjai, a csehországi zavarok, hosszú itáliai tartózkodása, majd a bázeli zsinat folytonos vándorlást tettek szükségessé, és ebben környezete is osztozott: szolgálattelvő udvaroncái, legközelebbi munkatársai és bizalmi emberei, egyházi tanácsadói és követei, akik nagyrészt a magyarok, első királysága alattvalói közül kerültek ki. Az uralkodó és kísérete eközben nemcsak fejedelmekkel és főpapokkal, hadvezérekkel és politikusokkal találkozott, hanem megismerkedett a humanista műveltség akkori legkiemelkedőbb és legnagyobb hatású képviselőivel is.

A konstanzi zsinaton került kapcsolatba Zsigmond udvara az ott jelenlévő firenzei Poggio Bracciolinivel, a klasszikus latin írók szenvedélyes kutatójával, aki éppen akkor keltett nagy feltűnést kedves szerzői ismeretlen kéziratának felfedezésével. Ugyancsak Konstanzbán újította fel a császár ismeretségét a tudós Pier Paolo Vergerióval, aki 1410-ben a pápa követeként már járt nála. Vergerio mint filozófus, történetíró, műfordító és szónok szerzett hírnevet; a zsinaton Zsigmond kíséretéhez csatlakozott, vele ment francia és spanyol útjára, levelei, beszédei megírásában segítségére volt, majd Magyarországra is követte. Haláláig, 1445-ig ittmaradt; először a budai udvarban, majd Zsigmond halála után Nagyváradon, Vitéz János püspök vendégeként élt, és folytatta írói és oktatói munkássá-

*Antonio Filarete: A Castel Sant'Angelo (Szt. Angyal) vár ura fogadja IV. Jenő pápát és Zsigmond császárt, Vatikán város/Róma, Szt. Péter-Székesegyház
(Forrás: Flori Banfi i. m.)*

*Zsigmond császárrá koronázása, Siena, Állami Archivum
(Forrás: Florio Banfi i. m.)*

gát. De kettejükön kívül számos más olasz humanista is összeköttetésbe került a császárral. Ciriaco de Pizzicollianconai műgyűjtő és régész, Bracciolininhoz hasonlóan antik kéziratok felkutatója, Sienában került össze Zsigmonddal; elkísérte Rómába, és miközben kalauza volt a régi római maradványok megtekintésénél, latba vetette ékesszólását, hogy a császárt rávegye, tiltsa meg az értékes emlékek köveinek széthordását. Római tartózkodása alatt koronázta Zsigmond költővé régi szokás szerint a Capitoliumon a palermói Antonio Beccadellit, híressé vált *Hermaphroditus* című, sikamlós latin versciklusáért. A szellemes, csipős nyelvű Francesco Filelfo költő mint követ került összeköttetésbe az uralkodóval, levelezett vele, és diplomáciai küldetéseken is szolgálatára állt.

A nagy nevek mellett közvetítői voltak az antik világ öröksége és a világ jelenségei felé tudományos érdeklődéssel forduló új humanista életszemléletnek azok a művelt férfiak is, akik a legfontosabb olasz városok követeiként fordultak meg Zsigmond udvarában: a velencei Marco Dandolo, Tommaso Mocenigo, Pantaleone Barbo, Andrea Contarini, valamennyien vezető patrícuscsaládok tagjai; a firenzei Rinaldo degli Albizzi és Giuliano Nello és a többiek:

Bartolomeo Musca, Giacomo di Forlí, Bertoldo Orsini, Filippo del Bene és mások. Még az egyházi férfiak, a pápa követei is az új kultúra képviselőivé váltak: így Francesco Zabarella bíbornok és Ambrogio Traversari kamalduli rendfőnök, de elsősorban Branda da Castiglione bíboros, Piacenza püspöke, aki hosszú időt töltött Magyarországon.

Budán volt már 1412-ben, mint a pápa küldötte, majd a konstanzi zsinaton szerepelt Zsigmond mellett, és utána visszatért Magyarországra. A veszprémi és kalocsai püspökséget vezette, volt óbudai nagyrépost is, és sokat tett az óbudai egyetem szervezéséért. nagyrépost is, és sokat tett az óbudai egyetem szervezéséért. Ő gondoskodott az elhelyezéséről a nagyrépostság épületében, és évekig az egyetem kancellári teendőit is ellátta. Az alapításról kiadott pápai bulla hittudományi, jogi, orvosi és szépművészeti karok felállítását rendelte el, és az egyetem tanárainak és tanulóinak ugyanazokat a kiváltságokat biztosította, mint a párizsi, bolognai, oxfordi és kölni egyetemek esetében. Az egyetem tanárai közül többen; így az olasz Taddeo de Vicomercato jogtudós, Zsigmond tanácsadói voltak a konstanzi zsinaton. De állandó tanácsadója volt mint képzett kánonjogász Branda da Castiglione maga is, aki a zsinat után a húszas években újra Budán élt, és vezette az egyetem ügyeit. Talán itt szerzett gyakorlata indíthatta arra, hogy otthon is hasonló kezdeményezésbe fogjon: erre utal az általa 1426-ban alapított paviai főiskola, ahol 24 ösztöndíjast fogadtak: kijelölésükre a paviai és piacenzai püspökök mellett a veszprémi káptalan nyert jogot. Branda magyarországi emlékeit őrzi Castiglione d'Olona-i palotájában Veszprém látképe, és ugyanott a templom keresztelőkápolnájában egy Heródes lakomáját ábrázoló festmény, melyen az asztalnál ülő alakokban a művész, Masolino da Panicale - egyes kutatók szerint - Brandán kívül Giovanni Dominici pápai legátust és Filippo Sclarit is megörökítette, sőt a legfiatalabb alakban némelyek az ifjú Hunyadi Jánost vélik felismerni.

Mikor 1436 januárjában a firenzei humanista körhöz tartozó Ambrogio Traversari szerzetes rendfőnök IV. Jenő pápa követeként Zsigmondnál járt, ez felszólította, ne mulassza el végigjárni Budán épült palotáját. Traversari a latin szerzőktől kölcsönzött ékesszólással áradozik élményéről:

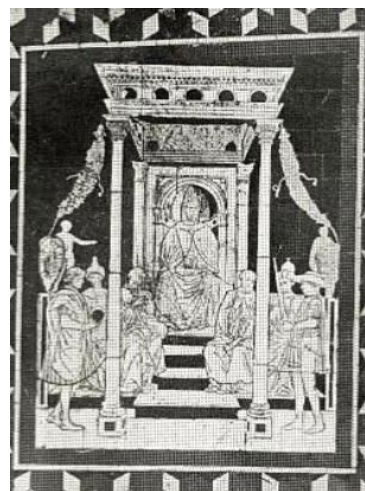
„...mérhetetlenül hálás vagyok, kegyelmes Császár, hogy mielőtt Magyarországot elhagynám, részesíteni akartál a legszebb és legnagyszerűbb látványban, amit valaha is megpillanthattam... nagy csodálattal és a legnagyobb bámulattal szemléltük meg az általad épített palotát: olyan hatalmas épület, hogy nézetünk szerint az egész földkerekségen nem lehet nagyobbat találni...” „...minden részét olyan nagyszerűen és ízlésesen alkották meg, hogy szépségét már semmivel nem lehet növelni...” „a vízmedencéket és kerteket is körüljártam... átmentünk, hogy megtekintsük a nagyméretű kerengőt, ahonnan csodálatos és nagy gyönyörűséget keltő kilátás nyílik”.²²

Traversari szónoki bőkezűséggel adagolt bókjai merőben más képet jelenítenek meg Luxemburgi Zsigmond székhelyéről, mint negyven évvel korábban a mantovai követ lekicsinyló beszámolóí. Mintha bevezető

akkordjai lennének a hízelgő dicséreték hosszú füzérének, amivel pár évtizeddel később a humanizmus szócsövei nagy hírű magyar utódát halmozzák majd el.

Itália XV. századi három legnagyobb krónikása Lorenzo De Moncis²³, Gasparo Zancaruol²⁴ és Zorzi Dolfin²⁵ voltak, akiknek munkáiból Marciában őriznek néhányat.²⁶ Egy másik fontos krónika kézirata Antonio Morosini munkája, amely Marco Foscari dőzse tulajdonában volt, de ma már Bécsben található. A marciai levéltárban egy XIX. századi másolat van. Ezen krónikák mindegyike széles teret enged a Magyarországhoz fűződő kapcsolatoknak és konfliktusoknak, amelyek a köztársaság számára központi fontossággal bírnak. De Monacis 1354-ben abbahagyta a krónikája írását. Ő az a krónikáíró, aki a kancellária kitűnő tagjaként sokszor járt diplomáciai küldöttségben Magyarországon. Flaminio Corner 1758-ban publikálta krónikáját, valamint egy rövid, latin nyelvű poémáját is kiadta a Krónika függelékeként, amelyet az 1382-86 közötti időszak magyar eseményeinek szentelt, s ebben szenvedélyesen védi Máriát és Erzsébet anyakirálynőt Durazzói Károly meggyilkolásának vádjától.

Zsigmond fél évszázados uralmának nagyon ellentmondásos a mérlege. Megszerezte a császári koronát s a cseh trónt, de nem tudta megtörni a bárói ligákat, s a déli végeken állandósult a török veszély. Igaz ugyan, hogy délen védelmi vonalat építtetett, amelyet városai, iparosai jóvoltából, már ágyúkkal is fel tudott szerelni és dunai ágyús hajóhaddal is fedezhe-

Zsigmond császár és udvara. Domineco di Bartolo mozaikja a sineai dóm padozatán (Forrás: Florio Banfi i.m.)

tett. A török portyázást, beütéseket azonban ez még nem akadályozta meg. Ezekről különösen Erdély szenvedett. A védelem rendszerében akkor következett be fordulat, midőn 1440 körül Hunyadi János került a déli várak és hadak élére. Hunyadi nem főúri, hanem román származású magyar nemesi család fiaként katonai szereplésével küzdötte fel magát: apród, csapattiszt, zsoldos parancsnok volt egymás után, míg végül elnyerte a végvonalt vezető tisztségeit, amelynek betöltésére a régi feudális nagyurak nem szívesen vállalkoztak, de nem is voltak alkalmasak. Hunyadi, aki Itáliában és Csehországban is megfordult Zsigmond

Breviárium Attavante miniatúrájával: Pál apostol prédikál, elől a hallgatóságban Mátyás király, mellette a térdelő Corvin János és Beatrix. Róma (Forrás: Jászay Magda i. m.)

kíséretében, jól ismerte a korszerű hadviselést, a zsoldos seregek felépítését és a huszita hadiszekerek alkalmazását egyaránt. Még fontosabb volt, hogy bár maga is a feudális nagyurak pályáját futotta be, mégsem azok példáját követte a védelem megszervezésében. Számos birtokadományt kapott, úgyhogy 1441-ben már 4 millió hold ura s ezzel az ország legnagyobb birtokosa lett. E roppant vagyont és hatalmat azonban, személyes célok helyett, valóban az ország megvédésére igyekezett felhasználni. A nemzetközi politika terén barátja, Vitéz János váradi püspök, az első hazai humanista kör megszervezője volt segítőtársa és tanácsadója.

Giovanni Battista Ricci (?): Corvin Mátyás könyvtárának alapítása, festmény, Vatikán (Forrás: Jászay Magda i. m.)

Az 1442-i török beütés után Hunyadi az aktív védelem elvét alkalmazta. „Hosszú hadjáratában” (1443-44) hadiszekereivel egészen a Balkán-hegységig nyomult, új reményt ébresztve a török által leigázott népek körében. Egy újabb vállalkozás során a magyar sereg Várna mellett, Bulgáriában (1444) vereséget szenvedett, miután I. Ulászló király (1440-1444) egy vakmerő, de meggondolatlan lovasroham élén elesett. A kiskorú V. László (1445-1457) alatt azonban Hunyadi mint kormányzó folytatta a felkészülést. Erőfeszítéseit a török által ostrom alá vett Nándorfehérvár, a mai

Belgrád felmentése, a vár falai alatt kivívott jelentős győzelem (1456) koronázta meg, amelynek érdekében népi tömegeket, sőt huszita erőket is hajlandó volt mozgósítani. Hunyadi rövidesen elragadta a járvány, s halála után a párharcok újra kitörték. A török előnyomulás azonban még több mint két nemzedékre elakadt. A középkori magyar állam időt nyert arra az utolsó, nagy politikai kísérletre, amely Hunyadi János fia: Mátyás király nevéhez fűződik, s ő alapozta meg ez utóbbinak hírevét Itáliában, s mint trónralépésében is Hunyadi János emlékének volt döntő szerepe. Mátyás király idei itáliai magyar nyomokról, emlékekről a következő számunkban írok.

II. 3. Magyar rabszolgasorsok Itáliában

A középkori Magyarország népének drámai arányokban való fogyatkozását kétségkívül az örökös háborúk okozták, amely tulajdonképpen már a tatárjárástól számítható. Nagy vérvesztése volt az országnak a török hódoltság alatti időkben. A nagyszámú elhalálozáshoz hozzájárultak a lakosság lélekszámának nagyarányú csökkenéséhez az országos vagy országrészekre kiterjedő éhínségek, a nyomukban fellépő járványok.

A történelmi vérvesztéseinknek van még egy fontos, egyáltalán nem elhanyagolható, de két évtizeddel ezelőttig kevésbé figyelembe vett tényezője: a békés lakosság elhurcolása, amely egyaránt sújtott nőket, férfiakat, gyermekeket. Italiai vonatkozásban íme néhány tény: a török embervásárokon olasz rabszolgakereskedők vásárolták meg elhurcolt magyarjainkat, majd tovább szállították őket keresztény országokba, elsősorban az itáliai államokba.

Ha visszatekintünk a Mohácsi tragédia előtti időkre, amikor a magyar rab még viszonylag ritka árucikk volt, találni dokumentációt hányatott, szomorú életükről a sok száz év előtti jegyzőkönyvek és okiratok szürke papírtengerében.

Voltaképpen az egyházi és világi jogszabályok értelmében keresztény országok lakói keresztény rabszolgát már régóta nem tarthattak volna. Ám a pestisjárványok során megfogyatkozott dolgos kezek pótlására - olykor különböző ürügyekkel, olykor még ezeket is sutba dobva - továbbra is igénybe vették a rabszolgák munkaerejét, főleg a házimunka ellátására. Iris Origo, a XV. századi Itália gazdasági viszonyainak jeles kutatója szerint az itáliai városok minden valamirevaló polgárcsaládjá tartott egy-két, olykor több rabszolgát, akiket a török rabszolgavásárokon vettek az olasz kalmárok, majd busás haszonnal továbbadtak az itáliai és egyéb városokban.

Jóval Mohács előtt, a XV. század végén egyedül Genova város polgárainak háztartásában több tucat magyar rabszolga dolgozott - kivétel nélkül nők. Körülbelül ugyanannyi bosnyák, szerb, albán és bolgár rabnő is szolgált ebben a városban, vagyis olyan nemzetek szülöttei, amelyek ekkor - Itáliáért is harcolva - élet-halál küzdelemben álltak az oszmánnal, s nemcsak keresztény voltuknál fogva, hanem politikailag is szövetségesei voltak az olasz államoknak. Erre hébe-hóba rá is döbbsentek a hatóságok, néha még a jobb érzésű magánosok is, és felszabadították - nemegyszer

súlyos feltételek, vételár-visszafizetési kötelezettség mellett - a magyar rabszolgákat.

1418-ban a magyar Irena Prém a genovai városi hatóság rendeletére, mint keresztény személy, megszabadul a rabszolgaság állapotából, de ennek fejében tartozik tizennégy éven át cselédként Cattaneo Doria polgárt szolgálni, hogy az a leány volt gazdájának, Antonio Cibónak kifizesse a leány eredeti vételárát, a kilencven lírát.

1447-ben a magyar Magdaléna gazdájától. Andrea Bacisalupótól teherbe esik. Megszüli Benedetto nevű fiúgyermekét, akit atyja elismer természetes gyermekeként - de az anya továbbra is rabszolga marad. 1453-ban Ilona magyar rabszolgánő gazdája biztosítást köt arra az esetre, ha rabszolgánője belehalna a szülésbe, miáltal százhetven líra kárt szenvedne el. 1471-ben egy másik - harminchárom éves - Ilonát bizonyos Spinola Brigida és Battistina nevezetű apácák adásvételi szerződéssel ruháznak át Stefano de Clavara polgárra. 1479-ben a magyar Mária a városi tanács határozata alapján szabadul a rabszolgasorból - de százötven lírát tartozik fizetni a megváltás fejében.

Ezek a magyar rabszolgánők csaknem kivétel nélkül fiatal magyar leányok voltak, és a Chios szigeti nagy rabszolgapiacon kerültek török kézről az itáliaiak tulajdonába.

Érdekes, hogy Velencébe csak a XVI. század kezdetétől áramlik be a magyar rabszolgák tömege; a XV. századból csupán egyetlen adattal rendelkezünk: 1445. március 13-án egy hétesztendő magyar kislány, „akit a törökök kezéből szereztek vissza”, mint ajándéktárgy szerepel az Anastasio Cristiano közjegyző által készített szerződésben. Vagyis nem nyerte vissza szabadságát.

1455. szeptember 22-én Lorenzo da Facio és Eliano Perolerio közjegyző előtt csereügyletet köt, amelynek értelmében egymás között kicserélik Margarita és Mária magyar rabszolgánőket.

1441. július 22-én a magyar Catherina - aki addig Alaramus de Mare rabszolgánője volt - felszabadul ugyan, de nem képes eltartani önmagát. Ezért közjegyző előtt kinyilvánítja, hogy ágyasságra lép egy bizonyos Giovanni de Motrianóval, aki viszont arra kötelezte magát, hogy magyar nőt „törvényes ágyasaként” fogja tartani és ellátni, „legyen bár egészséges vagy beteg”. 1452-ben egy „fehér bőrű magyar leányt” vásároltak meg - Trapaniban, Szicília nyugati csücskében.

Egy magyar rabszolgánőt 1483. december 2-án szabadít fel ura, azon a címen, hogy „tulajdonosát zsenge gyermekkorától kezdve táplálta és nevelte, s húsz éven keresztül szolgált házában” (miként az Egyesült Államokban a rabszolgaság eltörlése előtt, úgy az itáliai polgárcsaládoknál is rabnők végezték a dajka teendőit; ezek közt a legtöbb orosz és magyar volt).

Az Itáliába került magyar rabszolgánők közül sokan, mielőtt megtudták fogvatartásuk törvénytelen voltát, jogorvoslatért a hatóságokhoz fordultak, és valóban, nemegyszer hosszadalmas eljárás után meg is nyílt előttük a szabadság kapuja, ha akadt valaki, aki a kiváltási összeget megelőlegezte. Mert a „jóhiszemű” rabszolgavásárló természetesen nem károsodhatott, ha kiderült, hogy rabszolgája éppoly szabad ember, mint

jómaga. Ám az esetek túlnyomó többségében a magyar rabszolgák - nők, férfiak egyaránt - megmaradtak szomorú állapotukban.

Bár két évszázaddal későbbi időre vonatkozik, mégis itt említeném meg - mivel erre a témára már nem térek vissza -, hogy nem mindennapos magyar rabszolgasorsról emlékezik meg egy régi, olasz körözölevél a XVII. század első évtizedében (igen, Genovában 1677-ig javában folyt a rabszolgakereskedelem, Pugliában 1700-ig, Szardíniában 1802-ig, Sziciliában pedig éppenséggel 1812-ig): „Az elmúlt éjszaka folyamán Giovanni Battista Carpanónak, a kikötőgáti péknek házából megszökött nevezetnek mintegy huszonegy éves, magyar nemzetiségű, magas termetű, szakáll nélküli, jobb vállán szakállas puska golyója által okozott seb forradását viselő, nyakán vasilincset hordó Musztafának nevezett rabszolgája. A rabszolga posztózubbonyt, sárga színű magyar nadrágot, fekete nemezkalpagot visel, és magával vitt egy kenyeret és különféle holmikat tartalmazó zsákot. Miért is Genova város polgármester ura elrendeli és megparancsolja, hogy állásától és állapotától függetlenül minden egyes személy, aki a fent nevezett rabszolga hollétéről tudomással bír, legyen is bár az ő birlalatában vagy a másében, haladéktalanul tegyen jelentést a bűnüldöző hatóságnál vagy a nagyságos polgármester úr hivatalában. Egyben szolgáljon tudomásul, hogy a fent nevezett Giovanni Battista Carpano a felfedő személyt tíz arany scudóval fogja jutalmazni. Genova, 1605. június 20.”

A körözölevélben említett magyar rabszolga - akár oly sok ezer és tízezer sorstársa - a rabságban jutott hozzá új (ez esetben török) nevéhez. Mohamedán rabszolga tartásának nem volt jogi akadály - a magyar rab tartása ekkor már legalábbis feltűnő volt. S ugyan ki oktatta volna ki a törököktől vásárolt, mohamedánként tartott szegény magyar fiút a jogaira? Aki - nyakán a vasilinccsel - a rabok utolsó menedékéhez, a kilátástalan és oly szigorúan büntetett szökéshez folyamodott.

A magyar rabszolgák olasz iratokban előforduló nevei egyébként sem jelentenek sokat számunkra, mivel a rabságba esés után csaknem minden rabszolga a gazdája tetszésétől függő új - rendszerint olasz - nevet kapott. Ami ezt illeti, hadd tegyük hozzá, hogy ezekkel a tisztas keresztény nevekkal általában még mindig jobban jártak, mint Árpád-házi királyaink korának hazai rabszolgái és rabszolgánői, akiket jó esetben gazdáik úgy hívtak, mint Kalandos, Vendég, Karácson, Húsvét, Vadas, Erős, Fekete - de rosszabb esetben be kellett érniük a Szennyes, Csömör, Csippa, Csúnya, Tompa, Hitvánd, Hugyos, Buta, Maradék, Álnok nevekkal.²⁷

JEGYZETEK

¹Fraknoi V.: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal, I. Budapest, 1901, 122. l.

²Francesco Petrarca.: Familiarum rerum libri, V,2; V, 15. Miskolczy István: Magyar-olasz összeköttetések az Anjouk korában, Budapest, 1937. 41. l.

³Giovanni Boccaccio: De casibus virorum illustrium, (Opere in versi - Prose latine, Milano, 1965., 882-886. l.

⁴ „Va, ca tu si peggia d’a riggina Giuvanna” (Boccaccio i. m. 179. l. Jegyzet)

⁵ G. Boccaccio: *Buccolicum Carmen* – Faunus, i. m. 668. l.

⁶ G. Boccaccio: *De mulieribus claris*, i. m. 779. l.

⁷ „Regina Neapolim que per totum orbem diffamabatur propter mortem crudelem regis Andriaxii sui viri.” Boccaccio, i. m. 669. l., jegyzet.

⁸ Cronaca senese attribuita ad Agnolo di Tura del Grasso detta la Cronaca Maggiore. (Muratori: *Rerum Italicum Scriptores*. Tom. XV, vol. 6-I, Bologna, 1931-35.)

⁹ A reneszánsz rafinált és fényűző öltözködő divatját követő olaszokat a magyarok gúnyos lenézéssel piperkőcöknek tartották. Hangot ad felfogásuknak Arany János is a Toldi szerelmében (IV. 25., 34., 35.). Petrarca egyik, fivéréhez írt leveléből (*Familiarium rerum libri* X, 3; Francesco Petrarca: *Prose*, Milano, 1955, 923. l.) megtudjuk, milyen áldozatokra vállalkoztak akkoriban nemcsak a nők, hanem a férfiak is, hogy hajfűrtjeik művészi hullámain, arcuk simaságát megőrizték.

¹⁰ A három Villani krónikája (Ford., bev. Rácz Miklós. Középkori krónikások VIII-IX.) Budapest, 1909., 67. l.

¹¹ Cronaca senese..., i. m.

¹² A három Villani krónikája, i. m. I, 16.

¹³ A három Villani krónikája (Matteo Villani). 56. l.

¹⁴ A Veronika kendőjeként ismert ereklyéről van szó, amelyet ma is a S. Croce in Gerusalemme templomban őriznek.

¹⁵ Küllői János és a Névtelen Minorita krónikája. (Ford. Geréb László.) Budapest, 1960, 58. l.

¹⁶ Arany János: Toldi szerelme. Budapest, 1969. IX. ének.

¹⁷ A három Villani krónikája, i. m. 54. l.

¹⁸ Uo. 15. l.

¹⁹ Laurentii de Monacis Veneti carmen seu historia de Carolo II cognomento parvo rege Hungariae. (Laurentii de Monacis Veneti Cretae cancellarii Ohronicon de rebus Venetis ab u. c. ad annum 1364.) Venetiis, 1758.

²⁰ Vita di Messer Filippo Scolari cittadino fiorentino per soprannome chiamato Spano composta e fatta da Jacopo di Messer Poggio (Archivio Storico Italiano, Tom. IV., 1943., 158. l.)

²¹ Cronaca senese di Tommaso Fecini (1431-1479). (Muratori: *Rerum Italicarum. Scriptores*. Tom. XV, v. 6-11.)

²² Arató István: Ambrogio Traversari Magyarországon (1435-36). Szeged, 1935, 57. l.

²³ G. Ravegnani: Lorenzo De Monacis, in D.B. I. köt. 38. Róma, 1990, 660-662. l. Corner tette közzé krónikáját (Venezie, Remondini, 1758) a Cod. Marc. Lat. X. 143 (=3535) alapján. A publikálás során Corner felhasználta a Foscari könyvtár egyik kódexét is.

²⁴ G. Zorzanelli: La cronaca veneziana trascritta da Gaspare Zancarulo (Cod. Marc. It. VII, 2570, già Philips 5215) Archivio Veneto, n. serie V, 1980, 37-66. l.

²⁵ Cod. It. VII. 2048-2049 (=8503)

²⁶ Marino Zorzi: L’Ungheria e Venezia nelle raccolte della Biblioteca Nazionale Marciana in Első olasz-magyar könyvtáros találkozó. Az olaszországi hungarika- és a magyarországi italica-kutatás lehetőségei és nehézségei, Istituto Italiano di Cultura/Olasz Kulturintézet, Budapest, 2001.

²⁷ Tardy Lajos: Régi feljegyzések Magyarországról, Móra, Budapest, 1982., Magyar rabszolgasorsok Itáliában (XV. Század), 28-31. l. Forrásmunkái: Ambrosii Traversarii... latinae epistolae a domino Petro Canneto in libros XXV tributae. Epistolarum lib. I. Firenze, 1759.; Veterum Scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum moralium amplissima collectio. III. Paris, 1824.; Monumenta conciliorum generalium seculi XV, Concilium Basileense. Scriptorum I. Algidi Carlerii liber de legationibus. .. Wien,

1857.; Apró L: Ambrogio Traversari Magyarországon. Szeged, 1935.

Felhasznált irodalom:

Jászay Magda: Párhuzamok és kereszteződések. A magyar-olasz kapcsolatok történetéből; Gondolat, Budapest, 1982. (E tanulmány megírásához az anyagok összeválogatásában legnagyobb részt erre a kötetre támaszkodtam.)

Magyar történelmi kronológia az őstörténettől 1970-ig, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.

Magyarország története képekben (Szerk. Kosáry Domokos), Gondolat, Budapest, 1985.

Tardy Lajos: Régi feljegyzések Magyarországról, Móra, Budapest, 1982.

Megjegyzés:

Első közlésben 2008. április 4-én megjelent az Osservatorio Letterario online mellékletében:

<http://www.osservatorioletterario.net/italmagaryomok2.pdf>

2) Folyt. köv.

Szerk. B. Tamás-Tarr Melinda

AZ ÉDENTŐL KELETRE – I.

*Titokba avatlak be! Rejtett tudásába az isteneknek!
Halandó fül még erről soha nem hallott.*

(Gilgames eposz)

Egy titokzatos világba vezetjük el az olvasót, az elfelejtett történelem előtti történelembe, a titkos tényezők világába, számos rendhagyó jelenséget veszünk számba, hogy felismerje azt, hogy az ismerni vélt történelem mögött egy egészen másféle s netán egészen ellentétes történet rejlik.

*

Miután a régészeti ásatások révén az ős embercsoportoknak a régészeti leletei napvilágra kerültek, szinte egyik napról a másikra vesztek hitelüket az ősnépek kilétéről, életéről s hovatartozásáról szóló, eddig nagyrészt érvényesnek hitt emlékek.

Ezen új régészleteken alapuló történelmi tényváltozásoknak tudatában indultak meg nemrégiben azok a törekvések, melyeknek az emberiség őstörténelmének újjaértékelése a célja. Így pl. az olasz származású Thomas Di Bacco, az American University (Washington D.C.) történész professzora egyik tanulmányának ilyen címet ad: *Historians fail to light the past for us*, (A történészek hibásan világítják meg a múltat.) Charles Berlitz is azt írta nemrégiben, hogy „Az új felfedezések alapján az őstörténelmet át kell írni.” De nem marad el mögötte a legfrissebb kiadású Cambridge Encyclopedia of Archeology sem, amely szerint: „A legújabb régészletek alapján új elgondolásra, új teóriákra és új felfedezésekre van szükség az emberiség civilizációjának kialakulását illetően.”

Ezen új kutatásokat szükségszerűen kiegészítő tényállások, történelmi hagyományok ismertetéséről szól ez a tanulmány, mely alátámasztja, hogy az arkáikus időkben feltűnő szkitaságnak úgy a világ mint a szabir ő-

történelemben egyaránt évezredekre visszamenőleg kimondottan elsődleges szerepköre volt.

Többek között arra is szeretnénk feleletet adni, ki volt az emberiség egyetemes ősnépe: Nimród népe? Mi történt a világ aranykori egyetemes ősnépével? Nem tudják, nem vizsgálják, sőt még sok esetben nem is nagyon akarnak tudni felőle. Pedig ez a nép hatalmas lélekszámú volt, hazája hatalmas területeket töltött be.

Egy másik nagy kérdés persze az, hogy egyáltalán elveszett-e nyomtalanul egy nép, nem akármilyen nép, amely hajdan az egész világot betöltötte, és amelyből kisarjadt valamennyi nép? Hiszen óriási, valamenynyünket érintő kérdéssről van szó: a kezdet kezdetéről, őseredetünk talányáról, arról a bizonyos kulcsról, amely kinyithatja az összes zárat.

Továbbélésének megdönthetetlen bizonyága, hogy az őshagyományokon alapuló bábeli széttrágyázás szerint ez a nép szóródott szét, és aztán kezdetben ennek a nagy népnek a különböző szétszéledt elemei népesítették be a földet. Következésképp: az emberiség egyetemes ősnépének utódai, örökösei mindazok az akkori népek, amelyek közvetlenül a vízözönt követő elágyazás során keletkeztek.

Az ókori szerzők, kútforrások a szkíta népek sokaságáról szólnak: nem egyetlen népről van tehát szó, hanem rokon etnikumú testvérnépek széles sokaságáról. Igen, ennek az ősnépnek kilétét, világképét szeretnénk föltárni, ráadásul azt, hogy ez az ősnép nem más mintsem a saját hajdankori őseink voltak, akikről Aszkhylos ezt írta: „A szkíta nép igazságszerető és igazságos.”

Azonban mindenek előtt kezdjük a névvel, hiszen a *név*, ahogy Platon mondja: a *lényeg*. Az ősi név mint olyan, „*redőiben őrizi az emberi nem történetét az első naptól fogva, s minden nép történetét annak nyelvében, olyan bizonyossággal s olyan cáfolhatatlanul, hogy zavarba ejti a járatlanokat és a tudósokat egyaránt.*” (Jean Pierre Vernant) Igaz, mint minden más dolog az ég alatt, idővel ezek a nevek is változnak, s minden névnek külön-külön története van.

Mint ismeretes ez a név „szkíta” viszonylag kései eredetű, a görög *scythia* szóból eredt. Nevüknek eredeti alakja - ahogy J. Bryant magyarázza -, a kutha, kuthia, kuthika forma lehetett, amely felmenő ágon a bibliai Khús-tól való származást igazolja. Ugyanis Káldeában és Babilonban Khús pátriárka ivadékait általában kuthitáknak, kuthaiaknak nevezték. De amit kezdetben akkor kuthának írtak azt később a görögök egy szigma betűvel megtoldván „sküthá”-ra torzították. Idővel aztán a sküthá névnevet a maguk nyelvéből értelmezvén, arra a szófejtésre találtak, hogy a sküthá jelentése = bőrruhás.

További furcsaság: a szkíta nyelv kerüli a mássalhangzó-torlódást. A szkíta név pedig mindjárt ezzel az szk-val indul. Ezért egyesek arra következtetnek, hogy a két mássalhangzó között létezni kellett egy magánhangzónak, ami idegen ajkon később kiesett. Következésképpen az eredeti névalaknak a szek-, szik-, szak- tőszóval kellett kezdődnie. A szkíta név eredeti névalakjának tehát eszerint nem szkíta hanem szekita, szakita formában kellett előfordulnia. Régi forrásokban nyomára akadunk ennek a névalaknak a sican, szikul, sikulis, sikamber és más ehhez hasonló névváltozatokban.

Mindenesetre az ókori asszírok askutszának s a perzsák szaká-nak nevezték ugyanezt a népet. Ámbár ez a szaka névalak úgymond sumér eredetű, s majd csak idővel került át az óperzsa nyelvjárársba. Eredeti formája a su-gir, su-gor alak volt, amely az ősi *Subartu* földet, nagyjából a mai Arménia területét jelölte. (A. Ungnad)

Míg nálunk a szkíta név korábbi hangzása inkább az eredetihez húzó kutha lehetett, merthiszen Tróky Izsák úgy emlékszik vissza, hogy 1570 -ben általában még tudtak arról, hogy „a magyarok kuthaiak” voltak.

*

A szkítaság eredete kétségtelen korai keletűnek tűnik. Káldea történetéről szóló régi írásokban már a kezdet kezdetétől fogva kimondottan szkítákról szól a hagyomány. Eszerint a Paskal krónika és Epiphanius egyház- atya, ezen ősi feljegyzések alapján, az emberiség legkorábbi szakaszát két külön korszakra, u.m. „pátriárkálizmusra”, vagyis pátriárkák korára és ezt követően szkíta korszakra „szkithizmusra” osztja. Ám ennek ellenére, hogy egyes hagyományok, mondák történetiségét az újabb kutatások már eddig számos esetben igazolták, sajnos a történészek mégis mindjobban mellőzték ezt a témát s a jelek szerint ennek a kérdésnek tisztázása mindinkább kimaradt a tudományos vizsgálódások köréből.

Tehát a korabeli hagyományok értelmében az un. „pátriárkák kora” még az özönvíz előtti őspátriárkák (szakrális őskirályok) uralkodásának idejére vonatkozik, mely megnevezett korszak a bibliai vízözönnel zárul le. Mindjárt a vízözönt követő időszakot pedig a hagyomány „szkitizmusnak” nevezi.

Nézzük, miként vélekedtek az szkíták ősi volta felől a régiek:

Trogus Pompeus: „*A szkíták 1500 éven át minden más nép előtt birtokolták Elő-Ázsiát, s ők a világ legősibb nemzete, régiségben még az egyiptomiakat is felülmúlták.*”

A római historikus **Ammianus Marcellinus** a következőket közli: „*Egyiptom népe valamennyi közt a legrégibb, hacsak a szkíták nem vetélkednek velük régiségben.*”

Ugyaígy helytálló és fontos **Jusztiniusz** bizánci császár meglátása: „*Mindig a szkítákat hitték a legrégibbnek. A szkítákat mindig régebbinek tartották az egyiptomiaknál.*”

Gyermeteg, vagy éppen ellenkezőleg, nagyon áttetsző célú ellenvetés volna ezzel szemben azt mondani, hogy ennek a kijelentésnek egyedüli alapja a császár élénk fantáziája lenne. Nyilván máshonnan, megbízhatóbbnak tartott forrásból vette. Hiszen amint láttuk, e mellett szól, hogy az ő korában ezt a tényt nem igyekeztek kétségbe vonni. De amikor akkor állott, annak állni kell ma is. Ha tehát történetesen kitűnik, mint azt J. Bryant is vallja, hogy a régiek a szkíta nevet kezdetben csakugyan a bibliai Khús pátriárka leszármazottjaira a khusokra alkalmazták, akkor úgy, mint Justinus korában, ma is el kell fogadni ténynek, hogy a khusiták nemzetsége volt a legősibb kultúrnép a széles föld kerekén.

Jozephus Flavianus zsidó történész emigyen tárja elének az ősi múltat: „*Khám fiai közül Khús nevének nem ártott az idő foga, mert az ethiópok, akik felett orszá-*

golt, már magok is, és Ázsia minden más népe is, mind a mai napig khusitáknak nevez."

Márpedig mind ez a bibliai Khám pátriárka fiára Khúsra, a khusiták ősapjára vezet vissza bennünket. Ő az, akit mint a szkíták nevezetes őst Mah-Khusnak, Magógnak, sőt, ugye történetesen esetenként Nimródnak is neveztek. (J. Bryant) Hiszen a kétség leghalványabb árnyéka sem férhet ahhoz, hogy Nimród építi Babel tornyát s a toronyt rakó nép volt az ő népe, a világ őse népe. Ennélfogva a régi hagyományok úgy Káldeát, mint Asszíriát, Perzsiával együtt kezdetben „Nimród földjé”-nek hívták. A Biblical Encyclopedia, Babilon ősnyelvével kapcsolatban az alábbi álláspontot foglalja el. „Nyomós érvek utalnak arra, hogy Babilónia nemesíta nyelve, amit a szaktudósok „khusita- szkítá”-nak neveznek, a sémita dialektust megelőző őskhusita nyelvből származott.”

Tudvalevőleg maga a „Nimród” név - ahogy magyarázzák -, nem egy tulajdonnév, valójában ugyanis „párduc”-ot jelent. Figyelemre méltó, hogy a Planetárium Babilónicum egy korabeli óbabilóni textus alapján Nimród égi jelképét a hatalmas Orion csillagképet hiteles néven „mul Nibu-Khusnak” nevezi, ami lefordítva annyit tesz, mint csillag Khús-párduc. Ezek után joggal fel lehet tenni, hogy kezdetben Khús neve mellett a Nimród = párduc szó csak rangjelzőnek (epithet ornans) számított, utalva Khúsra a kiemelkedő szakrális királyi rangjára. W. Williams ezt így magyarázza: „A Nimród név a szokásos kacagány viseletéből eredt, amelyet Szicíliai Diodorus nebrisz-nek nevez.”

Eszerint Khús volt a párduc-kacagányos őse, a legelső Nimród. Azonban idővel a kacagány viselőjének tulajdonneve elmaradt, s végül egyedül a Nebrosz, Nibru, Nimra névalak maradt csak fenn a jelzős névösszetételből.

A fentiek alapján akaratlanul felmerül az a kérdés, vajon a Khús és a Nimród név nem két külön egyénre vonatkozik, hanem egyetlen mitológiai őse emlékét őrzik-e? Igaz, az Ószövetségben mint apa és fiú szerepelnek, de amint láttuk, ennek aligha lehet döntő jelentősége, hiszen másutt Khús nem Nimródnak, hanem Semnek az apja. Egy másik zsidó hagyomány szerint: *Khús maga Nimród, tehát nem apa és fiú, hanem egy személy volt.* (Krausz Sámuel)

Ezen történeti adatokból kiviláglik, miért szerepel Nimród neve már oly korán az egyiptomi uralkodók névlistáján. Hiszen mint egy nevezetes szakrális khusita őskirály ő volt a fáraók őse, s ő az, aki mindenekelőtt népének élén ott áll az aranykor végén, a vízözön peremén.

Kézai Simon mester neki tulajdonítja a hatalmas egyiptomi piramis felépítését, amelynek „maradványait Memphistől Alexandriába menve máig is látni...” Azonban Kézai gestájában idézett Noé fia Japhet utóda Thana fia Menrot (Nimród) származtatás, szögesen ellentétben áll Nimród bibliai származtatásával. A közkeletű Árpád-kori felfogás szerint - ahogy Györffy György megállapítja -, a magyarok a szkítáktól származnak. Mint ahogyan Kézai Nimródot Thana szkíta királytól származtatja. Nimród az eredetibb megfogalmazásban szkíta leszármazott, azaz magyar kellett legyen.

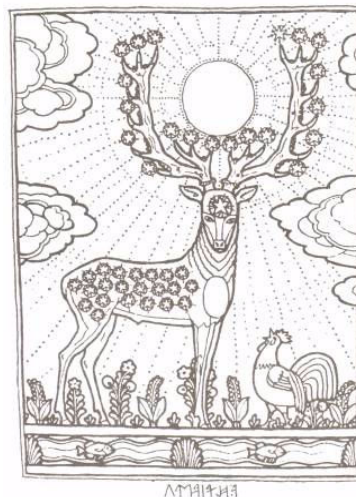
Láttuk tehát, hogy Nimród személye, mint első khusita őskirály, az egész közel keleten sőt a bibliairodalomban is, mint aki „hatalmas vadász az Úr előtt”,

emlékezetes hírnevet hagyott maga után hátra. Kétségen kívül óriási szerepe volt a vízözön követően. Az sem lehet kizárt, hogy a Genézisben az emberiség egyetemes ősnépe, nem más mint Nimród népe volt.

*

A további bizonyítékok felsorolásához meg kell ismerünk, hogy mi történt a nagy világváltás során a vízözön táján. Azonban mindenekelőtt vegyük szemügyre az emberiség legóriásabb időtartalmú korszakát, az igazi kiindulópontot, magát a vízözön előtti Aranykor létezésének kérdését.

RÉGI VILÁGNÉZETÜNK ARANYKORI VERETŰ HAGYOMÁNYAI

Az Aranykor az idők beláthatatlan messzeségében rejlik. Miként élhette volna át ezt a roppant történelmi korszakot bármilyen nép, s hogy lehetnének erről közelebbi emlékei?

Tudnunk kell arról, hogy az aranykorról szóló mondák az egész földkerekséget behálózzák. Számos ókori hiteles szerzők is felsorakoznak az aranykor történelmi valósága mellett. Hesziadosztól és Homérosztól Plátóig, Ovidiuszig és a középkori szerzőkig egyaránt.

Az emberi nemzetséget először fényes aranyból készítették az istenek.

Ők, az Olümposzon élők. Akkor még mindenek fölött Kronosz égi király volt...

(Hesziadosz)

Mindenekelőtt figyelmet érdemel Hesziadosz ezen különös állítása, melyszerint az Aranykor emberei - mintha már nevük is elárulná -, már maguk is aranyból lettek volna. Az is idetartozik, hogy mit ír Syncellus az *aetas aurea* az aranykor kezdetéről: „Proton ton Auriton” azaz Első (király) volt Auriton.

Itt mindjárt az első látásra felötlük bennünk az a gondolat, hogy Auriton neve valahogy összecseng az aurummal, az arany nevével. Talán sejtetni akarná velünk, hogy netán ezen őskirály után lett volna az arany elnevezve? Mindenesetre az arany, mint olyan, tagadhatatlanul magának a Napisten földi képmásának, az emberi közösség elhivatott legelső vezetőjének, Auriton-Szturnus szakrális királyságának, tehát magának az aranykornak lett a jelképe.

Vajon ki nem hallott volna már egyet-mást Szaturnusz uralmáról, mikor földünkön a műveltség mennyei korszaka fénylett. Ha végigtekintünk a regetáron, mindjárt ő tűnik szemünkbe elsőnek. Vele kezdődik az emberi történelem. A legelső „istenkirály” igazságos uralmával kezdődött el minden. Emléke számos fejlett kultúrában fennmaradt. Így az orfikus kozmológia központjában is Auriton- Szaturnusz-Kronosz volt azon nevezetes hatalmasság, mely terminus alatt a „*mérhetetlen időt*”, az Aranykor fogalmát értették. Ő volt az a bizonyos őskézdet, úgymond maga az „Öreg isten”. Máshol a turáni regék Túr apója. A hindu hagyományok őskirálya: Jama. Az iráni Avestában Jima ksaéta, mely névből állítólag a későbbi keletű Janusz eredt. Macrobiusz vallomása szerint ő volt a „*legelső az istenek között*”, akit kezdetben nem Janusznak, hanem úgymond *Eanusz* néven ismertek. (V.ö., Macrobius: Saturn)

Tudva levő ugyanis, hogy a szumér mitológia beállítása szerint a felső világ istenkarának Ea = Eanusz volt a legfelsőbb alakja. Számos mezopotámi agyagcylinderen úgy van ábrázolva, miként trónon ül és mindig az „isteni hatalom” jelképe, királyi és istenségi jelvényként egy bikaszarvas főveget, avagy szarvakkal díszített koronát visel a fején. Jelenlétének különleges jelzőit a szarvas állatok képezik. Ezért igen fontos itt Lenormantnak azon megállapítása, miszerint Ea másik neve *mul Gula*, ez a név azonosítja az istenséget a Vízöntő jegy mellett lévő csillagképpel, amit ma *Bak*-nak hívunk, de a szuméroknak ugyanezt a zodiákus jegyet a *sarvassal* ábrázolták.

Viszont ennek az Ea = Eanusznak - miként ismeretes -, ezen közismert nevein kívül pl. még számos magasrendű rangjelzője, titulusa volt. Mindenekelőtt volt A-lulim, ezen kívül ott az ismertebb En-ki. Minket elsősorban az A-lulim névszó érdekel, ugyanis történetesen T. Jacobsen ezt írja róla: „*Ez az A-lulim szó szarvat, szarvas agancsot jelent.*”

Dr. Bobula Ida, egyik tanulmányában mindezt tovább viszi. Ahogy írja: „*Enki-nek sok neve volt. Ezeknek egyike Darah-mah = Nagy szarvas. (...) De a Nagy szarvas név mellett En-ki még más nevet is viselt: Dargim-gim = a „Világosság atyja.*”

Azt már a tudósok is észre vették, hogy a szkíták apja: Héraklész által üldözött „kerinai” szarvas azaz „kerinitisz” elnevezése csak későbbi keletű, amely tévesen lett „kerinai”-nak értelmezve, mert hiszen a kerinitisz szó épp úgy, mint a vele rokon latin kornutus szó, szarvakkal bíró állatot jelölt. De hát ott van az olasz „cerva”¹ szó is, mely lényegében a szarvas szavunk származékának tekinthető.

Alapjában véve etimológiailag a „kronos” szó is feltűnően megegyezik az A-lulim-mal, mivel mindkettő szarvast, agancsost jelentett. Ebből adódott az a hiedelem, mely szerint Koronos-Kronos-Szaturnusz történeti emléke úgy hagyományozódott ránk, mint egy „fénylő szarvú istenség”, vagy „égi bika”, kinek „fénylő lénye” alkotja a Kozmosz állagát, magát a kozmikus eszenciát. Máshol az óiráni ősrégék Verethragnyája, amely egy „kőszáli bak” képében szarvai közt hordja Ahura-Mazda mennyei glóriáját.

Ezen hagyományhoz hasonló bolgár változatokból kitűnik, hogy a csodaállat szarvai között, azaz a homloka fölött, a fölkelő napot hozza, szarvai hegyén, vala-

mint szőrén, azaz teste két oldalán is csillagok ragyognak, de a magyar változatok szerint ezen csillagok, „gyújtatlan gyulladó” és „oltatlan elalvó” gyertyákat mondanak. A szarvas homlokán van a Hajnalcsillag, mely a többinél sokkal nagyobb, szügyén pedig a Hold ezüstös korongját hordja.

¹ Szerk. Megjegyzés: A magyar *Etimológiai Szótár* (Tinta Könyvkiadó) az alábbiakat mondja: **szarv** [1235-1270 tn., 1395 k.] Ősi, finnugor kori szó, vo. vogul *šarap* 'jávorszarvas-bika', osztják *šarpi* 'ugyanaz', zurjén *šur* 'szarv', *mordvin šaro* 'ugyanaz', finn *sarvi* 'szarv'; kürt', lapp *čoar've* 'szarv, agancs'. A finnugor alapalak *šorba 'szarv' lehetett, s a finnugor alapnyelvben ez indoeurópai eredetű, vö. avesztá *srū-*, középperzsa *sru-* 'szarv; szeg'; vö. még: latin *cervus* 'szarvas'. Az ősmagyar β hangra végződő forma szabályos folytatása *sarú* > *saru* volt, a *sarv* v-je a toldalékos alakokból analogikus elvonással keletkezett. *Felszarvaz* [1865] származékának 'megcsalja a férjét' jelentésére vö. angol *to bestow* a pair of horns of one's husband 'ugyanaz' (tulajdonképpen 'szarvat rak a férjére').

sarvas [1236 tn., 1395 k.] Szófajváltással keletkezett, a *sarv* főnév -s melléknévképzővel ellátott formája alapján, mely a korábban használatos *sarvas állat* jelzős szerkezetből főnevesült, és mai jelentéséhez tapadással jutott. Az állatnév kialakulásában szerepet játszott a névtabu is. Ez a régi hiedelem más állatok elnevezésénél is hasonló körülményeket eredményezett, vö. *farkas*.

Az olasz értelmező szótárban és az olasz etimológiai szótárban a 'szarvas'-sal kapcsolatban [Szerk. N.b.: 'cerva' ritkán használt kifejezés szarvasünőt jelöl, a 'cervo' a szarvas himnemű alakja]: a 'cervo' a latin 'cervus'-ból ered (XIII. sz.). Az etimológiai szótár még megtoldja azzal, hogy a latin 'cervu(m)' indoeurópai gyökből való, ami 'fej'-et jelöl.

Ára helye

Viszont ezt a keren-karna szarvat ugyanakkor mondják koronának is, melyet a szimbólumok világában egy félkörívű szarvpár ábrázolt. Eszerint, ami a csodaszarvas (cervo sacro) dolgaiból mondáinkban ránk maradt az alapjában véve a legősibb hiedelemhez az „egyetemes ősmoetheizmus” köréhez tartozik. Más szavakkal mondván: a többértű titkot őrző Csodaszarvas monda az ősi csillagvallás hagyatéka volt. Bizony igen régi hagyomány ez, legalább olyan mint maga a világ. Amint látni az „aetas aura”-ban született, és az aranykor népe, az un. „*evaresek*” (szkíták) már kezdetől fogva a „*sarvas népének hívták magukat.*” (Kiszely István)

Mindezek után nem állhatjuk meg, hogy szarvas mondáinkat ugyancsak fel ne vessük. Regős énekeinkben leginkább a „*csodafiú szarvas*” szerepel, annak ellenére, hogy az eredetije valóban „*csodafejű*” lehetett. Ősi hagyományainkban a szarvasnak kettős szerep jutott. Alapjában véve kozmikus jellege van, vagyis lényegében magát az egyetemes Kozmoszt jeleníti meg. Képletesen testet öltvén benne a Kozmosz ideája s így a kozmoszi idea a szarvasban nyer alakot. Hivatása tehát az, hogy rejteki módon kinyilatkoztassa számunkra az aranykorbéli ősalapot.

Ezoterikus értelemben véve a tűz, levegő, föld, víz avagy a négy őselem alakot öltött szimbóluma, e négy szimbólum egyesítve: a Csodaszarvas. Tehát valójában: *Nem totemállat - az, ahogy dr. Varga Zsigmond írja -, de annál szembeötlőbb isteni eredete van a Jávorszarvasnak.*

Mondáinkban viszont úgy tűnik elénk, mint a hajdankori dicső lét hírnöke. Egy felsőbb rendű, tiszta szellemű „keveréklény”. Az isteniek által küldött „csodálatos színekben pompázó” elejteni való vad. (vö. Tarih-i Üngürüş) Kézainál viszont úgy szerepel mint egy irányt mutató vezető állat. (vö. Gesta Hungarorum)

Mindenesetre a csodaszarvas hagyomány egyik sajátos változata már jóval a kereszténység keletkezése előtti időkben Itáliában is megvolt, ahol az etruszkok, szikulok, samniták és szabinok saját fajunk beli népek éltek. Ezekből az időkbeli való az etruszkok szarvastisztelete, amelynek értelmezése mindenhol s minden korban más. Amint láttuk, kezdetben az Ég azaz Kozmosz, vagyis megszemélyesítve az ősteremtő Nagy Atyaisten egyik fő jelképe volt a hím Csodaszarvas, amelyet fekete színűnek de tiszta fehér foltokkal tarkítva ábrázoltak. Ezzel szemben az etruszkoknál a szürkésfehér szarvas-ünő: a Nap-Anya, az Ős-Anyaistennőben személyesített meg, aki azonos volt az etruszk mitológia Junójával. E két főistenség fiának tartották a Napot, vagyis a Nap-istent.

Ilyen egyetemes átfogó szarvastisztelet képezte az etruszk szarvasáldozatok háttérét is, mellyel kapcsolatban Maria Bonghi Jovino az alábbi észrevételeket közli: „La documentazione archeologica offerta dai resti cervini è molto rilevante, perché fornisce indicazioni sui culti più remoti dal momento che, fin dalle prime manifestazioni sacre ritualizzate, se ne osserva la costante presenza: palchi, punte di corna segate e lavorate, oggetti vari ricavati dai pugnali della corona.” [„A szarvas-archeológia dokumentációja nagyon fontos, mert útmutatást ad a legrégebbi korokbeli kultuszokkal kapcsolatos szakrális rítus első megjelenéséről és megfigyelhető a tartós jelenlétük: a metszett szarvak nyomai és azok megmunkálásai, az agancságakból nyert különféle tárgyak.” Ford. © B. Tamás-Tarr Melinda]

Viszont Bonghi Jovino meglátása szerint egy ilyen engesztelő áldozat valamikor nem Janusz-Szturnusznak szólt, hanem a neves etruszk istennő (nota divinità femminile) Uni részére lett följánlva.

Következetesképp prof. M. Alinei az etruszk Uni istennő szerepét a fentiek alapján ugyancsak a szarvas-ünőben látja. „E allora - ahogy írja - interessante notare che in ungherese ünő significa 'cerva', e che Enee, sua variante grafica arcaica, è anche il nome di quella cerva magica che, nella 'saga delle origini' dei Magiari, unitasi al gigante Ménróth, dà alla luce i due fratelli cacciatori Magor e Hunor, capostipiti rispettivamente, dei Magiari e degli Unni.” [„S akkor érdekes megjegyezni, hogy magyarul az 'ünő' 'cerva'-t jelent és Enee az archaikus szóalakja, s a csodaszarvas a magyarok «kalandos őstörténetének eredetében» az óriás Ménróthtal egyesült, két vadászfivért hozott a világra: Magort és Hunort, a magyarok és a hunok nemzetségfőit.” Ford. © B. Tamás-Tarr Melinda]

A továbbiakban pedig így folytatja: „Al mio avviso, l'ipotesi che Uni fosse, in originale, il nome etrusco della cerva, affine a quello ungherese ünő, e che per questo lei, come dea-cerva primigenia, si sacrificassero resti di cervo, è del tutto plausibile. Grazie poi alla fortuita somiglianza fonica con Iuno, questo nome, durante il processo di antropomorfizzazione, sarebbe stato poi assimilato a quella dea latina.” [„Szerintem az a

hipotézis, hogy eredetileg Uni lenne a magyar ünővel rokon etruszk szarvasünő, è hogy ezért, mint ősi szarvas-istennőnek szarvas-részeket áldoznának fel, teljes egészében meggyőző. Hála a 'Iuno'-val való véletlen fonetikai hasonlóságnak, ez a név az antropomorfizálódás folyamán aztán latin istennővé asszimilált.” Ford. © B. Tamás-Tarr Melinda] (vö. Mario Alinei: *Addenda etrusco-turco-ugrici*, in *Quaderni di Semantica*, 51, 2, 2005)

Vajon mi volt az a sajátosság - kérdezhetné valaki -, mely Szturnus korszakát főképp jellemzi, aranykorra teszi? Elképzelhetően mindenképp felett a földi életnek és a kozmikus világnak egybeforrása. A mennyiséggel való bensőséges kapcsolat. Egy egyetemes mindenséget felölelő kozmikus élmény. Végső fokon, a költők által egy olyan paradicsombelinek vélt állapot, „amelyben az Égnek sorsosi a szelíd emberekhez is beszélltek.” (Csokonai M.)

Várkonyi szavaival élve: „Képzetünket felülmúló halhatatlan csodák, transzcendentális érzékek, mítoszteremtő erők világa volt ez. Az Aranykor embere az Isten közvetlen társaságában élt, hitt bennük, s ugyanúgy bírta magában hordozta közös életük princípiumát, mint ahogy a maga életét birtokolta.”

Az Aranykor emlékét nem feledte el az ember. Az őskorok titkát őrzik a mítoszok s tovább őrizte a vallásos hagyomány. Amely egyetemes hagyomány nem új, de nem is régi, hiszen lényegében úgy is vehető, hogy időn kívüli. Tehát ne csodálkozzunk rajta mintha előttünk úgy tünne, hogy ennek az arkáikus kornak misztikus emléke a Szentséges liturgiához tartozó szertartásos Úrfelmutatás szimbolizmusa révén hagyományozódott volna ránk.

ECHI DEI SECOLI D'ORO NELLA PREISTORIA ITALIANA*

Hajdanta Itáliában az a hiedelem járta, hogy Szturnus-Kronus őskirály az aranykor végén olasz földön járt, sőt, ahogy Cató írja, ez a hely egykor ennek neve után volt elnevezve. „*Italiae splendidissima origo fuit, tum tempore, tum origine gentis. Coepit enim aureo saeculo sub principius diis Jano, Camesse, Saturno gente Phoenica, et Saga, quae post inundationem terrarum per orbem prima colonias misit.*”

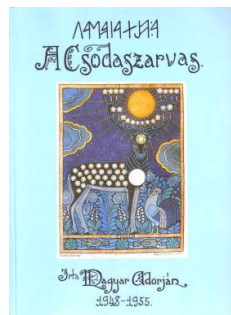
Ighiramus pedig közöl egy olyan etruszk feljegyzést, mely ugyancsak erről az őshagyományról ad számot: „*Magnus pater Vandimin, qui a Latinis Janus vocatur advenit in hanc regionem (scil. Etruriam) cum secundo figlio Iapeto, et illius fillius; et cum venissent super hunc montem sibi commodum, posteris jucundum putavit. Quare in superiori parte, quae salubrior esset, civitatem aedificavit, et Cethem appellavit.*”

Hogy egyáltalán létezett-e valaha egy ilyen nevű város Itáliában, azt nincs szándékunkban most kideríteni. Azonban az elmondottak alapján ehhez hozzá fűzhetünk annyit, hogy a régieknek tudomása volt arról, miszerint a „*kutha névből eredt a szkíta név*”, s amikor a szkíta-kuthiták bárhol is letelepedtek jobbra leginkább azon vidékek környékén találjuk nyomait e róluk elnevezett Quita, Kethea, Kethemane, Kythanum, Kyta, Kethena, s esetünkben a „*Cethem*” és más hasonló nevek alatt ismert régi helységneveknek.

Kétségen felül valamikor komoly hitele volt ennek a régi hiedelemnek, merthízen az ősemlékezet azóta is úgy tartja, hogy Itália hajdankori neve először volt Argessza, ezután lett Saturnia, aztán Auson neve után következett volna Ausonia, majdpedig Tyrrhenus után Tyrrhenia s Italus nevéből kelt volna végül a mai Itália. (G.S. Faber, et alia)

Megjegyzés gyanánt itt megemlítendő, hogy mindezáltal mi az olasz nép hazájának ismertük Itáliát, habár rajtunk kívül senki se nevezi így ezt a népet. Vajon honnan vehettük ezt a különös nevet? Másoktól tanultuk volna talán, avagy valami hajdani ősnéptől eredt-e, mely a korai népvándorlás során Itáliába telepedett meg? Joggal feltehető - miként már fentebb is említettett -, hogy ez is, mint minden ilyesfajta régies név, valamely őstelepes népnévnek a származéka lehet. Tehát ha azt vesszük, hogy az „olasz” is egy ilyen származékszó, akkor valamelyik régi etruszk-latin törzsnévből, esetleg a *Volsci* vagy pedig a *Volsinii*-ből keletkezett. A kérdés tehát az, e két név közül vajon esetünkben melyik az elfogadhatóbb névalak?

Tudvalevőleg a Volsci nemzedéknek - még Rómát megelőző korban -, a Larisz folyam partján volt a szálláshelye. Eszerint ez úgy is vehető, hogy azok az „*Orbis latina*”-ba tartoztak. Ezzel szemben viszont az un. Volsinii-ek, akik ezektől északabbra éltek, az etruszkok egyik felekezetét képezték. Vajon ennek a Volsinii-nek lett volna akkor az egyik szóváltozata az „olasz”? A jelek szerint igen! Ugyanis ha azt vesszük, hogy az alapszó volsinii, melynek melléknév formája: volsiniensis = volsiniiai. Márpedig, mint ismeretes, a latin nyelvjárás szerint ennek volt egy másik névalakja is és ez pedig a „*volus*”.

* Az arany századok visszhangja az itáliai őstörténelemben (Ford. © B. Tamás-Tarr Melinda)

1) Folytatjuk

Americo Olah
– U.S.A. –

KIÁLLÍTÁSOK

Beatrix hozománya az Iparművészeti Múzeumban - Mátyás király öröksége
Az itáliai majolikaművészet és Mátyás király ud-vara

A tintatartó restaurálás előtt

A restaurálási munkák között kiemelkedő helyet foglal el az Iparművészeti Múzeum gyűjteményének egyik jelentős darabja, a Giovanni (Manzoni di Colle) mester által szignált, feltehetően Faenzában 1510 körül készült tintatartó. A kiállítás anyagai között kiemelt helyen szerepel ez a világon egyedülálló, sokalakos kompozíció, mely egyben tintatartó és az eddig ismert oroszánokon nyugvó típusnak egyetlen két eseményt –

Krisztus születését és a Háromkirályok imádását bemutató – körfeliratos, mesternévvvel ellátott darabja. Különleges látványt nyújt egy díszlál Mátyás király és Beatrix királyné címerével (Pesaro, 1476), mely különlegesség egy aukció során került Californiába, jelenleg egy ottani múzeumban őrzik – tudtuk meg Balla Gabriellától, a kiállítás kurátorától.

A „Beatrix hozománya” című kiállítás megtekinthető 2008. március 26-a és június 30-a között hétfő kivételével naponta 10-től 18 óráig. Cím: 1091 Budapest, Üllői út 33-37.

Frigyesy Ágnes

Mátyás király öröksége Késő reneszánsz művészet Magyarországon (XVI–XVII. század)

Késő reneszánsz művészet Magyarországon (XVI–XVII. század)A magyar reneszánsz legjelentősebb humanista uralkodója, Hunyadi Mátyás király trónra lépésének 550. évfordulója alkalmából a 2008-as "Reneszánsz Évben" egy éven át tartó programsorozat mutatja be e kiemelkedő kor örökségét. A "Mátyás király öröksége – Késő reneszánsz művészet Magyarországon a XVI-XVII. században" című kiállítás ünnepélyes megnyitására 2008. március 28-án került sor Budapesten, a Magyar Nemzeti Galériában.

Mátyás király és Beatrix királyné arcképe
(1485-1490, fe-hér márvány, zöld jaspis)

A mostani kiállítás nem előzmény nélküli: az 1983-ban rendezett "Mátyás király és a magyarországi reneszánsz" című tárlat 550 ezres látogatói létszámával negyedszázada tartja a hazai kiállítások látogatottsági rekordját. A kiállítás alsó időhatárát a Jagelló-kor (1490-1526), felső határát pedig a XVII. Század vége adja. A

mintegy 450 kiállított műtárgy között a látogató megcsodálhat frissen restaurált táblaképeket, kódexeket, címeres nemesleveleket, festményeket, iparművészeti alkotásokat, ötvöstárgyakat, fazekasmunkákat és liturgikus tárgyakat. A kiállítás kiemelkedő alkotásai a frissen restaurált táblakép-sorozatok, illetve a késő középkor legfontosabb és leglátványosabb képzőművészeti műfajának, a táblaképekkel, szobrokkal díszített szárnyasoltárművészetnek fennmaradt darabjai. Több műremeket frissen restaurálva, először láthat az érdeklődő nagyközönség.

A csíksomlyói ferences templom egykori főoltárának középképe Szűz Máriával és szentekkel, vagy a szintén erdélyi illetőségű két tábla (a Napbaöltözött Asszony és Krisztus színeváltozása) az erdélyi oltárművészetet reprezentálja. A késő középkor másik fontos műfaja a – jelentős egyházi központokra jellemző – hatalmas kóruskönyvek sorozata. Az érdeklődők megtekinthetik a

ritkán kiállított Kassai Graduálét (1518), melynek miniatúráin olykor látványosan vegyülnek a késő gótika és az északi reneszánsz elemei.

A nyomtatott könyv a XVI. század második felének egyik fontos médiuma Magyarországon. Pozsony nemcsak a kormányhivatalok székhelye, hanem az egyik legfontosabb szellemi központ is volt: itt gyülekezett a művelt hivatali elit, a török hódítás elől ide menekültek a káptalanok. Radéczy István egri püspök, királyi helytartó házában oltalmában humanista kör alakult, amelynek tagjai – például Mossóczy Zakariás, Istvánffy Miklós, Zsámboky János és mások – könyvgyűjtők is voltak. Köteteik között számos díszes kötésű példánnyal is találkozunk. A reneszánsz korszakán végigfutó másik műfaj a magyar történelem illusztrált kiadása. Thuróczy János krónikája – amely Mátyás király megbízásából jelent meg 1488-ban – az a késő középkori munka hazánkban, melyet a királyok képmásai és sokfigurás, mozgalmas jelenetek díszítettek.

A XVI-XVII. század nemcsak a török háborúk, hanem a vallási megújulás korszaka is. Minden felekezet kialakította viszonyát a művészetekhez. Ennek bemutatásához a bevezetőt a magyar bibliafordítások sora nyújtja, a Jordánszky-kódex töredékétől egészen a Károli- és a Káldy-féle fordításokig.

Illusztrációik általában a felekezetre is utalnak: a katolikus kiadások címlapján szentek serege sorakozik fel, a református Bibliákon nincs figurális ábrázolás. A kiállításon szerepel Luther Márton zsoltárfordításainak olyan kiadása, amelyet a hazájukból elűldözött anabaptisták (habánok) hoztak magukkal ide. A mise-ruhák (olykor török padlótakaróból szabva), úrihímzések mellett a liturgikus ötvöstárgyak szép kollekcióját is megtekinthetik a Budai Várba látogatók. A kiállítás méltó emléket állít nagy királyunk, valamint a reneszánsz kor emlékének. (A kiállítás kurátora: dr. Mikó Árpád.)

A Napba öltözött asszony és a sárkány

A történelmi értékeinket gazdagon felvonultató tárlat megtekinthető 2008. július 27-ig a Budavári Palota A épületében. Cím: H-1014 Budapest, Szent György tér 2. Nyitvatartás: hétfő kivételével naponta 10.00 - 18.00 óra között.

Frigyesy Ágnes

Forrás: <http://www.osservatorioletterario.net/beatrix-matyas.pdf>

UTOLSÓ PILLANATI JELZÉS:

Mario Luzi
FENN ÉGŐ, SÖTÉT LÁNG
Válogatott versek

Fordító: Szénási Ferenc

Magyar Napló, Budapest 2008, 140 l.,

1680 Ft

«Mario Luzi költészete egyre erőteljesebben ismétli (...) azt a nyugtalanító kérdést, hogy mennyit ér a tapasztalás és a szó a folytonosan átalakuló civilizációban, s egyre szenvedélyesebben keresi azt, ami állandósulhat, szilárdan megmaradhat egy olyan világban, amely - úgy tetszik - mindenütt összeomlóban van (...).» (Giulio Ferroni)

POSTALÁDA

2008.01.23 11:30

Gentile prof.ssa Tamás-Tarr Bonani,
La ringrazio intanto per le puntuali precisazioni e le dico subito che comprendo perfettamente la Sua impossibilità nel retribuire i collaboratori esterni. Per me che diverse volte - per piacere e per studio - ho consultato la sua rivista sarà un onore nonché una grande soddisfazione poter pubblicarvi un mio studio. Pertanto sono lieto di reinviare in formato doc. il saggio.
SalutandoLa porgo cordiali saluti e gli auguri di buon lavoro.
Federico Fastelli

2008.01.25 22:35

Grazie a te, carissima Melinda, di concedermi l'onore di far parte della famiglia di Osservatorio Letterario.
Abbracci affettuosi con i migliori auguri di buone cose all'estero
FrancoS.

2008.02.02 18:14

Wellington

Kedves Melinda,
nem gratuláltam még a 2007-es év utolsó kiadványához, amelynek még az olaszul írt szövege is örömmel látott el. Az olasz nyelv rendelkezik a legcsodálatosabb akusztikával és ennek valószínűleg az az oka, hogy a mássalhangzókat az elmúlt kétezer év alatt sikerült olyan zöngésekké tenni, amennyire csak lehetett. Azt hiszem nem tévedek, amikor Dante munkásságát teszem felelőssé a mai olasz nyelv kialakulásáért. Természetesen a hátrányokat nem ismerem, de annyit tudok, hogy az egész ország nyelvének egységesítése nem lehetett kis probléma és a mai beszélt olasz nyelv nagy részben Dante munkásságának köszönhető. Talán a különböző hercegségek nyelve a közlekedés technikájával mindenképpen egységesedett volna, de talán az irodalmának mégis az írók adhatták meg a végső lökést. Az érdekes fejlődés mégis a római kortól Dantéig lehetne meghatározó, mert az számunkra a legismeretlenebb!

Mindezekkel szemben a magyar nyelv mint egy földalatti csermely csörgedezett tán ötszáz évig is a latin ernoő alatt, míg végre napvilágot látott talán éppen Mátyás kultúrhatása eredményeképpen és felleptek a Székelyek, a Tinódi Lantosok, Ianus Pannonius fenntartva a feudalizmus felsőbb latin kultúráját. A magyar nyelv azonban önálló életét kezdte élni és röpké pár száz év alatt egy csodálatos kifejező erővel rendelkező nyelvvé alakult. Megjegyzendő, hogy két olyan történelmi esemény segített ehhez hozzá, mint a nyelvújítás és a Nyugat szépirodalmi lap, amely soha nem látott kivilágzása volt a magyar irodalom fájának. Egyenletesen csökkenő irodalmunk fő irányelvei még mindig a nyugatosok szabályzatszerű irodalmi elveinek hódolnak, de a mai henyeségek elharapódzása következtében minden szabályt béklyónak érznek és elérik azt a határt, amelyen túl már anarchia uralkodik. Ezt az anarchiát megakadályozandó minden olyan kiadvány, amely a mai lappangó vagy nyilvános irodalmat rögzíteni igyekszik legalább történelmileg. Ferrarai kiadványához ezért gratulálok és ezért érzem közel magamat hozzá.

A Jóisten tartsa meg Kegyednek ezt az életművét és engedje, hogy igyekezete gazdagon gyümölcsözzön!

Kézcsókkal: Imre

008.02.03 01:31

Ferrara

Kedves Imre!

Nagyon köszönöm elismerő szavait. Igyekszem minden tölem telhetőt megtenni, még ha nem is sikerül elkerülni a bent maradt sajtóhibákat.

Én is imádkozom a jó Istenhez, s eddig neki köszönhetem, hogy ennyi mindent meg tudtam csinálni, hiszen legalább 10 ember munkáját végzem egy személyben, s nemcsak ez a munkám, hanem sok más tevékenységem van. Hoav ezt a lapot kiadhassam. az ehhez

szükséges anyagi feltételeket az alkalmi fordítások, tolmácsolások és magánoktatások révén kapott honoráriumokból tudom biztosítani, hiszen az előfizetések nem fedezik nemhogy az egy évre szóló kiadási és terjesztési költségeket, de még az egyszeri megjelentetési összkiadásokat sem! De ha ezek a munkáim nem rendszeresek, az előadások, órák valami miatt elmaradnak - akár a tanítványok/hallgatók miatt, akár miattam -, akkor kereset sincs. Eddig az égi Atya még mindig megsegített. Azt hiszem, nélküle nehezen tudtam volna mindezt megtenni, s kérem is, hogy még adjon jó néhány évet, hogy tudjam csinálni, ne legyen fárasztó, s legyenek meg hozzá az anyagi feltételek is. Ez a no-profit tevékenységem viszont állandó, s ettől remélem szellemi frissességem fenntartását, ameddig csak lehet. Ezért is csinálom, s ezzel is tulajdonképpen ilyen módon is folytatom oktatómunkámat is.

Ami Dantét illeti, nagy vonalakban, mert regényt lehetne erről is írni: igen, valóban ő a felelős a mai beszélt olasz köznyelv kialakulásáért. De ez bizony hosszú folyamat volt. Tulajdonképpen minden tartomány, megye, járás önálló nyelvvél rendelkezett/rendelkezik - most ezeket dialektusoknak mondjuk -. Olaszország, mint egységes ország (1861), nagyon fiatal, s ráadásul nem volt gontalan, valódi polgárháború dúlt délen az északiak inváziója miatt...

Az egész félszigetre az egységes olasz nemzeti nyelv csak a televízió 1954-es rendszeres adásaitól kezdett valóban szétterjedni, mert addig a lakosság igen nagy része csak a helyi dialektusokban beszélt - még a szomszéd járás dialektusát sem értették (most is jó néhány dialektus megértése gondot jelent). Ugyancsak a TV-nek köszönhető a nagyfokú analfabétizmus némi csökkentése is: ugyanis azon keresztül, 1960-1968-ig maestro Alberto Manzi (1924-1997) tanító, pedagógus vezette a "*Soha sem nagyon késő*" (*Non è mai troppo tardi*) c. Tv- műsort, ahol kimondottan elemi iskolai oktatómunkát folytatott a képernyőn keresztül s ennek következtében sok felnőtt olasz analfabéta tanult meg írni és olvasni az egységes olasz nemzeti nyelven, amelybe természetesen minden dialektusból találhatók jövevényszavak... (Mellesleg megjegyzem, most sem lenne haszontalan a korrekt olasz nyelv elsajátítása érdekében, és még sok más tekintetben, pl. illetani órákat is tarthatnának, rájuk férne nagyon is!)

Még egyszer nagyon köszönöm pozitív véleményét, s különösen annak örülök, hogy élvezettel, örömmel olvasta az egész folyóiratot. Remélem, ugyanígy tetszik majd a mostani 61/62-es dupla szám is! Szeretettel köszöntöm:
Melinda

P.S. A fentieket kiegészítendő, de dióhéjban az alábbiakat tenném még hozzá: Az újlatin nyelvek, így az olasz is az ún. vulgáris (=népi) latinból (nem a klasszikus latinból!) fejlődtek ki, s a későbbi egységes nyelv kialakulásában - amelyre a középkor vége felé egyre nagyobb szükség volt -, elsősorban a toszkánai irodalmi nyelvi és grammatikai modell játszott szerepet Dantével az élen, amely folyamatnak Petrarca és Boccaccio is részese volt. Először az elsődleges szerepű írott nyelvnek, majd a kezdetben nehézkesen terjedő másodlagos jellegű beszélt nyelvnek köszönhető a közös, egységes nyelv kialakulása...

Amikor pedig a félsziget nemzeti, politikai egysége megszilárdult az egységes nemzeti nyelv kialakulásában nagy szerepet játszottak az ún. egyesítő faktorok, mint pl. az iskolák, a sajtó, a rádió, televízió...

2008.02.04 07:54

Wellington

Kedves Melinda,

úgy érzem, hogy ez a téma megérdemelne egy-két tanulmányt, mert már a Quattrocento és a Cinquecento utazói (és itt nem kizárólag a hadseregek háborús útjaira gondolok, hanem a római és velencei képzőművészek egyéni utazásaira is, a pápai központi egyházi hálózatról nem is beszélve. Mégis illyenszerű elképzelésem volt, hogy a köznyelv nyelvújításai hamarabb közeledtek egymáshoz, mint az irodalmi nyelv. Azt is el tudom képzelni, hogy az irodalmi olasz már Dante óta egyöntetűbb a maihoz képest, mint az angol Shakespeare óta. A mi magyarunk természetesen egy későbbben érő nyelv volt a nyelv minden fázisában, a köznyelvünkötől a legelvontabb terminológiai nyelvig.

Valaki olyan kéne ezeknek az összefoglalásához, aki az angolt is és az olaszt is történelmileg is ismeri. Kegyed, mint kiadó lényegesen könnyebben találna olyan nyelvtudóst, aki esetleg egy egész sorozat megírására is vállalkozhatna.

Köszönöm szépen a felvilágosítást!
Kézcsokkal: Imre

2008.02.04 11:47

Kedves Imre!

Az ötlet egyáltalán nem rossz, ehhez hasonló nekem is megfordult a fejemben, pedzegettem nem is egyszer, de az erre alkalmas emberek elengedték a fülk mellett. Talán akkor lenne jelentkező erre az óriási munkára, ha honoráriumot biztosítanék. Nos, erre meg abszolút nincs lehetőségem. A 24 éves tapasztataim alapján, az igazat megvallva, ebben az esetben is igen erősen kételkedem ennek sikerében. Ha ilyesmit valaki is megvalósítana, azt csak a zárt egyetemi berkeiken belül tennék, vagy egy nagy kiadó-monopólium felkérésére.....

Szívélyes üdvözléssel:

Melinda

2008.02.06 08:58

Drága Melinda, nagy örömmel vettem tegnapelőtt kézbe lapod új számát és ismét csak gratulálhatok, változatos, érdekes, gazdag és alapos. Különösen a "Régmúlt magyar nyomok Itáliában" c. esszé tetszik, nagyon várom a folytatását (szeretnék egy apróságot helyesbíteni: a 96. oldal képei egyikét nem Francesco Roesler, hanem Ettore Roesler Franz festette). Carlo Lauletta költeménye olaszul és a Te magyar fordításodban is egészen különlegesen szép!

Ha nem tévedek, evvel a számmal lejárt az évi előfizetésem, amit természetesen az első adandó alkalommal megújítok.

Elfelejtettem megírni korábban, hogy még novemberben megjelent egy újabb fordításom:

<http://www.internetbookshop.it/code/9788822002365/meacuterouml/evoluzione-del-denaro.html> - nagyon nehéz munka volt, de remélem, hogy tisztességesen sikerült.

További jó munkát kívánok és sok szeretettel öllelek,
Andrea

2008.02.06 08:59

Kedves Melinda!

Köszönöm az újabb példányt. És gratulálok hozzá! A technika eléggé "ördögi" segítsége az alkotó embernek. Mindig résen kell lenni, nehogy "önállósodjék"... Ahogy régen a zenére, ma a technika adta keretekre ötlünk, agyalunk ki formákat. Mi lesz egy Világnyi Áramszünet alkalmából? Ahhoz is írni kell -- elképzelni. Szeretettel ölel: Attila

2008.02.06 12:08

Aranyos Melinda, gratulálok neked a csodálatos munkádhoz.

Sok szeretettel öllelek
Zsuzsanna

2008.02.06 14:47

Kedves Melinda,

Nincsen tökéletes nyomtatvány!

A korrektúrában sokat tud segíteni egy idegen szem, aki kívülről nézi a szöveget.

Szeretettel: czg.

2008.02.06 19:49

Kedves Melinda!

Megérkezett az Osservatorio!

Ne törődj a nyomtatási hibákkal, ez szerintem már mindenkivel előfordult, aki a folyóiratot olvassa! Bár tudom, hogy bosszantó, ugyanez történt velem is a könyv első kiadásánál.

A nagy részét sikerült már elolvasnom, nekem nagyon tetszik!

Szeretettel üdvözöllek: Benedekffy Ági

2008.02.07 10:27

Cara Melinda,

come va?

Ieri l'altro è arrivata la rivista, puntuale e interessante come al solito. Anche questa volta mi hai pubblicato un racconto, e mi fa molto piacere, dal momento che la nostra collaborazione dura da ... ben sette anni ormai.

Per il prossimo numero - se hai spazio - sto preparando qualcosa, spero di fare il prima possibile.

Un caloroso saluto,
Umberto Pasqui

2008.02.07 10:40

Carissima Melinda, ho ricevuto la rivista qualche giorno fa. Ho letto qualcosa, ma finora non ho incontrato "errori".

Spero che non siano così gravi da non permettere la comprensione esatta del testo.

Abbracci affettuosi e grazie

FrancoS.

2008.02.08 18:52

Kedves Melinda!

Üdvözlöm, minden rendben van, megérkezett az OLFA. Amint látom ismét válogatott s tartalmas szemelvényekkel van tele.

További jó munkát kívánok: *Americo*.

2008.02.09 10:47

Wellington

Kedves Melinda, tegnap megérkezett a folyóirat, úgy érzem rekord gyorsasággal! A sok bélyeg láttán mégis van egy nagy adag lelkifurdalásom: ez a repülő-postán való küldés nagyon-nagyon költséges. Az az elképzelésem, hogy a hajó-postán lényegesen olcsóbb lenne. Az olcsósítás ára öt hat hét lenne, de azt szívesen kívánnám. Ezért kérem, hogy legközelebb ne riadjon vissza ettől a módszertől.

A nov.-dec./jan.-febr. számot nagyon-nagy érdeklődéssel olvasom és élvezem! Köszönöm!!

Kézcsókkal: Imre

2008.02.10 12:26

Wellingtoni Gyöngyös Imrének

Kedves Imre!

Köszönöm visszajelzését és remélem ugyanolyan érdeklődéssel és élvezettel fogja olvasni ezen legújabb számot is. Szerencsére az ebben a számban is bentmaradt sajtóhibák nem rontják a megértést. Többek között Czákó Gábor írónk is ismét megnyugtató, azzal, hogy nincs tökéletes nyomtatvány. Igaz, sajnos még a külső szemek olvasása és a legnagyobb igyekezet ellenére is elég aktív marad a sajtó ördöge. Botár Attilánk - valamikor újságírógyakornoki időmbeli kollégám - felajánlotta a magyar rész korrektúráját még a múltkor, de sajnos a tirann időbeosztásom miatt nem tudtam neki elküldeni. Így jár a szegényember lánya, ha egy személyben több hivatást és több ember munkáját kénytelen végezni.

Most meg tegnap óta egy iszonyatos megfázás tört ki rajtam, csak tudnám, hogy fázhattam meg. Szerintem férjem tenyésztette bacilusok támadtak meg, mivel már két hete, hogy hasonló állapotban van, csakhogy nálam még csúnyább változatban. Most ez is hátráltat a munkáimban. De legalább tudnék olvasni, ha más célból nem, csak szórakoztatásomra, ne lenne ez az erős fejfájás, fej- és fülzúgás és erős könnyezés, amik miatt erre is képtelen vagyok. A klaviatúra billentyűit is alig látom. Remélem, holnapra rendbe jövök annyira, hogy a holtanaptól újra kezdődő délutáni óráimat meg tudom tartani. Meg kell tartanom, mert akkor jövedelmem sincs.

Ami a feladást illeti, nincs más lehetőségem, az olasz posta nem küld hajóval óceánokon túlra leveleket, csomagokat. Legalább megvan az az örömöm, hogy Ön az egyike azoknak, akik nemcsak a saját munkáikat olvassák a folyóiratomban, hanem másokéit is. Van egy hazai levelezőm, aki azzal árulta el magát, hogy fogalma sincs, hogy mit publikáltam akár olaszul, akár magyarul, hogy az éterben keringő közösségi levelekből olyanokat küldött át Michelangelo Naddeóra vonatkozóan megkérdezvén tőlem, hogy tudok-e róla, hallottam-e erről, s esetleg felhasználhatnám a jövőben a lapomban, amelyet én publikáltam, nélkülüm sokak tudomására sem juthatott volna létezése.... A szép az volt ebben a dologban, hogy ezen szövegek az én magyar nyelvű cikkeimből lettek összeollózva s úgy találva, mintha a közösségi levél írójának lenne érdeme a honfoglalásunkra vonatkozó tájékoztatás!!! Mindenesetre a múltkor magyar nyelvű vezércikkem után megjegyzésként tettem erre célzást.

Most elköszönök, mert tényleg alig tudok fent maradni, annyira nem jól érzem magam, remélem, következő soraim írásakor már, ha nem is egészen jól, de jobban leszek, hogy tudok végre megint tisztességesen dolgozni.

Szeretettel üdvözlöm, kellemes vasárnapot kívánva:

Melinda

2008.02.11 10:00

Gent.ma Prof.ssa Melinda Tamas,

Ho ricevuto la rivista e volevo ringraziarLa per aver inserito le mie due poesie e la tesi.

Ho visto che ci sono anche le foto (un lavoro in più per Lei), ma che rende il testo più suggestivo.

Grazie

Luigia Guida

2008.02.13 11:07

Wellington

Kedves Melinda!

A napi taposómalom leverő hatását az ember nemcsak azzal a kevés, napi felemelő órával tudja elviselhetőbbé tenni, amit kedvenc szellemi elfoglaltsága biztosít, hanem az üresebb, esetleg várakozással eltöltött idő közbeni elmélkedéssel is. Még az alvás órái is követhetik ilyenféle fázisokban ezt a tendenciát. Főleg, amikor álmodik az ember: attól függően, hogy az álom felemelő hatású, alvásunk előjele pozitív vagy negatív lehet és ennek megfelelően pihentető vagy fárasztó.

Sajnos ilyen pozitív és negatív hatásnak vagyok kitéve az Októberi Tükör olvasása közben, amit egy londoni barátomtól kaptam kézhez a napokban. Ez a Magyarok Angliai Országos Szövetségének az évkönyve, amelyet tulajdonképpen a Magyar Tükör nevű kiadvány évi négy évfolyama helyett adnak ki ezentúl. Pátkay Róbert ref. püspök volt a főszerkesztője a folyóiratnak, de az évkönyvet Sárközi Mátyás és Jotischky László szerkesztette. Sárközi Mátyás az egyik leghíresebb magyar drámaírónak, Molnár Ferencnek az unokája, de mindeten kiváló írók és cikkeik nagyon olvashatóak, érdekesek. Ami nekem szemet szúrt, arról valószínűleg csak kevesen tudnak. Határ Győző nagy ajnázása és Gömői György szerepeltetése ellen van kifogásom. Határ Győző egy még 1946-ban elkövetett antológiájáért kapta a Kossuth díjat, amit Hack Győző néven adtak ki és amelyben a Felszabadító Vörös Hadsereget dicsőíti mellesleg megalapítva az MKP magyar nyelvű ideológiai zsargonját. Gömői György professzor írta azt a durván pornográf versecskét az Üristenről és Szűz Máriáról, amit még magyarországi költői karrierje egyik állomásának szánt. Még az a szerencse, hogy Faludyról nincs szó, aki az ötvenes években egy ömlengő ódát írt a Naaaagy Sztálinhoz és segített a Prohászka szobrot ledönteni. Egyszerre olvasok most három-négy könyvet is és mint a méhecske gyűjtöm magamba a mézet. Ezek közül az egyik legélvezetesebb a Kegyed tanulmánya a jó modorról! Nagy bölcsességet árul el! Bravo! Kézcsókkal: Imre

2008.02.13 15:08

Carissima Amica Melinda, a proposito, l'ultimo numero, che ho ricevuto da poco, è veramente notevole, sia per la mole che per la qualità dei contributi!

Un carissimo saluto e a risentirci presto

Tuo
Marco (Pennone)

2008.03.06 13:51

Kaptam, örömmel megosztom:

Kedves Melinda,

még mindig van négy olyan szonett, ami Szabó Lőrinc Örök Barátaink két kötetében is megvan. Amikor azokat is lefordítottam, meg kell találnom azt a kilencet, amelyek hiányoznak a két kötetből. Csak azután fogom tudni részletesen átböngészni és kivonatolni a Shakespeare-jegyzetet.

Olvastam a Magyar Baudelaire tanulmányát és megegyezik a véleményem azzal a szemponttal, amely Tóth Árpádot helyezi a műfordítók élére, de, noha Babitsot Dante-fordítása biztosan az élvonalban látatja, kissé hiányoltam Kosztolányi nem-emléktését. Persze mindenkit nem lehet méltányolni, ha azt vesszük, hogy Szabó Lőrinc mellett Illyés Gyula, Weöres Sándor, sőt maga József Attila és Radnóti Miklós is a Nyugatban kezdte meg költészetét. Azt hiszem az lehetett a beérkezés jele, ha valakinek a versét a Nyugat leköszölte. Olyan nagyon sok név van még ott, akik között vannak különlegesen csiszolt költői vénával megáldott író-emberek, akikről egy tanulmányt lehetne írni. Ezért nagy az a teljesítmény, amit Tóth Árpád elért! Másfelől Szabó Lőrinc túlságosan sok nyelvből fordított, semhogy ne vesztethetett volna el egy-két olyan finomságot az eredeti nyelvből, amit esedékesen el is veszített. Ókínáiból és szanszkritből műfordítást vállalni azt is jelenti, hogy a keményebb sarkok legömbölyítését már előre kellett vállalnia! A tanulmányhoz gratulálok: élvezettel olvastam! Kézcsókkal: Imre (Gyöngyös)

(2007. 03. 06.)

Kedves Melinda!

Nagyon jók az írásaid. Most egy kicsit volt időm és mélyebben belemerültem, hát mit is írok? - tetszenek, de nagyon. (...)

Üdvözléssel: Tamás István

(2008. 03. 5.)

2008.03.12 15:21

Quando una rivista è piacevole e così tanto diversa dalle altre dal suo aspetto e contenuto, dal mio punto di vista vuol dire che abbonarsi conviene; io ho desiderato ciò anche perché Lei è davvero brava! La ringrazio della sua cordialità.

Gianmarco Dosselli

2008.03.14 22:36

Kedves Melinda !

Rég váltottunk emilt , remélem jól vagy kis családdal együtt. Várjuk a tavaszt és a napsütést !

Egy nagyon érdekes könyvről hallottam a napokban, erről lehetne olvasóidat tájékoztatni, ha még új számodra a hír...

Megjelent **Csornai Katalin : Négy égtájon barbár csillag ragyog - Az ázsiai hunok a kínai forrásokban** - című kiadvány, a László Gyula Történelmi és Kultúráis Egyesület kiadásában.

Azt hiszem, nyugodtan nevezhető a könyv világszenzációnak is, mert a kínai forrásokban található történelmi információkat még kínai nyelven sem jelentették meg. A magyar az első nyelv, amin a kínai tekercsek tartalma napvilágot látott !

A fordító, Csornai Katalin sinológus 3 évi munkája ez az első kötet, a négy kötetesre tervezett kiadványból. Végig követhetjük a hunok, kínaiak által ismert - legkorábbi történetét Kr.e 209 -től közel 1000 éven át.

A kínai császár és krónikásai szemüvegén keresztül mutatja be a legelső puszta állam kialakulásának történetét, a hun törzsek egyesülését és szétválását, olvashatunk különleges államszervezetükről valamint kultúrájukról, amely máig nyomot hagyott Eurázsia népeinek anyagi és szellemi műveltségében.

Ezek alapján elmondható, hogy a hunok fejlett és önálló civilizációt teremtettek, egyenrangúan fontos és erős birodalmak harca volt a hun-kínai csatározás. A hunoktól a kínaiak, a szomszédos népek, - de az európai népek is tanultak, főleg ami a harcászati technológiát, fémművéséget, államszervezést illeti.

A forráskiadványból azt is láthatjuk, hogy a kínaiak sokszor elismerően szóltak félelmetes északi szomszédjaikról és mindig pontos adatokat rögzítettek velük kapcsolatban, olvasmányos, mesészerű és novellisztikus formában.

(Ellentétben az európai forrásokkal, ahol a rosszindulat, gyűlölet és ferdítések tömegéből nehéz kihámozni a valóságot. Erre csak egy példát mondanék : történészek között etalonként elfogadott "hun-szakértő" - E.A. Thompson : Hunok c. könyve első oldalát így indítja : " Amikor a hunok először keresztelték a Krim-félszigetet és beléptek Európa történelmébe - írástudatlanok voltak. Amikor azután az 5.-6.-ik század népvándorlása forgatagában végleg eltűntek - még mindig írástudatlanok voltak. " Hát mi ez ha nem rosszindulat? Ez a könyv természetesen megtalálható angolul könyvtárainkban !)

A könyv külön érdeme, hogy Csornai Katalin kigyűjtötte és listába szedte a forrásban előforduló **hun eredetű szavakat**, amelyeket a kínaiak érdemesnek tartottak lejegyezni, ezek között vannak földrajzi nevek, méltóságnevek, személynevek, de használati eszközök elnevezései is.

Érdekes, hogy ez a lista kiegészíti a belső-mongol Ucsiraltu professzor hun szavak gyűjteményét. A kötet előszavát és a kínai történelmi források magyarázatát Salát Gergely, az ELTE Kelet-ázsiai Tanszékének munkatársa írta.

Aki többet szeretne tudni a könyvről, hallgassa meg a Bartók Rádió 2008 március 7.-én kb. 10.30-kor elhangzott Keleti Társalgó műsorát, (archívban még kb. március 20.-ig hallható) ahol Filippinyi Éva beszélget a szerző Csornai Katalinnal a fordítás körülményeiről.

A könyv megvásárolható **6900,- HUF** áron a László Gyula Egyesület irodájában. level@lgye.hu

Szeretettel üdvözl
Haraszi Zsuzsanna

2008.03.20 16:17

Germany

Aranyos Melinda,
köszönöm húsvéti üdvözlődet.
Egy kicsit barangoltam sokoldalú információid, oldalaid között. Csodálatos módon közvetítesz a kultúra legkülönbözőbb területeiről. Ahogy olvasgatok, elfelejtem az időt, és elfelejtem a hétköznapi problémákat.
Élvezet és felüdülés böngészni lapjaidon
Látom, milyen óriási munka van emögött. Nagy köszönet NEKEd érte.

Sok szeretettel gondolok rád, minden jót kívánok húsvét ünnepe alkalmából Neked és kedves családnak,
és öllelek
Zsuzs

2008.04.10 13:31

Wellington

Kedves Melinda,

olvasmányaimban valószínűleg kissé el vagyok maradva, de gratulálnom kell az "Itáliai magyar emlékek..." tanulmány hatásáért. Érdekes, hogy amit nagyon-nagyon régen megtanultunk az iskola padjaiban pontosan azt a hangulatot őrizte meg, amit akkor azon a lehetségesen fárasztó napon egy unalmas tanár unalmas előadásában kicsit kötelezően és a tényeket csak érintőben átfutva magunkba szívtuk. Milyen messze van az a történelem a valóságnak attól a nemcsak izzadságos, de véres és kínokkal teljes realitásától, amit a korabeli írók tollából mintegy tényként kapunk. Milyen megrázóan szomorú magyar sorsok kerülnek a tudatunkba a magatehetetlen, elhurcolt és rabszolgaságba kényszerített egyszerű magyar lelkek földi pokla, amiről nem tehettek és soha megváltoztatni nem voltak képesek!

A tanulmány egészében és különösen részleteiben egy sereg olyan sarkát világítja meg a magyar történelemnek, amelyről nagyon kevés magyarnak lehet fogalma és amely a magyar történelmiségben minden magyar intellektuális ismereteinek fontossági sorrendjét megváltoztathatja!

Kedves Melinda, gépem valami "update"-et sürget ezért el kell hogy köszönjek, remélve azt, hogy otthonról semmi rosszabbodó hír nem érkezett.

Kézcsókkal: Imre

2008.04.20 11:35

Pécs

Kedves Kolléga!

Alábbi levelünkkel, illetve felhívásunkkal szeretnénk felkeresni mindenkit, aki a Pécsi Pedagógiai/Tanárképző Főiskolán, illetve a Janus Pannonius/Pécsi Tudományegyetemen végzett történelem szakon.

Idén ünnepeljük a három intézmény indulásának kerek évfordulóját: 1923 – 1948 – 1983.

Ebből az alkalomból ünnepséget rendezünk és jubileumi kötetet adunk ki.

Az ünnepség keretében (2008. november 28–29. – péntek–szombat) - megemlékezünk a három intézményben folytatott képzésről (BA, MA, levelező, doktori),

- tájékoztatást adunk a mai képzésről és az ezt végző tanszékek, szervezetek munkájáról,

- beszélgetések keretében szeretnénk meghallgatni véleményüket a pécsi képzés színvonaláról, problémáiról és az itt szerzett ismeretek, készségek használhatóságáról, illetve javaslatokat,

- mód nyílik évfolyam- illetve csoporttalálkozók szervezésére. A részvétel ingyenes, a szolgáltatások (szállás, étkezés, fogadás) önköltségesek.

Minden érdeklődőtől előzetes jelentkezést kérünk 2008. május 15-ig a következő e-mail-címen: pecstortenelemtalalkozo2008@gmail.com vagy levélben: Csabai Zoltán egyetemi tanársegéd, PTE Ókortörténeti Tanszék, 7624 Pécs, Rókus u. 2.

Az érdeklődőknek – kívánság szerint elektronikus úton vagy postán – jelentkezési lapot küldünk, melyen végleges jelentkezésüket és szolgáltatási igényeiket is jelezhetik.

Kérjük, hogy levelünket juttassa el minden olyan ismerősének, aki bármely képzési formában Pécsen szerzett történelem szakos diplomát, kérve őket a levél hasonló módon történő továbbküldésére. Abban a helyzetben, hogy megtisztelt bennünket érdeklődésével és segíti meghívónk terjesztését, tisztelettel üdvözlök

a Pécsi Tudományegyetem történelem tanszékeinek oktatói